

T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

BAĞIMSIZLAŞMA SÜRECİNDE LATİN AMERİKA'DA MİLLİYETÇİLİK

Yüksek Lisans Tezi

Serhat Erkmen

Ankara-2001

T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

BAĞIMSIZLAŞMA SÜRECİNDE LATİN AMERİKA'DA MİLLİYETÇİLİK

99949

Yüksek Lisans Tezi

Serhat Erkmen

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Tez Danışmanı
Prof.Dr. Baskın Oran

Ankara-2001

T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

BAĞIMSIZLAŞMA SÜRECİNDE LATİN AMERİKA'DA MİLLİYETÇİLİK

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: *Başken Ören (Prof. Dr.)*

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Başken Ören (Prof. Dr.)
Mehmet Ali Ağaoğlu (Prof. Dr.)
İlhan Uygel (Yrd. Doç. Dr.)

Başken Ören
M. Ali Ağaoğlu
İlhan Uygel

Tez Sınavı Tarihi: 09.11. 2001

Önsöz

Bir ülkenin ilgi alanları onun akademisyenlerini de etkiler. Bu nedenle Türkiye’de bazı bölgeler ve konular diğerlerine göre çok daha az incelenmektedir. Latin Amerika da az incelenen bölgelerdendir.

Uluslararası ilişkiler alanında yapılan akademik çalışmalarda Türkiye’nin dış politika öncelikleri doğrultusunda öncelikle yakın çevresine ilgi gösterilmesine rağmen dünyanın uzak bölgelerinin de unutulmaması gerekmektedir. Bu bağlamda Latin Amerika devletlerinin anlaşılabilmesi için bu devletlerin nasıl bir yapı üzerine inşa edildiğinin incelenmesi önem kazanmaktadır. Çünkü her ülke kendi tarihinin izlerini geleceğine de taşır.

Latin Amerika milliyetçilik literatürü için de henüz az işlenmiş ve önemli bir çalışma potansiyeli sağlayan bir bölgedir. Milliyetçilik hareketinin Uzak Doğu, Asya, Afrika ve hatta Avrupa’nın önemli bir kısmından çok daha önce geliştiği ve bir sonuca ulaştığı Latin Amerika’nın incelenmesi Türkiye’de yapılan milliyetçilik çalışmalarına da katkıda bulunabilir. Bu çalışmanın kendisi için amaçladığı en önemli şey milliyetçiliğin farklı biçimlerde ortaya çıkabileceğini ve bunun Latin Amerika’daki biçiminin diğer örneklerden farklı olduğunu ortaya koymaktır.

Çalışmanın kapsadığı tarihin ve coğrafyanın Türkiye’de çok bilinmemesi ve konunun asıl boyutunun, yani milliyetçiliğin, ele alınmasındaki zorluklar, zaten karmaşık olan incelenmesini daha da güçleştirmektedir. İşte bu noktada, bu çalışmanın sistematik ve düzenli bir hale gelmesini değerli hocam Prof. Dr. Baskın Oran’a borçluyum.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	ii

GİRİŞ.....	1
------------	---

I. Latin Amerika’da Milliyetçilik: Tanımlar ve Varsayımlar.....	1
A. Tanımlar.....	1
1. Ele Alınan Bölgeye Özgü Kavramlar.....	1
2. Millet, Milliyetçilik ve Kolon Milliyetçiliği.....	3
B. Varsayımlar.....	5
II. Latin Amerika’da Milliyetçiliğin İçine Doğduğu Ortam.....	7
A. İspanyol Sömürge Yönetimi.....	7
B. Latin Amerika’da Sömürge Yönetimi (1492-1808)	9
C. Sömürge Ekonomilerinin Yapısı.....	15

BİRİNCİ BÖLÜM: LATİN AMERİKA’DA MİLLİYETÇİLİK DUYGUSUNUN OLUŞUMUNDAKİ TEMEL FAKTÖRLER.....	20
--	----

I. Koloninin Toplumsal ve Düşünsel Yapısının Dönüşümü.....	20
A. <i>Criollo-Peninsulares</i> Ayrımının Keskinleşmesi ve Sınıfsal Dönüşüm.....	20
B. Beyazların Diğer Halklarla Evlenmesinin Kültürel Etkileri.....	32
C. Feodalizmin Latin Amerika’ya Özgü Biçiminin Kimlik Oluşumundaki Rolü.....	37
II. Devrimci Önderliğin Ortaya Çıkışı.....	41
A. Latin Amerika’da Aydınları Devrime Yönelten Sebepler.....	41
1. Bourbon Reformları ve Merkezileşme Çabalarının <i>Criollo</i> ’larda Yarattığı Tepkiler.....	41
2. Aydınlanma Düşünürlerinin <i>Criollo</i> ’lar Üzerinde Etkisi.....	45
B. Latin Amerikalı Aydınlar ve Milliyetçilik.....	48
1. Simon Bolivar’ın Yaşamı.....	49
2. <i>Libertador</i> ’un Düşünsel Yapısı.....	51

İKİNCİ BÖLÜM: BAĞIMSIZLIK SAVAŞLARI (1808-1826).....	56
I. Bağımsızlık Savaşlarının Ortaya Çıkışı.....	56
A. Bağımsızlık Savaşlarının Nedenleri.....	56
B. Amerikan Devrimi’nin Etkisi.....	60
1. Kuzey Amerika’daki ve Latin Amerika’daki Milliyetçiliklerin Benzer Tarafları.....	61
2. Kuzey Amerika’daki ve Latin Amerika’daki Milliyetçiliklerin Farklı Tarafları.....	63
C. Latin Amerika’da Milliyetçilik Öncesi Hareketler.....	73
II. Ayaklanmalar ve Savaşlar.....	76
A. Yeni İspanya Bölgesi.....	76
B. Güney Amerika.....	80
C. Savaşların Diğer Yüzü: Ayaklanmalarda <i>Criollo</i> Dışı Güçler.....	83
D. Ayaklanma İdeolojisinin Değerlendirilmesi.....	89

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: LATİN AMERİKA’DA MİLLİYETÇİLİK İDEOLOJİSİNİN ANA UNSURLARI VE İŞLEVLERİ.....	94
I. Sömürgelikten Kurtulmak.....	94

A. Kurtuluş Yolunun Seçimi: Anayasacılık Altında Ulus İnşası.....	94
B. <i>Caudillo</i> Çağında Latin Amerika’da Oligarşiler: “Sömürge Cumhuriyette Yaşıyor”.....	100
II. “Modernleşme”	102
A. Ekonomik Modernleşme ve Toplumsal Modernleşme.....	102
1. Ekonomik Modernleşme: Latin Amerika’ya Sermaye Akışı ve Bağımlı Gelişmenin Kökenleri.....	102
2. Yerli ve Renkli Halkların Durumu.....	107
3. Elitlerin Sınıfsal Konumunun Dönüşümü.....	112
4. Modernleşmenin Antitezi Olarak <i>Caudillo</i> ’ların Yükselişi ve Egemenliği.....	103
B. Ulusal Birliğin Sağlamasında Karşılaşılan Sorunlar.....	118
1. Federalizm-Merkeziyetçilik Çatışması: Arjantin Örneği.....	119
2. Pan Amerikanizm.....	127
a. Birleşik Cumhuriyet Kurma Deneyimleri.....	128
b. Pan Amerikanizmin Sonu: Büyük Kolombiya Cumhuriyeti’nin ve Orta Amerika Cumhuriyeti’nin Dağılmaları.....	131
i. Büyük Kolombiya Cumhuriyeti’nin Dağılması.....	131
ii. Orta Amerika Cumhuriyeti’nin Dağılması.....	137
III. Kendini Tanımlama.....	141
A. İdeolojik ‘Öteki’nin Pozitif İşlevi.....	142
B. İdeolojik ‘Öteki’nin Negatif İşlevi: İspanyol Karşıtlığı ve Anti-Yankeecilik.....	145
SONUÇ.....	148
LÜGATÇE.....	153
KAYNAKLAR.....	156
ÖZET.....	167
SUMMARY.....	169

GİRİŞ

I-LATİN AMERİKA'DA MİLLİYETÇİLİK: TANIMLAR VE VARSAYIMLAR

A. Tanımlar

1. Ele Alınan Bölgeye Özgü Kavramlar

Çalışmanın içinde geçen yabancı kavramların en önemlilerinin başlangıçta tanımlanması ortaya çıkabilecek karışıklıkların önlenmesi açısından yararlı olacaktır. Bununla birlikte, bu bölümde yalnızca çalışma için en önemli kavramlara yer verilecek, diğer kavramlar ve terimler çalışma içinde yeri geldikçe dipnotlarla açıklanacaktır.

Çalışmanın kapsamı açısından ilk tanımlama Latin Amerika teriminin neyi ifade ettiği üzerine yapılmalıdır. Latin Amerika farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Bir ekonomist veya coğrafyacı için ABD'nin güneyinin tamamı Latin Amerika iken, bir dilbilimci için İngilizce konuşan Karayip adaları ve hatta bazen Amerikan Yerlilerinin dillerinin başat olduğu bölgeler Latin Amerika tanımının dışında kalmaktadır.¹ Bu çalışmada ise Latin Amerika'dan kastedilen şey Avrupalı "Latin" uluslar tarafından sömürgeleştirilmiş Yeni Dünya coğrafyasıdır. Hispanik veya İberik Amerika terimleri bu bağlamda daha doğru görünmektedir. Bununla birlikte, ilk kez

¹ David Bushnell, Neill Macaulay, *The Emergence of Latin America in the Nineteenth Century*, Second Edition, New York, Oxford University Press, 1994, s. 3.

1856'da Jose Maria Torres Caiceda tarafından kullanılan Latin Amerika terimi literatürde daha yaygın bir kullanım alanı kazandığından bu terime sadık kalınacaktır. Ancak, bu kabulün doğal sonucu olarak incelenmesi gereken Brezilya ele alınan dönemdeki gelişmeler açısından diğer sömürgelerden farklı bir gelişme çizgisi gösterdiğinden çalışmanın kapsamının dışında bırakılmıştır.

Bağımsızlaşma mücadelesinin en önemli aktörleri olan *criollo*'lar ve *peninsulares* tanımlanması gereken kavramların başında gelmektedir. *Criollo*, İspanya dışındaki topraklarda doğan İspanyollara verilen addır. *Peninsulares* de İspanya doğumlu İspanyollardır. Yine, toplumsal yapının anlaşılması açısından önemli bir diğer konu melezleşmenin ortaya çıkardığı toplumsal gruplardır. Bunlardan *mestizo* Yerli-Beyaz melezi, *mulatto* Siyah-Beyaz melezi, *zambo* Yerli-Siyah melezidir.

İspanya'nın özgün sistemi nedeniyle toprak örgütlenmesi ve İspanyol feodalizminin uzantısı olarak ortaya çıkan kurumlar olan *encomienda* ve *hacienda* bu bölümde aktarılacak olan son kavramlardır. İlk hali, 1493 yılında Kastilya Sarayı tarafından yaratılan *encomienda* sistemi, Yerlilerin, onları Hristiyanlığa kazandırmak ve de korumakla görevlendirilmiş bir İspanyol'un emrine, onun kişisel hizmetini görme ya da topraklarında tarım yaparak, maden çıkararak çalışma yükümlülüğü altında verilmesidir.² *Encomienda* sahibi kişiye *encomendero* denilmektedir. *Encomienda* sisteminin devamı olarak 18. yüzyıldan itibaren ortaya çıkmaya başlayan *hacienda* ise yerel düzeyde kendine yeterlilik ve otarşiyi başarmaya çalışan ekonomik ve sosyal sistem olarak tanımlanabilir.³ *Hacienda* sahibine ise *hacendado* denilmektedir.

² Scott Meredith, The Encomienda, <http://www.usis.usemb.se/usis/history/chapter2.html>

³ Frank Tannebaum, *Ten Keys to Latin America*, Random House, New York, 1960, s. 81.

2. Millet, Milliyetçilik ve Kolon Milliyetçiliği

Modern çağın sadakat odağı olarak en önemli referans noktalarından birisi olan millet, 19. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak günümüze kadar en yaygın toplumsal örgütlenme modeli olagelmıştır. Fakat, millet, sosyal ve siyasal bilimler literatüründe çok önemli bir yer işgal etmesine rağmen bu kavramın tanımı konusunda bir fikir birliği yoktur. Kimi yazarlar milletin, tarihsel bir sürekliliğin ürünü olarak belli grupların devamı olduğunu ileri sürerken⁴, bazı yazarlar da milletin, modern çağa ait bir toplumsal örgütlenme biçimi olduğunu savunmaktadır.⁵ Bu çalışmada da son yıllarda yapılan çalışmalarla literatürde daha çok kabul gören millet kavramı kabul edilecektir. Millet çok genel olarak, özgün olarak Batı Avrupa'daki ekonomik dönüşüme paralel olarak ortaya çıkan "modern" bir toplumsal örgütlenme modeli olarak tanımlanabilir.

Millet kadar, milliyetçiliğin de tanımlanması konusunda bir çok sorun vardır. Milliyetçiliğin tam olarak neyi ifade ettiği sorunu özellikle son yirmi yılda milliyetçilik üzerine yapılan tartışmaların canlanmasıyla daha da karmaşık bir hal almıştır. Milliyetçiliği tanımlama konusundaki girişimler temel olarak iki sorunla karşılaşmaktadır. Ortaya konulan tanımlar ya çok genel olmaktadır ya da milliyetçiliğin farklı boyutlarından birisini hareket noktası olarak yola çıkmaktadır. Genel tanımlar konunun özünü kavramak için yetersiz kalırken, milliyetçiliğin nesnel

⁴ Örneğin Anthony Smith. Yazarın bu konudaki görüşlerinin bulunabileceği iki kaynak için bkz. Anthony Smith, *The Ethnic Origins of Nations*, Blackwell, Oxford, 1986.; Anthony Smith, *Milli Kimlik*, çev. Bahadır Sina Şener, İstanbul, İletişim, 1994.

⁵ Örneğin, Eric Hobsbawm, *Milletler ve Milliyetçilik*, çev. Osman Akınhay, İstanbul, Ayrıntı, 1993, s.24; Ernest Gellner, *Nations and Nationalism*, Oxford, Blackwell, 1983, s.1.

ve öznel öğelerini (dil,din vb.) veya simgelerini hareket noktası olarak alan tanımlar, birçok örneği açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle tek bir milliyetçilik tanımı yerine milliyetçilikler olduğunu kabul etmek ve bunları yapılacak sınıflandırmalar dahilinde incelemek daha doğru görünmektedir.

Bu doğrultuda milliyetçilik temel olarak Batı Avrupa milliyetçiliği ve Batı Avrupa dışı milliyetçilikler olarak ikiye ayrılabilir. Bu ayrım coğrafi olmanın ötesinde milliyetçiliğin doğuş süreci ve işlevleri temel alınarak yapılmıştır. Bu ayrımında daha çok ön plana çıkan konu Batı Avrupa dışı milliyetçiliklerin gösterdiği farklı karakterlerdir. Bu çalışmada ele alınacak dönem olan 19. yüzyıl başı itibariyle Batı Avrupa dışı milliyetçilikler Orta Avrupa, Doğu Avrupa ve sömürgelerdeki milliyetçilikler olarak sınıflandırılabilir. Bu noktada Orta ve Doğu Avrupa'daki milliyetçilikler konusunda daha çok fikir birliği bulunduğu ve bunların yeniden tanımlanmasına gerek olmadığından sömürgelerdeki milliyetçiliklerin tanımlanması gerekmektedir.⁶

Sömürgelerdeki uyanış süreci ve buna bağlı olarak gelişen bağımsızlıkçı hareketler kolon milliyetçiliği hareketleri olarak değerlendirilebilir. Bu doğrultuda, kolon milliyetçiliği, ikincilleştirilmiş sömürgecilerin, toplumu kendi yönetimleri için yeniden örgütlerken ortaya attığı, toplumsal sadakat odağı olarak “koloni topraklarında yaşayan insanlar bütünü olarak kurguladığı “millet”i alan ve bunu “ulusal devlet” içinde yeniden örgütlemek isteyen bir tutunum ideolojisi ve harekettir. Bu bağlamda Latin Amerika'daki milliyetçilik hareketi işlevleri ve amaçları bakımından bir kolon milliyetçiliği örneği olarak değerlendirilebilir. Latin Amerika'da bağımsızlaşma dönemindeki milliyetçiliğin neden kolon milliyetçiliği

⁶ Orta ve Doğu Avrupa'da milliyetçilik için bkz. Baskın Oran, *Az gelişmiş Ülke Milliyetçiliği: Kara Afrika Modeli*, Ankara, Bilgi, 1997, s. 58-67.

örneğini oluşturduğu, varsayımlar bölümünde ileri sürülecek tezlerle açıklanmaya çalışılacaktır.

B. Varsayımlar

Tarihi, Avrupa merkezli bakışın bir ürünü olarak 15. yüzyılın sonundan ya da daha kesin bir tarihle 1492'den başlatılan Latin Amerika'da, bu tarihten önce de güçlü bir toplumsal örgütlenme mevcuttur. Bu nedenle koloni öncesi dönemin özellikleri, sömürge döneminin ve bağımsız devletler döneminin toplumsal yapısını sandığından çok daha fazla etkilemiştir.

Hareketlerin öncüsü konumunda bulunan *criollo*'lar ile *peninsulares* arasındaki ekonomik ve siyasi mücadele *criollo*'ların kimliklerinin oluşumunda çok önemli bir rol oynamıştır.

Criollo'lar metropolden dinsel ve dilsel farklılık taşımamaktadır. Bu nedenle *criollo*'lar, kendi kolektif kimliklerini oluştururken ortak sembollerin yaratılması ve ortak bir tarihsel geçmişin kurgulanması yolunu seçmişlerdir.

Latin Amerika'daki bağımsızlık hareketleri asıl olarak kolon milliyetçiliği hareketleridir. Bağımsızlaşma hareketi *criollo*'lar tarafından domine edilmiştir. Bu nedenle, bağımsızlaşma hareketleri sömürgeciliğe karşı yürütülen hareketlerden temel itibarıyla farklılıklar taşır. Bununla birlikte, 1960'larda Afrika'da ve başka yerlerde görülen Beyaz kolonicilerin isyanlarıyla büyük benzerlikler de gösterir.

Bu *criollo* liderlerin en önemlileri pan Amerikanizmi savunmasına rağmen, sonradan ortaya çıkan pratik eski İspanyol sömürgesindeki idarî birimlerin birer bağımsız devlet haline dönüşmesidir.

İleri sürülen bu varsayımlar çalışmada üç bölümde incelenmektedir. Birinci bölümde kolon milliyetçiliğini oluşturan unsurlar ele alınacaktır. Bu bölümde, *criollo* kimliğinin oluşması ve sömürge toplumsal, idarî ve ekonomik yapısının kimlik inşasındaki rolünün yanı sıra, aydınlanmanın ve bunun sonuçlarının etkileri irdelenecektir. İkinci bölümde anlatılan konu, milliyetçi hareketlerin yürütülme safhası, yani bağımsızlık savaşlarıdır. Üçüncü ve son bölümde milliyetçi ideolojinin unsurları ve işlevleri ele alınacak, sonuçta ise varsayımlar doğrulanmaya çalışılacaktır.

II- LATİN AMERİKA'DA MİLLİYETÇİLİĞİN İÇİNE DOĞDUĞU ORTAM

A- İspanyol Sömürge Yönetimi

İspanyol fatihleri Amerika'ya vardığında tamamen ilkel insanların yaşadığı ve herhangi bir devlet örgütlenmesinin bulunmadığı boş bir kıtayla karşılaşmamışlardı. Keşiflerin başladığı Karayipler bölgesi, Venezuela'nın ormanlık bölgelerindeki dağınık toplulukların yaşadığı yerler⁷ ve Rio de la Plata pampaları görece olarak daha az merkezîleşmiş bir yapıya sahip olmasına rağmen, kıtada tam anlamıyla merkezî yapılanmalarını tamamlamış imparatorluklar da bulunmaktaydı. Aztek Devleti⁸ ve İnkâ İmparatorluğu neredeyse Ortaçağ Avrupası'na denk bir yönetim mekanizması oluşturmuştu. Örneğin, İnkâ İmparatorluğu dört büyük idarî bölüm çerçevesinde örgütlenen, bunların altında da illerin ve köy topluluklarının örgütlenmesinden oluşmuş, büyük bir bürokrasi kurmuştu.⁹ İspanyollar, bölgeye geldiklerinde gerek bu imparatorlukları yıkarak gerekse daha önce kullanılmayan

⁷ Venezuela'nın kıyı şeridi dışında kalan iç bölgelerinde Kolomb öncesi dönemden sömürge dönemine geçişi ve bölgenin antropolojik yapısını inceleyen bir dizi ayrıntılı çalışma *Ethnohistory* dergisinin 2000 yılı yaz-sonbahar sayısında yayımlanmıştır. Bu toplulukların geçirdiği dönüşümü inceleyen önemli bir çalışma için bkz. Jonathan D. Hill, "Colonial Transformations in Venezuela," *Ethnohistory*, Vol: 47, No:3-4, Yaz-Sonbahar 2000, s. 747-754.

⁸ Güçlü bir imparator ve zayıf bir yürütme konseyine sahip monarşik bir devlet olan Aztek Devleti İspanyol fatihler bölgeye vardıkları sırada feodal üretim ilişkilerinin ilk aşamalarına ulaşmış ve yönetsel ve kültürel birliğin sağlanmasında önemli adımlar atmıştı. Ancak İspanyol fatihlerinin bölgeye ulaşmasıyla bu gelişim çizgisi önemli bir kırılmaya uğradı. İspanyolların Aztek Devletini nasıl yıkıp, yerine sömürge modelini koyduğuna ilişkin süreci ayrıntılı bir biçimde anlatan kaynak için bkz. William Hickling Prescott, *The History of the Conquest of Mexico*, internet versiyonu, www.bbslaguna.com.mz/Conquest/ConquestBook.htm

⁹ Jones, Beatty, *An Introduction to Hispanic American History*, New York, Harper&Brothers Publishers, 1950, s. 32.

alanları kullanıma açarak sömürge düzenini merkezîyetçi bir yapı üzerine inşa etmeye çalıştı.

İspanya, sömürgeleştirdiği topraklara kendi sisteminin hemen hemen aynısını kurmaya çalıştığından İspanyol sömürge modelini anlayabilmek için İspanya'nın sömürgecilik dönemindeki idarî, sosyal ve ekonomik yapısını kısaca değerlendirmek önemli ipuçları sağlayacaktır.

Ortaçağ İspanyol tarihinin iki önemli olayı vardır: Yarımada'nın toprak bütünlüğünün sağlanması (*reconquista*) ve mutlak monarşiye geçiş.

1200'den sonra İspanya'da Hristiyanların bazı bölgelerde egemenliği yeniden ele geçirmesiyle bu topraklarda Arapların yerini *adelantados* denilen yöneticiler almaya başladı. Fethedilen toprakların güçlü asillere kalıtsal tımarlar olarak verilmesi ve Arap egemenliği nedeniyle uzun bir süre biraraya gelemeyen İber Yarımadası, 14. yüzyılının başından itibaren birleşme sürecine girdi. Bunun gerçekleştirilmesinde Kastilya kralları adalet mekanizmasını kullandı ve sonuçta adalet yetkisini yerel beyliklerden değil kraldan alan *alcaldes mayores* denilen yargıçlar şehirlerde en önemli figürler haline gelmeye başladı. Bundan sonra, yolsuzlukları düzeltmek ve kasabaları kralın isteklerine göre yönetmek gibi çeşitli idarî görevleri olan *corregidores* olarak bilinen diğer kraliyet yargıçlarının işlevlerini genişletmek zor olmadı. Yine de İspanya'nın birleşmesi ve kraliyet monarşisinin birleşmesini sağlayan en önemli faktör, Araplarla yapılan savaşlar oldu.¹⁰

Fernando ve Isabella'nın evlenmesi, Kastilya ve Aragon krallıklarının tek bir idare altında birleşmesi ve Granada'nın fethi İspanya'da siyasi birliğin sağlanması

¹⁰ Jones, Beatty, agy, s. 172.

konusunda en önemli adımlardı.¹¹ Sonuçta, Fernando ve Isabella, Kastilya ve Aragon parlamentolarını görmezden gelecek kadar güçlü hale geldiğinde, esas yönetici organlar, doğrudan monarklara karşı sorumlu olan kraliyet konseyleri oldu. Bununla birlikte, mutlakıyetçiliğin tam hakimiyeti ancak, Carlos'un 1522'de Kastilya *Cortes*'ini, Felipe'nin de 1591'de Aragon *Cortes*'ini kapatmasıyla kralın otoritesinin sorgulanamaz hale gelmesiyle gerçekleşti. Böylece bu süreç, içerideki sorunlarını büyük ölçüde çözen İspanya'nın denizaşırı imparatorluğunu kurması için gerek duyduğu istikrarı getirdi.

B. Latin Amerika'da Sömürge Yönetimi (1492-1808)

Kristof Kolomb'un *Hispanola*'ya ayak basmasıyla başlayan İspanya'nın Amerika macerasında, Madrid'in sömürge yönetim modeli asıl olarak 1492-1550 yılları arasında biçimlenmiştir. İspanya'nın Yeni Dünya'da bir sömürge imparatorluğu kurması sürecinde karşısına çıkan ilk sorun fatihlerin (*conquistadores*) gücünü azaltma çabası çerçevesinde şekillenmiştir. Fetih döneminin en önemli isimleri olan Kristof Kolomb, Hernan Cortez, Francisco Pizarro ve diğer kaşifler Madrid tarafından süpürücü güçler olarak görüldüklerinden, kaşifler güçlendikçe elde edilen toprakları kendi otoritesi altında tutmak isteyen krallık bunların yetkilerini ya büyük ölçüde sınırlamış ya da tamamen iptal etmiştir.

İspanyolların Latin Amerika'ya gelişi sadece fetih ile değil, aynı zamanda işgalle de tanımlanmalıdır. İşgal, İspanya'nın hak iddialarını güçlendirdiğinden kalıcı

¹¹ Fernand Braudel, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Cilt: 2, İstanbul, Eren Yayıncılık, 1990, s. 9.

yerleşim yerlerinin kurulması teşvik edilmiştir. Bu noktada belirtilmesi gereken en önemli hususlardan biri Latin Amerika'ya gelen kolonicilerin niteliğine ilişkindir.

Yerleşik kanının aksine, sömürgelere kolonicilerin yerleştirilmesine yönelik politika, yarımada başarisiz olmuş ya da başarılı olma şansı bulunmayan maceracı kişilerin yeni bir hayat kurma isteğiyle sınırlı değildir. Aksine, sürekli ve planlı yerleşim yerlerinin kurulması sağlanmış, bunun yanı sıra yarımadaadaki toprak düzeninin bir benzeri sömürgelerde kurulmaya çalışılmıştır.¹²

Gerek sömürge döneminde gerekse bugünkü Latin Amerika'daki önemli şehirlerin tamamı İspanyollar tarafından kurulmuştur.¹³ Şehirlerin kurulduğu yerler, imparatorluğun idarî yapılanma mantığı çerçevesinde belirlenmiştir.¹⁴ Dahası, İspanyolların yarımadaadaki şehir mimarisinin neredeyse aynısını kurdukları şehirlere de yansıtmaları, Yeni Dünya'yı yeni evleri gibi gördüklerini göstermektedir.¹⁵

Kolonicilerin Yeni Dünya'ya ilişkin bu kavrayışları toprak düzeninde de görülmektedir. Fetih döneminde (16. yüzyılın ortasına kadar olan dönem) kurulan feodal ve ağırlıklı olarak ademi merkezîyetçi yapının aksine Madrid, 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren merkezîyetçi sömürü biçimleri inşa etmeye girişmiştir. Anakaradakine benzer kasabalarda kırsal nüfusun kitlesel bir düzende yerleşmesi sağlanmış, Yerli grupların kontrolünden ve adaletin dağıtılmasını sağlamaktan sorumlu çok sayıda sivil otorite kurulmuştur. Bu çerçevede, Yeni Dünya'da yerleşim özendirilmeye çalışılmıştır. Örneğin, 1502'de ilk İspanyol genel valisi Ovando,

¹² Jones, Beatty, agy, s. 37.

¹³ Neil Maculay, "Latin America," *Encyclopedia Americana*, International Edition, New York, Grolier Limited, 1977, Cilt 17, s. 9.

¹⁴ Örneğin, Lima şehri Cuzco'nun konumu merkezî yönetim açısından elverişsiz olduğundan 1535'te kurulurken, Asuncion da bugünkü Paraguay ve Arjantin'i işgal etmek için inşa edilmiştir. Early Latin America, <http://www.fsmitha.com/h3/h26-am.html>

¹⁵ Jorge Juan, A Voyage to South America (1748), <http://www.geocities.com/djmarby/latin/lima.html>

Hispanola'ya geldiğinde yanında pek çoğu evli olan 2500 kolonici getirmiştir.¹⁶ Dahası, yerleşimin özendirilmesi için İspanya'daki *fuero** sisteminin bir benzeri sömürgelerde de uygulanmaya çalışılmıştır. Bu noktada 1529'da feodal beylikler kurulmasını içeren plan önemli bir örnek oluşturmaktadır. Buna göre, "...bir kişi *Hispanola*'ya 25'i özgür beyaz, 25'i Siyah köle 50 çift getirir; bir kilise inşa eder ve rahipleri destekler; göçmenlere ev yapar ve her çifte 2 inek, 2 boğa, 50 koyun, bir kısırak, 10 domuz, 6 tavuk verir, bir yıl içinde bir yerleşim yeri kurar; 5 yılda 25, 10 yılda 50 taş ev yaparsa; O'na 60 mil karelik bir toprak, madenleri, balıkları, toprak gelirinin 1/5'i; kilisenin patronaj hakkı verilecek ve ailesi asil olacaktır...."¹⁷

Bu örnekten de anlaşılabileceği gibi, fatihlerin Amerika'ya gelmesinden 16. yüzyılın ortalarına kadar olan dönemi en iyi karakterize eden kavram fetih ve yerleşmedir. Ancak, İspanya Krallığı, fetih döneminde de boş durmamış ve yeni topraklarda uygulayacağı sömürge modelinin temelini belirleyen organları ve idari yapılanmayı inşa etmeye başlamıştır.

Bu organların en önemlisi Hint (*Indias*)¹⁸. Konseyi'ydi. Kolomb'un ikinci yolculuğunun hazırlıkları yapılırken yaratılmaya başlanan ancak 1524'te resmî bir hal alan Hint Konseyi sömürge yönetiminin en üst organıydı.¹⁹ Kralın yönetiminde sömürgelerin yasama ve yargı organı niteliğindeki Konsey, 18. yüzyılda Sömürge Bakanlığı kurulana dek sömürgelere ilişkin en önemli organ olarak varlığını sürdürdü.

¹⁶ Jones, Beatty, agy, s. 67.

* İspanya'da toprağın sahibine tanınan yargısal ve ekonomik ayrıcalıklar.

¹⁷ Jones, Beatty, agy, s. 68.

¹⁸ Bölgenin adlandırılmasında Amerika adının kullanılması asıl olarak 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yaygınlaşacaktır. Bu döneme kadar bölge için kullanılan ad *Indias*'tır. Bu nedenle konseyde ve daha birçok kurumun isminde *Indias* kelimesi geçmektedir. Jaime Rodriguez, "The Emancipation of America," *American Historical Review*, Şubat 2000, s. 139.

¹⁹ Bernard Moses, *The Establishment of Spanish Rule in America*, Cooper Square Publishers, INC, New York, 1965, s. 16.

Sömürge'nin idarî yapılanması başlangıçta, 1542 yılında oluşturulan Peru ve Yeni İspanya (*Neuvo España*) genel valiliklerine dayanıyordu. Yeni İspanya Genel Valiliği, Panama hariç, Kuzey ve Orta Amerika, Filipinler, Batı Hint Adaları ve Venezuela'yı; Peru Genel Valiliği ise Panama ve Venezuela hariç tüm Güney Amerika'yı kapsıyordu. Bu organlar kraliyetin kolonideki temel kurumlarıydı. Sonraları bazı bölgelerde (Örneğin, Guatemala) genel kaptanlık adı verilen idarî birimler de oluşturuldu. Genel kaptanlık, genel valilikle temel olarak aynı işleve sahipti. Fakat, bu iki birim önemlerine ve yetkili oldukları toprakların büyüklüğüne göre farklılaşıyorlardı.²⁰

Bu iki büyük idarî birimin başında İspanya'nın önde gelen ailelerinden seçilen ve kral tarafından 3-5 yıl için atanan bir genel vali bulunmaktaydı. 300 yıllık koloni dönemi boyunca yalnızca 4 genel vali Latin Amerika'da doğmuştu. Kendisine çok yüksek bir maaş ödenen genel valinin ticaret yapması ve akrabalarını kayırmasını engellemek için ailesini İspanya'dan getirmesi yasaklanmıştı.²¹ Genel valinin yetkileri çok geniş olmasına rağmen sınırsız değildi. Kral ve Hint Konseyi onu denetliyordu ve genel vali krala danışmadan hiçbir idarî yenilik yapamıyordu. *Habsburg* döneminin sonlarında genel vali sıradan görevleri icra ederken bile ciddi bir biçimde engellenir olmuştu. Ayrıca, görev sırasında habersiz teftişler (*visitas*) ve görev bitiminde yine ciddi teftişler vardı.

Genel valilikten sonra en önemli kurum olan *audiencia* ise danışma konseyi ve temyiz mahkemesi işlevi görüyordu. Bu kurum zamanla askerî operasyonları planlayarak, *encomienda* vererek, kanun çıkararak ve hem Yerlileri hem de kolonicileri yöneterek hükümetteki en aktif bölüm haline geldi. Ayrıca Hint

²⁰ "Latin America and the Caribbean, Colonial," *Encyclopedia Britannica*, 15th Edition, 1974, Cilt. 10, s. 694.

²¹ Jones, Beatty, agy, s. 177.

Konseyi'ne haber vermeksizin kralla bağlantı kurma hakkına sahip olması onun denetim mekanizmasındaki yerini de güçlendirdiğinden, sömürgeler için pratikte en önemli organ oldu. *Habsburg* hanedanı döneminde sömürge ikisi 1600'den önce olmak üzere 12 *audencia* (5'i Yeni İspanya'da, 7'si Peru'da) kuruldu. *Audiencias* tarafından kontrol edilen bölgeler başkanlık veya genel kaptanlık olarak adlandırılmaktaydı. Bunlar da kendi içlerinde idarî birimlere ayrılmıştı. Bunların yöneticileri her bir idarenin tipine göre *adelantados*, *gobernadores*, *alcaldes mayores* ve *corregidores* olarak adlandırılıyordu.²²

Yeni Dünya'daki İspanya topraklarının en küçük alt bölümü İspanyol modeline göre örgütlenmiş kasabalardı. Nüfuslarına göre farklılaşan bu şehirlerden büyük olanları *ciudad*, küçükleri *villa* ve *pueblo* olarak adlandırılıyordu. Şehirler büyük oranda kendi kendilerini yönetiyorlardı. İdare, yıllık olarak seçilen kasaba meclisinin elindeydi. Özyönetim isteklerini bir dereceye kadar tatmin eden tek sömürge kurumu da kasaba meclisiydi. Bunlara büyüklüklerine göre *cabildo* veya *ayuntamiento* deniliyordu.²³ *Cabildo*, kendi içinden iki tane üst düzey yönetici seçiyordu. Konseyin yürüttüğü işler arasında en önemlileri kendi belirlediği memurları yoluyla polis gücü olarak faaliyet göstermesi, kamu işleri, hapishane ve hastanelerin denetimi ve desteklenmesi gibi yerel yönetimle ilgili ancak yöneticilerine kısmen de olsa iktidar pratikleri sağlayan işlerdi.²⁴ Koloni dönemi boyunca, belediye yönetimleri zengin toprak sahipleri, maden sahipleri ve

²² *Adelantados*: Bir yeri fetheden ve yeni bölgeleri işgal eden ve üç kasaba kuran kişilere verilen yönetici unvanı.

Gobernador: Küçük taşra vilayetlerinin yöneticileri.

Alcaldes mayores ve *corregidores*: Yerel vergileri ve haracları toplayan, madencilik, tarım ve Yerli emeğini kontrol eden üst düzey idarî yetkililerdir. Bunlar temelde aynı görevlere sahip olmasına rağmen ikisi arasındaki temel fark, *corregidores*'in yalnızca sivil yetkilere sahip olmasına karşın, *alcaldes mayores*'in askeri yetkilere de sahip olmasıdır.

²³ "Latin America and the Caribbean, Colonial," *Encyclopedia Britannica*, Cilt: 1, s. 694

²⁴ Jones, Beatty, agy, s. 182.

mevkilerini belediye topraklarını ve Yerli emeğini kendilerine ayırmak için kullanan tüccarların oluşturduğu oligarşilerin elindeydi. Fakat, kraliyetin yetkisi başkentlerde ve onu çevreleyen kırsal kesimde az çok korunmasına rağmen aynı durum uzak bölgeler için geçerli değildi. Bu gibi bölgelerde, kraliyetin yetkisi az, toprak sahiplerininki ise çok fazlaydı. Bunlar, büyük topraklarda mahkeme kurarak, suçluları hapsederek ve kendi özel ordularını oluşturarak feodal beyler gibi davranırlardı.²⁵

Sömürgelerin idarî yapılanması yaklaşık 250 yıl bu biçimde devam etmiştir. Bu yapı içinde oluşan kurumlar 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren İspanya'daki hanedan değişikliğine bağlı olarak bir değişim sürecine girmiştir. Bu süreçte uygulanmaya girişilen Bourbon Reformları*, idarî yapılanmada önemli değişiklikler gerçekleştirmeye çalışmıştır.

²⁵ Jones, Beatty, agy, s. 183.

* İspanya'da Bourbon hanedanının tahta çıkmasıyla başlayan ve çeşitli alanları kapsayan reform hareketi olan Bourbon reformları ileride Bourbon Reformları ve Merkezileşme Çabalarının *Criollo*'larda Yaratığı Tepkiler altbaşlığında ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

C. Sömürge Ekonomilerinin Yapısı

Sömürge Latin Amerikasının ekonomik yapısının bu çalışma açısından en dikkate değer bölümleri toprak düzeni** ve ticari ilişkiler sistemidir. Sömürge ekonomisinin üretim ilişkilerini tümünden gözden geçirmek yerine yalnızca bu boyutlarının incelenmesinin nedeni bağımsızlık savaşının önderliğini yürüten ve asıl itici gücü olan *criollo*'ların ekonomik gücünü anlayabilmek ve sınıfsal konumunu tahlil etmek için bir altyapı hazırlamaktır.²⁶

İspanyol kolonyal ekonomik sistemi, sömürgelerin İspanyol krallığının çıkarı için varolduğunu savunan İspanyol merkantalist anlayışına dayanıyordu.²⁷ Buna göre sömürge, İspanya'ya hammadde sağlıyor, İspanyol mallarına pazar oluşturuyor, bunun yanı sıra değerli maddelerin yarımada'ya gönderilmesiyle kaynak aktarımı tamamlanmış oluyordu.

Madrid, sömürgelerden maksimum ekonomik faydayı sağlamak amacıyla ayrıntılı ve geniş bir vergi sistemi yaratmıştı. Bu düzenlemeler içinde vergiler kadar kralın doğrudan gelirleri de önemli yer tutuyordu. Amerika'daki İspanyol toprakları kralın özel toprağı olarak görülüyordu. Bu topraklar özel kişilere satılabilir veya kiralanabilirdi. Bazen, kral tebaasıyla bölgeyi sömürmek ve geliştirmek için ortaklık kurardı. Bu örneklerde işi tebaa yapar, kâr ise kralla bölüşürdü. Bazı durumlarda toprak tebaa veya serfler tarafından çalıştırılır ve kralla vergi verilirdi.²⁸

** Toprak düzeni ileride Feodalizmin Latin Amerika'ya Özgü Biçimi'nde ele alınacaktır.

²⁶ Sömürge döneminde Latin Amerika'nın ticari ilişkileri için bkz. John Fisher, *Commercial Relations between Spain and Spanish America in the Era of Free Trade 1778-1796*, Liverpool, University of Liverpool Press, 1985.

²⁷ Hüseyin Timur, *İktisadi Düşünceler Tarihi*, İzmir, İTA, 1964, s. 63.

²⁸ "Latin America and the Caribbean, Colonial," *Encyclopedia Britannica*, Cilt:1, s. 695.

Gelir toplamaya ilişkin mekanizmanın bir diğer parçası da yalnızca hükümetten satın alınabilecek tek el ürünlerinden sağlanan gelirlerdi. Tütün, kurşun, kalay, tuz, barut, kağıt vb. maddeler ile boğa güreşi ve horoz dövüşü hükümetin tekelindeydi. Vergiler ise neredeyse her alana yayılmıştı. Değerli madenlerin beşte biri hükümete veriliyor, ihracata, ithalata vb. vergi konuyordu.²⁹

Sömürgelerin ekonomik düzeninin en önemli kısımlarından birisi ticarete ilişkin düzenlemelerle ilgiliydi. Fetih döneminin başında ticareti de tekeline almaya çalışan, ancak 16. yüzyılın başında bunun uygulanamaz olduğunu anlayan Madrid, bundan sonra yalnızca İspanyol vatandaşlarının yürütebileceği bir ticaret sistemi oluşturmuştu. Sömürge ile yapılan ticareti kontrol altına almak için sınırlayıcı bir ticaret politikası izleyen Madrid, İspanya'daki tek bir limanla ticaret yapılmasına dayalı bir sistem geliştirmişti. Bu sistemi idare edecek organ olan *Casa de Contracion* (Ticaret Kurulu), 1503'te o dönemin en güçlü ticaret merkezlerinden birisi olan Sevilla'da kuruldu.³⁰

Amerika'ya giden ve oradan gelen her şey *Casa de Contracion*'un depolarına konuluyordu. *Casa de Contracion* kraliyet ticaretini geliştirmek için sömürge limanlarında kurulmuştu. Ama pratikte, bu ticareti Saray'ın yürütmesi imkansızdı. Sonuçta, bu yapıya bir son verildi. Bu nedenle *Casa de Contracion*'un şubeleri ithalat ve ihracat vergilerinin toplandığı ve özel tüccarların kargolarının kaydedildiği gümrükler haline geldi. Ancak bu kurum ilerleyen dönemde kolonilerle özel ticareti düzenleyen, yargısal ve yürütsel işlevler yüklenmiş bir organa dönüştü.³¹

Bu tür bir yapının oluşturulmasında Sevilla'daki ticaret oligarşisinin büyük bir etkisi vardı. Ancak Sevilla'nın bu üstünlüğü 1535 yılına kadar devam etti. Bu

²⁹ Jones, Beatty, agy, s. 190.

³⁰ Moses, agy, s. 19.

³¹ Moses, agy, s. 20.

tarihten sonra İspanya'daki diğer bir önemli liman olan Cadiz oligarşisinin bastırmasıyla, Cadiz limanından da Amerika'ya seferler başlatıldı. Cadiz limanının İspanya için daha fazla önem kazanmasına paralel olarak 1679'da Cadiz limanı sömürgeyle ticaretin yapıldığı tek liman haline geldi.³²

Sömürge ticaretinin bu kısıtlayıcı niteliği Amerika'daki limanlara da yansımıştı. İspanya'dan çıkan gemiler yalnızca, Havana (Küba), Vera Cruz (Meksika), Cartagena (Venezuela) ve Puerto Bello'ya (Panama) gidebiliyordu. Pasifik kıyısında okyanus ticaretine açık limanlar Manila (Filipinler), Acapulco (Meksika), Panama, Callao (Peru)'ydu. 1540 civarında ticaret kısıtlamaları arttı ve yılda ancak iki kez sefer yapılması kuralı kondu. Bunun iki amacı vardı: Koruma ve vergi toplama. Ticaret gemilerini savaş gemileriyle birlikte sefere çıkarmak ticaret gemilerini korsanlardan koruyordu. Diğer yandan, bu gemilerin birlikte gelmesi kargoları incelemeyi ve vergiyi belirleme faaliyetlerini kolaylaştırıyordu.³³

Yalnızca deniz yoluyla yapılan ticarete değil, karayoluyla yapılan ticarete de çeşitli kısıtlamalar getirilmişti. Örneğin İspanya'dan yola çıkan mallar doğrudan Buenos Aires'e gönderilemiyordu. Bu mallar Cadiz'den Puerto Bello'ya geliyor, oradan Panama üzerinden Peru'ya iniyor, oradan da karayoluyla Buenos Aires'e getiriliyordu. Kolonilerarası deniz ve kara ticareti de sınırlandırmaya tabiydi. Latin Amerika'daki akarsular nehir taşımacılığına olanak tanımadığından kara taşımacılığı yapılıyordu. Bu da çok yavaş ve masraflıydı. *Ciudad de Mexico* ve Lima'da, Sevilla'dakine benzer *consulado*'lar³⁴ kurulmuştu. Yerel loncaları bir çatı altında toplayarak bir tekel yaratma isteği sonucu ortaya çıkarılan bu kurum satışları ve

³² John Fisher, "Commerce and Imperial Decline: Spanish Trade with Spanish America (1797-1820)," *Journal of Latin American Studies*, Vol. 30, 1998, s. 462.

³³ Jones, Beatty, agy, s. 194.

³⁴ İspanyol sisteminde büyük ticaret loncalarına verilen ad.

fiyatları düzenliyor, bazı ticari olaylarda mahkeme olarak faaliyet gösteriyor ve bunun memurları aynı zamanda polislik yapıyordu.³⁵

Birçok açıdan yararlı olan ticaret sistemin koloni ekonomisinde önemli, hatta yıkıcı yan etkileri de oldu. Filo sisteminin İspanyol koloni ticaretini azalttığı dönemde koloniler filoların taşıyabileceğinden daha fazla ithalat ve ihracata gerek duyar olmuşlardı. Bu nedenle onlar da kaçakçılığa yöneldi. Jamaika ve Santa Domingo Karayıpler'in kaçakçılık merkezi haline gelirken, Hollandalılar da Buenos Aires ve Venezuela'da kaçakçılık faaliyetleri yürütüyordu.³⁶

1500-1700 tarihleri arasında İspanya ile kolonilerin ekonomik durumları arasında bir paralellik vardı. Nüfusu az (1500'de 7 milyon), koyun ve sığır yetiştiriciliğiyle geçinen ve önemli bir ticaret burjuvazisi olmayan bir ülke olan İspanya hiçbir zaman ekonomik bir güç olmamıştı. *Reconquista* sırasında genelde meslek erbabı olan Araplar, Yahudiler ve Hollandalıların yarımadadan kovulması da ekonomik faaliyetleri olumsuz etkilemişti.³⁷ İspanyol ekonomisini, dolayısıyla sömürge ekonomisini zor duruma sokan faktörlerden birisi de kolonilerden gelen gelirlerin Avrupa'daki din savaşlarının finanse edilmesinde kullanılmasıydı. Bu gelirlerin çatışmayı finanse etmeye yetmemesi durumunda Madrid'in Sevilla tüccarları ve Alman bankerlerinden borç almak zorunda kalması ve bu borçları ödeyebilmek için hem yarımadadaki hem de kolonideki vergileri artırmak zorunda kalması da büyük sorunlar yaratan bir faktördü. Ayrıca külçecilik (*bulyonizm*) de denilen İspanyol merkantilizminde her şeyin altın ve gümüşle ölçülmesi, değerli

³⁵ Jones, Beatty, agy, s. 196.

³⁶ Fisher, *Commercial Relations between Spain...*, s. 12.

³⁷ Jeffrey Barrett, *Impulse to Revolution in Latin America*, New York, Praeger, Social Studies, 1985, s. 8.

madenlerin enflasyon yaratması buna karşılık ücretlerin buna ayak uyduramaması İspanyol ekonomisini krizi sokan trendin en önemli hızlandırıcılarından birisiydi.

Metropolün ekonomik hali böyle iken sömürgelerinki de ondan parlak değildi. İlk kurulan koloni bölgelerinde gerek maden çıkarmadaki eski metodlar nedeniyle elde edilen ürünlerde 1650'den sonra önemli bir düşüş görülmesi, gerekse bilimsel gelişmelerin tarım ve hayvancılık alanlarına uygulanmaması, İspanya'nın, sömürgelerde manifaktür mal üretilmesini yasaklayan veya sınırlayan kanunlar çıkarması gibi nedenlerle kolonilerdeki kazançta ve buna bağlı olarak metropole aktarılan artık değerlerde düşüş yaşandı. Aynı dönemde Sevilla tüccarlarının azalan ticaret karşısında kârlarını yükseltme isteği nedeniyle fiyatları artırması, bunun yanı sıra hükümetin de vergileri yükseltmesi sonucunda malların fiyatları aşırı bir yükselme gösterdi. Bunun sonucu olarak yalnızca koloniciler değil idarî yetkililer de ticaret yasalarına uymamaya başladı. Bu olgu kaçakçılığı güçlendirdi. Kaçaklığın önemli bir olgu olarak belirmesi uzun vadede *criollo*'ların Avrupalı devletlerle olan ekonomik ilişkilerinin artmasını, dolayısıyla imparatorlukla olan bağlarını zayıflatması açısından bağımsızlık savaşlarına bir temel teşkil etti.

Sömürge ekonomisinin ve idare mekanizmasının bu yapısı, *criollo*'ların metropole karşı yükselen bir güç olarak ortaya çıkması açısından büyük önem taşımaktadır. Özellikle iç kesimlerde feodal düzene bağlı olarak gelişen özerklikçi yapı ve tüccar *criollo*'ların kendi ekonomik çıkarlarını korumak ve sahip oldukları ekonomik gücü siyasal alana taşıyarak hakettiklerini düşündükleri yönetimi ele geçirme çabaları, metropolün büyük bir kriz içine girdiği Napolyon işgalinin ardından gelen bağımsızlık savaşlarının altyapısını hazırlamıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM: LATİN AMERİKA'DA MİLLİYETÇİLİK DUYGUSUNUN OLUŞUMUNDAKİ TEMEL FAKTÖRLER

I- KOLONİNİN TOPLUMSAL VE DÜŞÜNSEL YAPISININ DÖNÜŞÜMÜ

A- *Criollo-Peninsulares* Ayrımının Keskinleşmesi ve Sınıfsal Dönüşüm

Peninsulares ile *criollo*'lar arasındaki mücadele, merkezî idarenin kurulmaya başlamasından itibaren yoğun bir biçimde hissedilmeye başlanmıştır. *Criollo*'ların ekonomik yapı içindeki yerlerinin dönüşümü, onlarda toplumda hakettikleri yerlere gelemedikleri duygusunu uyandırmış, ayrıca toplumsal hiyerarşinin siyasal alanın her yanına güçlü bir biçimde yayılması sonucunda bunların önünün tıkanması, bu grubun erken dönemlerden itibaren özgül bir kimliğe gereksinim duymasına neden olmuştur. Bu çerçevede *criollo-peninsulares* ayrımının oluşumu ve keskinleşmesi sürecinin incelenmesi bu iki grubun ekonomik dönüşümüne paralel olarak *criollo* kolektif kimliğinin nasıl ortaya çıktığı konusuna odaklanarak yapılacaktır. Bunun için de *criollo* kolektif kimliğinin ortaya çıkış sürecinde kimliği oluşturan ortak sembollerin yaratılması ve ortak tarihsel geçmişin kurgulanması üzerinde durulacaktır.

1600'lerin başlarından itibaren Latin Amerika'da astroloji ve ırk konusundaki çalışmalar ve bu çerçevede yaşanan polemik, *criollo* kolektif kimliğinin inşasında

criollo-peninsulares ayrımının önemini vurgulaması ve “modern” ırkçılık teorilerine öncülük teşkil etmesi açısından son derece önemlidir. Eğitimli koloniciler astroloji ve fizyoloji gibi bilimleri kullanarak, Yerlilerin ve Beyazların birbirlerinden farklı olduklarını iddia eden bilimsel bir ırkçılık biçimi oluşmasını etkilemiştir.³⁸ Latin Amerikalı ve İspanyol entelektüeller tarafından kullanılan bilimsel yöntem fizyoloji, astroloji ve dönemin doğa bilimleridir.³⁹ Bu çerçevede, 17. yüzyılın başlarından itibaren, Avrupalı bilimadamları eski kozmografların bazı yerleri yerleşilemez olarak nitelendirmelerini baz alarak bunu Latin Amerika’ya uygulamışlardır.

Bu tartışma çerçevesinde Latin Amerika’nın neden yerleşilemez olduğu konusunda ilk yanıtı bir İspanyol bilimadamı olan Gonzalo Fernandez Oviedo verdi. Ona göre, gece ve gündüzün eşit olması ve kıtanın iklimi insanları etkiliyordu.⁴⁰ Ancak, astrolojinin kullanılması ve Amerika’nın üzerinde olduğu düşünülen yıldızların etkileri hakkındaki ilk geniş analiz 1570’lerde Meksika’da bir Fransisken rahibi olan Bernardino Sahagun tarafından yapıldı. Bu yazar, 16. yüzyılın ikinci yarısında Meksika’yı etkileyen nüfus sorununun, ahlak bozulmasının ve ekonomik krizin yıldızların “şeytani” etkilerinden kaynaklandığına inanıyordu.⁴¹ Sahagun’dan sonra Yeni Dünya’nın yıldızları ve iklimi hakkındaki olumsuz Avrupalı görüşler, 17. yüzyılda Latin Amerika’da yaşayan Yerlilerin ve Avrupalıların fiziksel yapılarına ilişkin özgün bir anlayış oluşturdu. Çoğu Avrupalı akademisyen, Avrupalıların ve Yerlilerin Adem’in torunları olduğunu, bu nedenle benzer vücut ve zeka özelliklerini

³⁸ Jorge Canizares Esguerra, “New World, New Stars: Patriotic Astrology and the Invention of Indian and Creole Bodies in Colonial Spanish America, 1600-1650,” *American Historical Review*, Şubat 1999, s. 36.

³⁹ Natividad Gutierrez, “South and Central America,” *Encyclopedia of Nationalism*, Vol.1, Academic Press, 2001, s. 721.

⁴⁰ Canizares, agm, s. 38.

⁴¹ D. A. Brading, *The First America: The Spanish Monarchy, Creole Patriots, and the Liberal State, 1492-1867*, Cambridge, Cambridge University Press, 1993, s. 298.

özelliği paylaştıklarını kabul ediyordu.⁴² Ancak, bu temel benzerliklerin iklim ve yıldızlar tarafından değiştirildiğine inanılıyordu. 17. yüzyılda Amerika üzerine çalışan akademisyenler kıtada iki ayrı ırk olduğunu kabul etmiyordu. Bu dönemdeki akademisyenler, yüzyıllar önce kıtaya yerleşen Beyazların, iklimin ve yıldızların etkisinde kalarak Yerlilere dönüştüğünü savunuyordu.⁴³

Bu konuda en önemli eserlerden birisi 1606'da Dominiken rahip Gregorio Garcia tarafından yazıldı. Amerikan Yerlilerinin kökenlerini açıklamaya girişen bu ansiklopedik kitapta, Yerlilerin Asya, Afrika ve Avrupa'dan geldiği ve Kartacalıların torunları oldukları ileri sürülüyordu.⁴⁴ Garcia'a göre, "...nem ve özellikle Amerika'nın Tarrid kuşağı yıldızları kıtada görülen temel organik değişikliklerin sorumlusudur. Bu yıldızlar, yüzyıllar önce kıtaya gelen Kartacalıları bugünkü efemine Yerlilere çevirmiştir..."⁴⁵ Yine bu yazara göre, buffalo ve lama gibi hayvanlar da eski dünyadaki örneklerinin (boğa ve deve) bozulmuş şekilleriydi. Bu konuda benzer bir görüş de 1633'te Fransisken rahip Bernardo de Lizana tarafından ortaya kondu. Lizana'ya göre, Kartacalılar Mayaların atasıydı. Çünkü, yalnızca Kartacalılar bu kadar güzel yapı yaratma becerisine sahipti. Bu durumda, iklim ve asıl ülkelerinden izole olmaları Kartacalıların özlerini yitirmelerine yol açmış ve onları barbarlara ve Mayalara çevirmişti.

İnsanların tek bir kökenden türediğini ancak göçlerle tüm dünyaya yayıldığını savunan Hristiyan inancıyla aynı doğrultuda, fakat Yerlilerin kökeni konusunda farklı bir görüş de, 1681'de bir *criollo* fizikçisi olan Diego Andies Rocha tarafından ileri sürüldü. Ona göre Kızılderililerin atası Kartacalılar değil İspanya'nın ilkel

⁴² D. A. Brading, agy, s. 121.

⁴³ Canizares, agm, s. 39.

⁴⁴ Benjamin Keen, "The Old World Meets the New: Some Repercussions, 1492-1800," *Essays in the Intellectual History of Colonial Latin America*, Oxford, Westview Press, 1998, s. 121.

⁴⁵ Canizares, agm, s. 47.

sakinleriydi. Rocha da diğer birçok kişi gibi İspanyolların ve Yerlilerin ortak atadan geldiğini ama iklim ve yıldızların Latin Amerika'dakileri bozduğunu iddia etmekteydi.⁴⁶

Yeni Dünya'nın iklimi, yıldızları ve insanları hakkındaki bu görüşlere *criollo* akademisyenleri kızgınlıkla tepki verdi. Avrupa'nın Yeni Dünya algılamalarında yukarıda bahsedilen olumsuz özelliklerin doruğa ulaştığı bu dönem *criollo* bilincinin Latin Amerika'da ciddi bir biçimde oluşmaya başladığı dönemdi. Kabaca 17. yüzyılın ilk yarısına karşılık gelen bu dönem, *criollo*'ların *encomienda*'larını genişletmek için önemli bir çaba sarfettiği döneme denk gelmekteydi. Bu dönemde *criollo*'lar, kraliyetin kendilerine Yeni Dünya'da verdiği ayrıcalıkların orijinallliğini kaybettiğinden şikayet etmekte, fatihlerin mirasçıları ise toprağa dayanan asilliklerini büyük oranda kaybettiklerini düşünmekteydi.

Aynı dönemde *peninsulares* ve *criollo*'lar arasında başgösteren ve gerek idarî alanda gerekse ekonomik ve toplumsal alanda çok önemli bir sorun olarak ortaya çıkan bir diğer konu bu gruplardan hangisinin dinşel toplulukları yöneteceğiydi. Bu noktada bir parantez açarak din kurumunun Latin Amerika'da ne kadar önemli olduğunu belirtilmesi gerekmektedir.

Din, İspanyol sömürgeciliğinde başlangıçtan beri çok önemli bir kurum oldu. Fethi meşrulaştırmak için kullanılan Hristiyanlaştırma, yarımada da zaten çok güçlü bir kurum olan Kilise'nin sömürgelerde daha güçlü bir konuma gelmesini sağladı. Kilise'nin ekonomide de önemli rolü vardı. Sömürge döneminin sonuna gelindiğinde özel kişilerin elinde bulunan toprakların yarısı bağış, satın alma ve ipotek yoluyla Kilise'nin eline geçmişti. Ayrıca, tarikatlar ve Kilise kendilerine yapılan bağışlardan

⁴⁶ Canizares, agm, s. 49.

gelen paraları kullanarak bankerlik de yapıyordu.⁴⁷ Misyonlar kendi başlarına ekonomik birimler haline gelmişti.

Kilise, aynı zamanda Yerlilerle ilişkilerin yürütülmesinde de en önemli rolü oynadı. Çeşitli tarikatların papazları, Yerlilere Hıristiyanlığı daha iyi anlatabilmek için okuma yazma öğretmiş, ayrıca Latince ve diğer diller ile bağlantı kurabilmek için Yerli dilleriyle karşılaştırmalı sözlükler hazırlamışlardı.⁴⁸ Sivil yöneticilerin tersine, rahipler ve çömezleri Yerlilerin arasında yaşıyor, çoğunlukla Yerli dilleri konuşuyor, halkın günlük yaşamını onlarla beraber sürdürüyor, hepsinden önemlisi topluluğun yıllık dinî ayinlerine başkanlık ediyordu.⁴⁹

Dini, yani Kilise'yi kontrol etmenin getireceği manevi ve siyasal gücün yanı sıra Kilise'nin ekonomik gücü de her iki grubun da iştahını kabartıyordu. Saray'ın bu konuya din yönetimini *criollo* ve *peninsulares* arasında rotasyonlu hale getiren bir düzenlemeyle çözüm bulmaya çalışması çatışmaları ağırlaştırmıştı. Bu bağlamda kolonici entelektüellerin Amerika hakkında olumsuz yazılar yazan bilim adamlarına karşı koymak için harekete geçmeleri doğal bir süreçti. Bu nedenle, 17. yüzyılın ikinci çeyreği, Latin Amerika'da *criollo* bilincine temel teşkil eden bir olgu olarak yeni bir astrolojik değerlendirmeler bütününe olgunlaşmasına tanık oldu.⁵⁰

Criollo kimliğinin oluşumuna ortak simgelerin kurgulanması bakımından çok önemli bir katkıda bulunan bu astrolojinin oluşumu 1638'de Antonio de la Calancha adlı bir *criollo* bilim adamının Yeni Dünya'nın yıldızlarının ve işaretlerinin kıta için tanrı tarafından özel olarak hazırlandığını yazarak, Amerika'nın astrolojik açısından

⁴⁷ Bethell, agm, s. 12.

⁴⁸ Daniel Silve, A New World of Words: Amerindian Languages in the Colonial World, <http://www.library.upenn.edu/special/gallery/kislak/index/slve.html>

⁴⁹ Neil Maculay, "Latin America," *Encyclopaedia Americana*, Cilt:17 s. 23.

⁵⁰ Canizares, agm, s. 50.

ilk kez savunmasını yapmasıyla başladı.⁵¹ Calancha, Yerlilerin, Siyahların ve Beyazların vücutlarının kompozisyonlarıyla ilgili olarak herhangi bir detay vermemesine rağmen, Aristoteles'in "...ılıman iklim insanı soğuk iklim insanından daha akıllıdır" fikrini kabul ediyordu. Bu kabulden yola çıkarak da kıyıdaki Yerlilerin Andlardakilerden, Lima'da yaşayan Siyahların da Afrika'dan gelen atalarından daha zeki olduğunu ileri sürüyordu. Calancha, değerlendirmelerinde daha da ileri gidiyor ve Avrupa Amerika'dan daha soğuk olduğundan *criollo*'ların Avrupalılardan daha zeki olduğunu iddia ediyordu.⁵² Ancak, Calancha Yerliler, *criollo*'lar ve Siyahların ırksal olarak ayrı olduğunu ve bir grubun diğerine dönüşmesinin imkansız olduğunu düşünüyordu.

Bu konuda *criollo* yazarların çalışmalarına iki önemli örnek daha verilebilir. Bunlardan birisi 1646'da bir *criollo* Cizvit rahibi olan Alonso de Ovalle'nin Şili göklerindeki yıldızların farklı olduğunu ileri sürdüğü çalışmasıydı. Ovalle, bu çalışmasında kıtanın yıldızlarını mitolojiyi kullanarak adlandırmış ve onlara özgünlük kazandırma çabasına girişmişti.⁵³ Diğer önemli örnek ise Meksika'da 1652'de bir Mersederyan rahip olan Diego Rodriguez'in çabasıydı.

Rodriguez, Meksika üstündeki yıldızları farklı bir yöntemle adlandırarak onları Hristiyanlaştırdı.⁵⁴ (Ör: Ciudad de Mexico'yu, Guadolope Bakiresi'nin koruduğunu ileri sürüyordu.) Dinin *criollo* kimliğinin oluşma süreci içindeki rolüne ilişkin ilginç bir örnek de 1646'da Yeni İspanya Eyaletin'de yaşayan bir Fransisken rahip olan Buenaventura de Salinas y Cordova'nın, tarikatının faaliyetlerinin

⁵¹ Brading, agy, s. 322.

⁵² Canizares, agm, s. 51.

⁵³ Rolena Adorn, "The Depiction of Self and Other in Colonial Peru," *Art Journal*, Vol.49, Issue 2, Summer 1990, s. 112.

⁵⁴ Canizares, agm, s. 53.

engellenmesi konusunda duyduğu tepkiyi krala aktardığı mektupta görülmektedir.⁵⁵ Cordova, mektubunda Yerlilerin kibar ve cömert olduğunu ve dinin yayılması için Yerli topluluklarının son derece olumlu koşullar içerdiğini belirtiyordu. Ancak mektubun asıl önemli yanı, Yerlileri ve *criollo*'ları övmesine rağmen Amerika'da yaşayanlar arasında bir ayırım yapmasıydı. Mektupta krala *criollo*'ların Yerlilerin değil İspanyol değerlerinin ve kanının mirasçısı olduğu hatırlatılıyordu.⁵⁶ Yerlilerin ve Siyahların Ham'ın soyundan geldiğine inanan Salinas'ın bu anlayışı bir sonraki bölümde ele alınacak olan *criollo*-Yerli ayrışmasına ışık tutan ilk örneklerden birisi olması açısından da önemlidir.

Kolonicilerin kolektif kimlik algılamalarında işlenecek ve en az ortak semboller kadar önemli olan diğer konu da ortak tarihsel geçmişin kurgulanmasıdır. Çünkü, *criollo*'ların dayanabileceği ve onları ana vatandan ayıran en önemli, belki de tek şey geçmiştir. Bu nedenle, 17. yüzyılda sömürgecilerle sömürgeleştirilenler arasındaki kültürel birleşme kaçınılmaz hale gelmiştir. Bununla birlikte, bu paylaşılan belirsiz yerellik duygusunu, önceleri yerel bir sağduyu ve daha sonra ulusal kimliğe dönüştürmek için yapılan her çaba pratik olduğu kadar kavramsal zorluklarla da karşı karşıya kalmıştır. İspanyollar ile Yerliler arasındaki teknolojik ve dinsel fark, Yerliler ile antik Yunan ve Roma arasında bağlantı kurulması ve Amerika'nın gerçek sakinlerinin antik Yunan'ın ve Roma'nın torunları olduğunun ileri sürülmesi olasılığını yoketmiştir. Bu nedenle *criollo*'lar ve Yerliler arasında bağlantı kurmanın tek yolu tarihin yeniden kurgulanması olmuştur.

Tarihin yeniden kurgulanması yönündeki ilk çaba, 17. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış olan Carlos de Sigüenza y Gongora'dan geldi. Bir *criollo*

⁵⁵ Brading, agy, s. 324.

⁵⁶ Canizares, agm, s. 54.

akademisyen ve kozmograf olan Gongora, aynı zamanda 1680 yılında yeni atanan Yeni İspanya Eyaleti genel valisi Tomas Antonio de la Cerda y Aragon'un Ciudad de Mexico'ya girişı sırasında kullandığı zafer takını hazırlayan kişiydi. Şehre bir tak eşliğinde girmek krallar, dolayısıyla kralın sömürge'deki temsilcisi genel vali için son derece doğal bir şeydi. Bu zafer taklarında genellikle Roma İmparatorluğundan kalma modeller ve kralların zaferlerini anlatan ikonların tasviri bulunurdu. Ancak genel vali Aragon'un Ciudad de Mexico'ya girerken kullandığı takta, bu geleneksel ikonlar değil, 12 büyük Aztek imparatorunun yaşamından sahneler resmedilmişti. Bir takın siyasi amaçla kullanılması Latin Amerika'da yeni bir olgu olmamasına rağmen kullanılan tasvirler bu gelenekten radikal bir ayrılmayı temsil ediyordu.⁵⁷ Gongora, bir süre sonra Siyasi Erdemler Tiyatrosu Başlığı verdiği takının ikonografik içeriğinin bir dökümünü ve açıklamasını yayımladı. Gongora, takında sefalet'e düşürülmüş bir halkın tarihinden seçilmiş örnekleri aktarma yoluna gitmişti. Böylece, Azteklerin tarihin derinliklerine gömülmesine rağmen bir zamanlar önemli bir uygarlık düzeyine ulaşmış olduklarını göstermeye çalışıyordu.⁵⁸ Ona göre, *criollo*'lar Yerlilerle aynı ırkı oluşturmazabilir, fakat onların imparatorluk geçmişinin gerçek mirasçıları olma iddiasını ileri sürebilirdi. Burada mesaj yeterince açıktı. Eski Meksika İmparatorluğu'nun uygarlık değerleri aynı yerde doğmuş olmaları nedeniyle Meksikalı *criollo*'ların paylaşabileceği bir şeydi. Fakat, Gongora yalnızca kültürel olarak çok farklı değil, aynı zamanda biri fetheden diğeri fethedilen iki halkın arasındaki kültürel devamlılığın bir garantisi olamayacağının farkındaydı. Bu

⁵⁷ Anthony Padgen, "Fabricating Identity in Spanish America," *History Today*, Vol.42, May 1992, s. 45.

⁵⁸ Padgen, agm, s. 46.

nedenle bu sorunu *Libra Astronomica* adlı kitabında, Meksikalıların kökenini açıklayarak çözmeye çalıştı.⁵⁹

Gongora, o dönemdeki çoğu tarihçinin Yafes'in torunları olduğuna inandığı Yerlilerin, Kartaca Kralı ve Yeni Dünya'nın gerçek kaşifi olan Nepthuhim'in torunları olduğunu ileri sürüyordu.⁶⁰ Eğer Yerliler, Nepthuhim'in oğullarının kaderini, kültürünü, fizik ve dil yapısını paylaşıyorlarsa, bu onları Eski Dünya tarihinin ve kültürel değerlerinin mirasçısı yapardı.⁶¹ Gongora, ayrıca Quetzalcoatl⁶² simgesini de Neptun ile bunu da Nepthuhim ile tanımlaması, Yerliler ile Yahudiler ve Romalılar arasında güçlü bir bağ kuruyordu. Böyle yaparak, Gongora, *criollo*'lara Yerli antikitesiyle bir bağ sunuyordu. Böylece Meksika tarihi, barbar tarihi yerine medeni ve entelektüel erdemlerle tasvir edilebilirdi.⁶³

Gongora'nın projesi, eski Yerli imparatorlukları kendi kültürel ve siyasi arzuları için uygun araçlar olarak görmeye başlayan *criollo* elitin amaçlarına ulaşma çabasının bir parçasıydı.

Gongora'nın çabasından farklı da olsa Kolumb öncesi dönemin tarihsel mirasını üstlenen buna dayarak çeşitli haklar ve ayrıcalıklar talep eden örnekler de mevcuttu. Örneğin, And ovalarından gelen Markiz de Valle Umbrosso Quecho dili konuşuyor, İnka giysileri giyiyor, ve kendisini İnkaların torunu ilan ediyordu. Bir diğer örnekte de 17. yüzyılın sonunda Isabel Toledo Montezuma kendisini "Meksika

⁵⁹ Julie Greer Johnson, *The Books in The Books in Americas: The Role of Book & Printing in the Development of Culture & Society in Colonial Latin America*, Rhode Island, Meriden-Stinehour Press, 1988, s. 31-32.

⁶⁰ Padgen, agm, s.47.

⁶¹ Brading, agy, s. 327.

⁶² Azteklerin mitolojisindeki en önemli tanrılardan birisi.

⁶³ Padgen, agm, s. 47.

İmparatoriçesi” olarak göstermiş ve Hernan Cortes’in atalarının yönetimine verdiği zararların tazmini için bir dizi resmî başvuru yapmıştı.⁶⁴

Bu mitoloji ve hanedan bağlantıları arasındaki kombinasyon zamanla “*criollo* vatanseverliği” olarak bilinmeye başladı. Ama, Yerlilerin o günkü durumu ortaya ciddi bir sorun çıkarıyordu. Bunlar teknik olarak Kastilya tacının diğer özgür tebalarıyla aynı statüye sahip olmalarına rağmen 16. yüzyılın sonunda fakirleşerek peon⁶⁵ konumuna düşmüşlerdi. Eğer bu insanların ataları genel vali olacak kadar asilse torunları nasıl bu kadar aşağı seviyelere düşmüştü. Bu sorunun çözümüne ilişkin en iyi çalışma 18. yüzyılın ikinci yarısında sürgünde Cizvit bir *criollo* olan Fransisco Javier Clavigero tarafından yapıldı. 1780-81’de yayımladığı Antik Meksika Tarihi, *criollo* kimliği üzerine yazılmış en önemli kitaplardan birisiydi. Clavigero, Antik Meksika’yı barbarlar toplumu olarak değil, Roma ve Antik Yunan gibi bir uygarlık olarak tasvir ediyordu. Clavigero, çalışmasında fetih dönemini de sorgulamakta, Yerlilerin sefil durumunu fetihten beri yaşamaya zorlandıkları hayat biçimine bağlamaktaydı.⁶⁶ Bu bağlamda Osmanlı İmparatorluğunda yaşayan Rumlar ile İspanyol yönetiminde yaşayan Yerliler arasında bağlantı kurarak şu soruyu soruyordu: “...Modern Yunanlarının şimdiki koşullarından Plato veya Perikles çıkabileceğine inanıyor musunuz?”⁶⁷ Clavigero, Aztek ve İnka geçmişlerinden gurur duymakla kalmıyor, aynı zamanda *criollo*’ların siyasi haklarını uzun süredir inkar eden aynı sürecin bir kurbanı olarak modern Yerlilere de sempatiyle bakıyordu.

⁶⁴ Padgen, agm, s.48.

⁶⁵ Peon: Yerlilerin borçları nedeniyle bir topraktan ayrılamayıp orada çalışmak zorunda kalmaları, borç köleliği.

⁶⁶ Benjamin Keen, “The White Legend Revisited: A Reply to Professor Hanke’s ‘Modest Proposal’,” *Essays in the Intellectual History of Colonial Latin America*, Oxford, Westview Press, 1998, s. 93.

⁶⁷ Brading, agy, s. 454.

Bununla birlikte *criollo* kimliğine açıkça siyasi bir kaftan biçen ve bunu da Yerli hareketleriyle bağlantılandıran en açık çaba 1810'da Francisco Miranda'dan geldi. Ona göre, Mosquito kıyılarından Güney Arjantin'e ulaşan İspanyol Amerika'sında yeni bir yönetim biçimi kurulmalıydı. Bu yönetim biçimi, imparator unvanlı bir İnka'nın yürütme gücünü temsil ettiği bir organ tarafından idare edilecekti. Miranda açıkça belirmese de bu İnka imparator bir Yerli değil bir *criollo* olacaktı.⁶⁸

Criollo-peninsulares ayrımının keskinleşmesine ve iki grup arasında düşmanlık doğmasına neden olan en önemli nedenlerden bir tanesi de *criollo*'ların kendi zenginliklerinin kaynağı olarak gördükleri *encomienda*'ların sürekli kılınması konusundaki tartışmadan yola çıkılarak türetildi. *Criollo*'lar, 16. yüzyılın sonunda mevcut *encomienda*'ların sürekli hale getirilmesini istedikleri mektuplarında ve dilekçelerinde kendilerini harcanmış mirasçılar olarak görüyorlar, Madrid'in *peninsulares*'i kayırmasına olan kızgınlıklarını açıkça ortaya koyuyorlardı. Bunlar, kızgınlıklarını fatihlere yapılan haksızlıklara, maden ihracatı ve ticaretten yeterli para alamamaya ve özyönetim hakkının verilmemesine vurgu yaparak gündeme getiriyorlardı. Daha 1500'lerin ortalarında yazılan mektuplarda bile bu şikayetler açıkça dile getirilmeye başlamıştı.⁶⁹ Ancak bu şikayetler 1500'lerin sonlarında daha sıklaşmış ve talepleri itibarıyla daha ciddi hale gelmişlerdi. Örneğin 1599'da Gonzalo Gomez de Cervantes adlı önde gelen bir *criollo*'nun istekleri, radikal değişiklikler önermesi açısından çok önemliydi. Cervantes, Yerlilerin fatihlerin ve ilk yerleşimcilerin çocuklarına ve torunlarına daimi olarak dağıtılmasını istiyordu. Ona

⁶⁸ Padgen, agm, s. 49.

⁶⁹ Bu duruma ilişkin ilk örneklerden birisi Peru'nun fethinde yer almış ancak kendilerine vaat edilen haklar verilmeyince isyan etmiş bir İspanyol yerleşimcinin mektubunda görülmektedir. Lope de Aguirre adlı isyancının mektubunda birçok zorluğa katlanarak kral adına ele geçirilen topraklarda kendilerine küçük birer beylik kurmak isteyen İspanyolların istekleri sıralanmaktadır. Bu mektup sonraları daha ciddi biçimde ortaya çıkacak olan *criollo* talepleri için bir öncüdür. Bkz. "Letter from Lope de Aguirre, rebel, to King Philip of Spain, 1561" çev. Tom Halloway, <http://www.geocities.com/djmabry/latin/aguirre.html>

göre, *encomendados*'a asillik ünvanı verilmesi ve sivil ve adli yargı yetkisiyle yüklü sürekli lordlar haline getirilmesi, kamu bürolarının *criollo*'lara satılmasını, kısacası, fatihlere ve onların soylarından gelenlere dayanan bir feodal aristokrasi oluşturulması gerekiyordu.⁷⁰

Benzer bir öneriyi destekleme konusunda Baltazar Dorantes de Carranza'nın yazdığı *Sumaria Relacion de las casas de la Nueva Espana* adlı çalışma *criollo* retoriğinin oluşumunda önemli bir rol oynadı. Bu çalışmanın amacı Meksika fatihlerinin tam bir listesini çıkarmaktı. Carranza, yaptığı çalışma sonucunda 1326 fatihten geriye 196 aile kaldığını ortaya koymuştu. Bu listenin ortaya koyduğu tablonun diğer yönü bazı *criollo* ailelerinin büyük zenginlikler elde etmelerine rağmen diğer *criollo* ailelerin son derece mütevazî koşullarda yaşadığının gösterilmesi idi. Bu çalışmada fatihlerin soyundan gelen ailelerin soyağacının çıkarılmasının amacı, fatihlerin *criollo*'ların içindeki meşru torunlarını belirleyip gayrimeşru olanları önemli görevlerden dışlamaktı.⁷¹ Carranza, İspanya'dan gelen kolonilerde kaldığı kısa süre içinde zenginleşen insanlardan rahatsızlığını yazdığı şiirlerde de belirtiyordu. Onun yazdığı bu şiirler, *criollo* edebiyatının ilk ve en önemli örneklerindendi.⁷²

Buna karşılık bir *peninsulares* olan Montecarlos Markisi fatihlerin torunlarının idarî görevler istemesinin yaygın bir fikir olduğunu, ama *criollo*'ların böyle yüksek görevler için uygun olmadığını belirtiyordu. Bunun en önemli nedeni olarak da, fetih döneminde gelenlerin çoğunun Yerli kadınlarla evlenmeleri sonucunda, melez çocuklara sahip olmalarını gösteriyordu. Oysa, genel valiye

⁷⁰ Brading, agy, s. 294.

⁷¹ Brading, agy, s.295.

⁷² "Ah, *Indias*!, Yabancıların anası, hırsızların ve suçluların sığınağı, dışarıdan gelenlerin anavatanı, yeni gelenler için tatlı öpücük ve barış. Ah *Indias*! Kendi çocuklarını üvey annesi ve kendi Yerli çocukları için sürgün, kendi insanları için kırbaç ve bıçak..." Brading, agy, s.296.

yardımlı edecek üst düzey bürokratların küçük bir Beyaz aristokrasiden gelmesinin daha doğru olduğunu savunuyordu.⁷³

Buraya kadar aktarılan örnekler çerçevesinde Latin Amerika bağımsızlık mücadelesinin önde gelen aktörleri olan *criollo*’ların ortak kimliklerinin yaratılmasında “biz” ve “öteki” kimliklerinin metropolden gelen ve asıl düşman olarak görülen *peninsulares*’in etkileri incelenmeye çalışılmıştır. Kolon milliyetçiliğinin en önemli unsurlarından birisi olarak sayılabilecek olan bu kimlik ayrışması, özellikle savaşlar esnasında kullanılan anti-peninsular söylemin temelini atılmasında çok önemli bir rol oynamıştır. Bu noktada, *criollo* kimliğinin diğer bir boyutu olan melezleşme ve diğer halklarla ilişkilerin kimlik oluşumundaki yerinin incelenmesine geçilecektir.

B- Beyazların Diğer Halklarla Evlenmesinin Kültürel Etkileri

Reconquista’yı ortaya çıkaran savaşların Müslümanlara ve Yahudilere karşı verilmesi Katolik din adamlarını güçlendirirken, İspanya’nın Avrupa’daki din savaşlarına Katolikliğin koruyucusu olarak katılması, Ortaçağ kurumlarını daha da etkin kılmıştır. Bu savaş dönemi boyunca özellikle savaşan feodal asiller daha fazla önem kazanmış ve sosyal prestijlerini artmıştır.⁷⁴ Avrupa’nın diğer bölgelerinde Ortaçağ’ın sonuna doğru yaklaşılırken İber yarımadası Ortaçağ aristokrat sisteminde

⁷³ Brading, agy, s. 299.

⁷⁴ Raimondo Luraghi, *Sömürgecilik Tarihi*, çev. Hakim İnal, İstanbul, E Yayınları, 2000, s. 56.

yaşamaya devam etmektedir. Bunun en önemli nedeni olarak da *reconquista* tarafından geliştirilen sosyal tavırlar olarak gösterilmektedir.⁷⁵

Bu sosyal hiyerarşi sistemi çerçevesinde kendilerine yükselme şansı bulamayan İspanyollar, Yeni Dünya'nın keşfinden sonra Latin Amerika'ya Yerlileri fethetmek ve kendilerini yeni elitler haline getirmek için gitmişler ve giderken yanlarında anavatanlarının hiyerarşik değerlerini ve feodal düzenin şiddet ve sömürü geleneklerini de bu topraklara götürmüşlerdi. Bunların çoğu, aşağı sosyal sınıflardan gelmesine rağmen kolonilerde asalet elde edebiliyorlardı. Bir İspanyol göçmen hangi meslekten olursa olsun buraya gelip de bir toprak parçası elde ettiğinde soyluluğa geçiş için bir adım atıyordu.⁷⁶

Koloni dönemi Latin Amerikası'nın toplumsal yapısını belirleyen en önemli faktör halklar arası evlilikti. Fatihler ve onlardan sonra gelen Beyaz yerleşimciler yanlarında çok sayıda kadın getirmediğinden, ırklararası evlilikler yaygın bir olgu haline geldi. Bu nedenle, İspanyol hükümeti Yeni Dünya'nın sosyal statüsünü ırksal köken temelinde düzenlemeye çalıştığında büyük zorluklarla karşı karşıya kaldı. Sonuçta, ırksal bir hiyerarşiye dayanan ve *castas* adı verilen 7 temel kast kuruldu: *Peninsulares*, *criollos*, *mestizos*, *zambos*, *mulattos*, safkan Yerliler ve Siyahlar. Ancak bunların dışında da kanun tarafından tanınan 80 tabaka daha vardı.⁷⁷ Bunlar arasında en önemlileri *castizos*'du. *Castizo*'lar bir *criollo* ile bir *mestizo*'nun

⁷⁵ Barrett, agy, s. 9.

⁷⁶ Barrett, agy, s. 10.

⁷⁷ Fetih zamanında Meksika'nın orta platosunda 9 milyon Yerli yaşarken 1600 yılına gelindiğinde bu nüfus 2,5 milyona inmişti. Bu nüfus azalması önemli bir işgücü açığı yaratmıştı. Bu durum Afrika'dan köle ithalatıyla giderilmeye çalışıldı. Böylece ilk dönemde yalnızca Beyazlar ve Yerliler arasındaki ilişkinin sonucu olarak gerçekleşen melezleşmenin boyutu da büyüdü. Meksika'ya bu dönemde göç eden Filipinliler, Çinliler ve Avrupalılar da gelen insanlar da bu melezleşmeye dahil oldu.

çocuğuydu. Atalarının kökeni belli olamayacak kadar karışık olanlara da *lepero* denilmekteydi ve bunların yasal statüsü yoktu.⁷⁸

Sosyal piramidin en üstünde *peninsulares* vardı. Bunların çoğu asalet unvanına sahip, hem hükümette hem de Kilise’de üst düzey mevkileri işgal eden ailelerden geliyorlardı. Bunlardan sonra ikinci önemli tabaka *criollo*’lardı. *Criollo*’lar, çoğunlukla toprak sahibi veya tüccardı. Ancak, bunlar hızla büyüyen bir sınıf olarak ortaya çıkmasına rağmen *peninsulares* tarafından aşağılanıyorlardı.

Ayrıca, koloni döneminin sonlarına doğru zengin *mestizo*’lar ve *mulatto*’lar hükümetten safkan Beyaz olduklarını açıklayan sertifikalar satın alabiliyordu. Bu da onların daha yüksek sosyal gruplar arasına girmesine olanak sağlıyordu.

Ancak, ırksal hiyerarşinin oluşturduğu bu sosyal yapı Yerlilerin *mestizo*’lardan, Siyahların *mulatto*’lardan, *criollo*’ların da *peninsulares*’ten, yani her grubun kendi beyazından nefret etmesine neden oldu.

Yerliler, piramidin 3. sırasında bulunuyordu. Kanunlar, Tac’ın ve Kilise’nin vesayeti altında olan Yerlilere meşru haklar ve yetkiler vermişti. Dahası, 16. yüzyılın ortasında Yerlilerin köleleştirilmesi yasaklanmıştı.

Toplumda ırksal bölünmelerin yanı sıra ekonomik ve siyasi bölünmeler de vardı. Bu açıdan toplum, ayrıcalıklılar, daha az ayrıcalıklılar ve ayrıcalığı olmayanlar olmak üzere üçe ayrılıyordu. Bu açıdan en üstte, üst düzey siyasi ve dinî kurumları yöneten *peninsulares* yer alıyordu. Bunların altında *criollo*’lar ve belli bir zenginliğe ulaşmış aşağı kasttan insanlar vardı. Zaman içinde mal mülk sahibi olma rengin sağladığı statünün önüne geçmeye başladı. Sömürgelerin *peninsulares*’ten oluşan aristokrasisi İspanya’nın en iyi ailelerinden geliyordu. Bunlar Latin Amerika’ya kısa

⁷⁸ Jones, Beatty, agy, s. 207.

süreler için geliyor ve çok yüksek maaşlar alıp İspanya'ya dönüyordu. Bunların *criollo*'lara karşı olan tavrı iki kast arasındaki düşmanlığın önemli nedenlerinden birisini oluşturuyordu. Aristokratlar, *criollo*'ları ikinci sınıf insanlar olarak nitelendirerek aşağılıyor, *criollo*'lar da aristokratlara *peninsulares*, *gachupines* (mahmuzlanan), *chapetones* (çaylak) gibi isimler takıyorlardı.⁷⁹

Criollo'lar ve burjuvazinin diğer üyeleri zengin madenciler, büyük toprak sahipleri, tüccar ve meslek sahibi insanlardı. Bunlara hükümet, ordu ve Kilise'de küçük görevler veriliyordu. Bu sınıfın siyasi gücü *cabildo*'ydu. Ancak, *criollo*'lar içinde de sosyal ayrımlar vardı: Fatihlerin torunları başta geliyor, onları Latin Amerika'ya yerleşmiş İspanyol asillerin torunları ve kraliyet tarafından asillik verilmiş koloniciler izliyordu. Genelde sömürge aristokrasisinde önde gelen kolonicilerin soyundan gelenler önemli bir yere sahipti. Bunun en önemli nedenlerinden birisi kolonilerin erken dönemlerden bu yana tekелci bir mantıkla idare edilmesi idi. Bu durum ticarete de yansıyınca sınıfsal yapı da buna uygun olarak oluşmuştu. Ancak, bunların aralarında başarısız olmuş ve işçi seviyesine düşmüş Beyazlar da vardı. Zengin *criollo*'lar, işçilere ve kölelere de *peninsulares*'e baktıkları gibi nefretle bakıyorlardı.⁸⁰

Melezleşme, paradoksal olarak İspanyolları ve *criollo* elitlerini koloni siyaseti içinde ırksal bölünmeleri basitleştirmeye ve toplumsal ilişkileri kutuplaştırmaya teşvik etti. Yukarı sınıflar ile *mestizo*'lar arasında sık sık sorunlar çıkıyordu. Arada kalmışlık hisseden *mestizo*'lar çoğunlukla önemli kimlik sorunları yaşıyorlardı. *Mestizo*'lar, karşılaştıkları kimlik sorunlarını kendilerinden üstün olan sınıfların en yıkıcı özelliklerini yalnızca taklit ederek değil, aynı zamanda abartarak üstesinden

⁷⁹ Christon Archer, Introduction : Setting the Scene for an Age of Warfare," Christon Archer, *The War of Independence in Spanish America*, Dalaware, Jaguar Books on Latin America, 2000, s. 8.

⁸⁰ Jones, Beatty, agy, s. 209.

gelmeye çalıştılar. Bu çerçevede ortaya çıkan toplumsal yapı kolonilerde yaşayanların kolonici devlete karşı birleşik bir cephe oluşturmalarını engellemesi açısından önemliydi.

Bununla birlikte, kolonilerdeki toplumsal yapı birbirinden tamamen kopuk kültürel bir düzlem üzerine oturmamıştı. Din faktörü toplumsal düzende ortak kültürel değerlerin yaratılması konusunda çok önemli bir rol oynamıştı. Kilise, Yerli dinlerindeki pagan pratiklerinin çoğuna son verse de bazı Hristiyan kutsal günlerinin kutlanmasında eski gelenekleri Hristiyanlığın içinde asimile etmişti. (Örneğin, Meksika’da önemli bir dinsel gün olarak kabul edilen Tüm Ruhlar Günü, Azteklerin ölmüş atalarının ruhuna düzenledikleri Ölüler Günü’yle çakışmaktadır.) Hristiyanlık ve Kolomb öncesi Yerli kültürlerinin dinsel alanda çakışmasının en önemli örneklerinden birisi *Guadalope* Bakiresi’ydi.⁸¹

Sömürgelerde ortak kültürün yaratılması sürecinde tek faktör din değildi. İspanyollar’ın anavatanlarından getirdikleri Ortaçağ kültürü, Yerlilerin ve Siyahların kültürleriyle karışmıştı. Latin Amerika kültüründe İspanya’nın ve Kilise’nin etkileri çok fazlaydı. Ancak İspanyol kültürü, Amerikan uygarlıkları ve özellikle köle emeğinin yoğun olarak kullanıldığı yerlerde Siyah kültürüyle içiçe geçmişti. Üretim ilişkilerinin doğurduğu gereksinimlerin de bunda çok önemli bir rolü olmuştu. Yerli dili İspanyolca’yı zenginleştirmiş, bölgedeki tarım ürünleri kolonicilerin mutfak kültürünü etkilemiş, kolonilerde yaşayanların giyim tarzı Güney Amerika’nın Yerli

⁸¹ *Guadalope* Bakiresi, koloni döneminde Juan Diego adıyla vaftiz edilmiş bir Yerliye Bakire Meryem’in görülmesi ile ilişkili olarak gelişen bir hikaye ve dinsel semboldür. La Guadalupana adlı Meksika kraliçesi o zamandan beri önemli bir dinsel sembol olarak yerleşmiştir. Hatta, bu sembol Meksika ile sınırlı kalmamış tüm Latin Amerika’ya yayılmış, insanlar için bir dinsel koruyucu figür halini almıştır. Dale Hoyte Palfrey, *Mexico’s Colonial Era-Part II: Religion and Society in New Spain*, <http://www.mexconnect.com/mex-/travel/dpalfrey/dpcolonial2.html>

uygarlıklarının etkisinde kalmış, hatta pagan kültürünün bazı öğeleri kilise ayinlerini deformasyona uğratmıştı.⁸²

Bu kültürel ortaklık noktaları 18. yüzyılın sonlarında kendisini iyice hissettirir hale gelmiştir. Kolomb öncesi uygarlıklara atıfta bulunarak kendisine özgün ve “medeni” bir üstün tarih yaratma isteği, Latin Amerika’da kimlik oluşumlarının incelenmesinde gözden kaçırılmayacak kadar önemli bir faktördür.

Sonuçta, Latin Amerika’da Yerliler, Siyahlar ve Beyazlar arasındaki evliliklerin sonucu olarak ortaya çıkan ırksal melezleşme kültürel melezleşmeyi de beraberinde getirmiştir. İspanyol kültürü, özellikle Katoliklik aracılığıyla toplumsal kültürün temel boyutunu oluşturmaya rağmen, koloni öncesi Amerikan uygarlıklarının ve köle ticaretiyle Afrika’dan gelen Siyahların kültürel özellikleri toplumsal yaşamı her açıdan etkilemiştir. Oluşturulan ortak kültür özgün Latin Amerikalı kimliğinin oluşumuna temel teşkil etmiş ve bağımsızlıkçı önderlerin söylemlerine de yansımıştır. Bunun yanı sıra oluşan melez kültürel doku ırkçılığın Kuzey Amerika’dakinin tersine toplumun alt tabakalarına kadar yayılmasını engellemiş ve genelde üst sınıflar ile alt sınıflar arasındaki uçurumu tanımlamak için kullanılan bir araç olarak kalmasına neden olmuştur.

C- Feodalizmin Latin Amerika’ya Özgü Biçiminin Kimlik Oluşumundaki Rolü

Feodalizmin Latin Amerika’ya özgü biçimi, özellikle yerellik duygularının güçlenmesine ve sömürgelerin bağımsızlıklarını kazanmasından sonra kurulan

⁸² Jones, Beatty, agy, s. 219.

sistemde *caudillosmo*'nun* hakimiyet sağlamasına neden olmuştur. Toplumsal sınıflar kendi kimliklerini üretim ilişkileri içinde bulunduğu ekonomik alanla tanımlarlar. Bu durum, Latin Amerika'da da tam anlamıyla karşımıza çıkmaktadır.

Her ne kadar bazı yazarlar Latin Amerika'nın başlangıçtan itibaren dünya pazarlarıyla karşılıklı bir ilişki içinde olduğunu belirtip, Yeni Dünya'daki üretim ilişkilerini kapitalist olarak değerlendirse⁸³ de bunun genellikle liman şehirleriyle sınırlı olduğunu söylemek daha doğru olacaktır. Özellikle koloni içi ticaretin sınırlı olması ve iç pazar yaratım sürecinin büyük oranda gecikmesi Latin Amerika'daki toprak düzeninin feodal özellikleriyle birleşince, "ulus"un ya da idarî birimlerin içinde kendi sınırlarını kendisi çizen toplumsal sınıfların oluşması zorlaşmıştır. Bu nedenle Latin Amerika'da ikili bir yapı oluşmuştur. Bu ikili yapının bir yanı, koloni döneminin sonlarına doğru önemli liman kentlerinin, hinterlandlarıyla özellikle kaçakçılığa dayanan ilişkiler üzerine inşa ettiği bir iç pazar oluşturmıştır. Yapının diğer yanı ise, feodal özelliklerin ağır bastığı *encomienda* ve *hacienda* düzeninin yerelliği çok güçlü bir biçimde beslemesidir.

İspanyol sömürgeciliği anakaradaki sistemini Yeni Dünya'ya taşımaya dayandığından sömürgelerde ekonominin altyapısı Ortaçağ Avrupası'na benzer bir feodal toprak düzeni biçiminde inşa edilmiştir. Bu toprak düzeninin en önemli unsurları ise *encomienda* ve *hacienda*'dır.

İspanyol sömürgeciliğinin ilk döneminde anakaradaki sistemin sömürgeye aktarılması için oluşturulan *encomienda* Avrupa'daki senyör-serf ilişkisinin Latin

* *Caudillo*'ların egemenliklerini sağladıkları sosyal ve siyasal düzen.

⁸³ Bu varsayımın en önde gelen savunucusu Andre Gunder Frank'tır. Latin Amerika'nın az gelişmişliğini başlangıçtan itibaren eşitsiz üretim ve uydu-metropol ilişkilerine bağlayan Frank'ın teorik şemasında sömürgecinin 16. yüzyıldan itibaren Avrupa ile girdiği ticari bağlantı ve kaynak aktarımı yoluyla kapitalistleşme sürecine girdiğini vurgulanmaktadır. Bkz. Andre Gunder Frank, *Capitalism and Underdevelopment in Latin America; Historical Studies*, New York, Monthly Review Press, 1967.

Amerika'daki uzantısıydı.⁸⁴ *Encomienda* kurumunun yaratıcıları, kendi gelenekleri kadar Yeni Dünya'da parçaladıkları sosyal yapıların bazı unsurlarından da yararlanmışlardı. Peru'da sömürgeciler sistemlerini, İnka imparatorluğu içinde Yerli önderlerin kazanmış olduğu bir tür feodal yapının üstüne oturtmuşlardı. Meksika'da ise koloni öncesi dönemin asalet kurumları tamamen kabul edilmese de Azteklerdeki asalet kurumları basitleştirilerek *caciques*⁸⁵ kurumu oluşturuldu. Asil yerlilerle evlenme de İspanyollar için kast atlamanın bir yoluydu.⁸⁶

Encomienda sistemi, 18. yüzyıldan itibaren *hacienda* sistemine dönüştü. *Hacienda*, sadece bir kişi tarafından yönetilen tarımsal toprak değil, ekonomi, siyaset, eğitim, sosyal faaliyetleri kapsayan bir alandı.⁸⁷ Temel amacı, herşeyi kendi sınırları içinde yetiştirmek ya da imal etmek olan *hacienda*'nın bu yapısı sermaye birikimini önlemiş ve tarım tekniklerinin geliştirilmesini engellemişti.

Hacienda, aynı zamanda sosyal, siyasal ve kültürel bir kurumdur. *Hacienda* sahibi ile çalışanlar arasında birincil ilişkilere dayanan grup içi bağlar çok güçlüydü. Bunlar arasında *compadrazgo* denilen bir tür ortak ebeveynlik sistemi ve ortak dinsel bir topluluğa ve pratiklere bağlılık *hacienda*'nın getirdiği üretim ilişkileri içinde sosyal ilişkilerin boyutunu farklılaştırmakta ve grup içi kimliği güçlendirici bir faktör

⁸⁴ İlke olarak, *encomienda* hakkı, sahibine, belli bir toprak üzerinde yaşayan Yerlilerden yalnızca vergi alma ya da onları çalıştırma ayrıcalığı sağlamakta, ama onun bu toprağa malik olmasını engellemektedir. *Encomendero* bu sistemde Yerlilerin krala vermek zorunda oldukları vergileri toplayan bir tahsildar olarak planlanmıştır. Fakat, ağır vergilerle Yerlileri borçlandıran yeni feodal beyler, Yerli toplulukların ortak topraklarına ve kişisel topraklara kısa zamanda el koymayı becermişlerdir. Latin Amerika'da 17. yüzyılda olağanüstü yayılacak olan sömürgecilere ait toprakların ya da *hacienda*'ların kaynağında da bu olgu yatar. Cemal Bali Akal, *Modern Düşüncenin Doğuşu: İspanyol Altın Çağı*, Ankara, Dost, 1995, s. 122.

⁸⁵ İspanyolların Yerlileri yönetmek için işbirliği yaptığı Yerli şefleri.

⁸⁶ Charles Gibson, "The Aztec Aristocracy in Colonial Mexico," *Comparative Studies in Society and History*, Vol.60, 1959, s. 182.

⁸⁷ Tannebaum, agy, s. 81.

olarak ortaya çıkarmaktaydı.⁸⁸ Eğitim ve diğer sosyal faaliyetler *hacienda* sınırları içinde gerçekleştirildiğinden dar bir grup içinde güçlü bir grup kimliği oluşmuştu. Bu güçlü kimlik sonraki dönemlerde yerelliği sürekli olarak beslediğinden ulusal kimliğin inşası sürecinde önemli bir direnç noktası oluşturdu.

Siyasal anlamda ise bağımsızlık döneminde, bölgesel *hacienda*'ların karşılıklı bağımlılığı, *hacienda*'ların kendini koruma ve savunma modeli haline gelmesi açısından önem taşımaktaydı. Bu durum özellikle yerel liderlerin gücünün merkezi idareden daha fazla olması nedeniyle ulusal liderler açısından istikrarsızlık kaynağı oluşturmıştı.

Bu bölümde ele alınan toprak düzeni özellikle bağımsızlık sonrası dönemde ulusal devletin inşası sürecindeki yerel direniş noktalarının özünü oluşturmuştur. Ticaret ile uğraşan liman bölgelerinde yaşayan *criollo*'ların tersine iç bölgelerde toprağa bağımlı bir yaşam süren bu feodal beyler, ekonomik bir güç olmanın ötesine geçerek, aynı zamanda siyasi ve askerî güç haline de gelmişlerdir. Karizmatik bir lider olarak ortaya çıkan *hacendados*'a bağımlılık, *hacienda*'ların çevresinde yaşayanların da bu sisteme entegre olmasına neden olmuştur. Bu nedenle bunların bağımsızlık savaşlarındaki tavrı çok önemli bir hal almıştır.

Buraya kadar ele alınan çerçevede bağımsızlık savaşının en önemli öğelerinin kimliklerinin oluşum süreci ve milliyetçi duygunun nasıl doğduğu incelenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın bundan sonraki bölümünde milliyetçi hareketin içindeki en önemli boyutlardan birisi olan aydın ve devrimci önderlik boyutuna geçilecektir.

⁸⁸ Norman Long, "Structural Dependency, Modes of Production and Economic Brokerage in Rural Peru," Ivar Oxall, Tony Barnett, David Booth, *Beyond The Sociology of Development*, London and Boston, Routhledge & Keagan Paul, 1975, s. 269.

II. DEVRİMCİ ÖNDERLİĞİN ORTAYA ÇIKIŞI

A- Latin Amerika’da Aydınları Devrime Yönelten Sebepler

İspanyol İmparatorluğu’nda gerek idarî, gerekse sosyal ve ekonomik sorunların savaşıardan önceki iki yüzyıl boyunca var olduğu bilinmektedir. Bu noktada sorulması gereken soru uzun bir süredir sorunlardan şikayetçi olan aydınların neden 18. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak daha sert tepki gösterdikleri ve kötü yönetime tepkinin devrimci hareketlere neden dönüştüğüdür. Bu soruları yanıtlamak için en çok ileri sürülen iki etken, Madrid’in denetimini sıkılaştırması ve Aydınlanma’nın özgürleştirici düşüncelerinin 18. yüzyılın ikinci yarısında yayılmasıdır. Bu bölümde bu noktalardan yola çıkarak Latin Amerika’da aydınları devrime yönelten sebepler incelenmeye çalışılacaktır.

1. Bourbon Reformları ve Merkezîleşme Çabalarının *Criollo*’larda Yarattığı Tepkiler

Geç kolonyal dönemde metropol ve imparatorluk ilişkisi önemli ölçüde değişmiştir. 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Latin Amerika’nın özellikle ticari alanda (kaçak olsa bile) Atlantik dünyasıyla yakınlaşmaya başlamasını, İber yarımadasındaki metropoller emperyal kontrolü sıkılaştırarak tersine çevirmeye çalışmışlardır. Hem İspanya’nın hem de Portekiz’in, İngiltere ve Fransa gibi diğer Avrupalı güçlerin etkisinden kurtulmak için acil reformlar yapılması gerektiğini

anlamalarının yanı sıra, Aydınlanma fikirlerinin İberya'ya sızması eğitimsel ve teknolojik geri kalmışlık duygusunu artırmış, savunma düşüncesi her iki imparatorlukta da reformun doğasını belirlemede önemli rol oynamıştır. Bu çerçevede İberyalı imparatorluklar gerek anakaralarında gerekse kolonilerinde reform hareketleri başlatmışlardır. İşte, İspanyol İmparatorluğunun bu çerçevede başlattığı reform programına Bourbon Reformları denilmektedir.

Bourbon'ların temel hareket noktası, yerel yönetici grupların gücünü azaltarak, toplumsal pratikleri disiplin altına alarak ve ekonomik verimlilik ve normatif kanun kriterini empoze ederek kolonyal imparatorluk üzerinde yönetimi yeniden ele geçirmeye çalışmaktır.⁸⁹

Asıl amacı merkezî otoriteyi güçlendirmek olan *Bourbon* reformlarının üç temel boyutu vardı: Bunlardan birincisi tarım yaşamında kontrol mekanizmalarını kurumsallaştırmak için eyaletler ve daha küçük yerel birimler bazında kolonyal otoriteler kurma çabasıydı. İkincisi, 1770'lerin başlarında Kilise'nin topladığı bağışların devlet tarafından düzenlenmesiydi. Bu çerçevede Bourbon yönetimi, Kilise'ye yapılan bağışları standart bir paraya bağlayarak ve halkın kendi isteği dışında dinsel kutlamalara katılmaya zorlanmasını yasaklayarak, tarımsal üretim üzerinde yerel papazların etkisini azaltmaya çalıştı.⁹⁰ Üçüncüsü, bu baskıların siyasi sonuçlarıydı. Bourbon politikalarında sorun oluşturan şey, köklerini rasyonelleşme ve merkezî iktidar fikirlerinin oluşturduğu yeni bir yönetim sisteminin empoze edilmesi çabası olmasıydı.

⁸⁹ Y. Serulnikov, "Customs and Rules: *Bourbon* Rationalizing Projects and Social Conflicts in Northern Potosi During the 1770's," *Colonial Latin American Review*, Vol.8, Issue 2, Aralık 1999, s. 250.

⁹⁰ Serulnikov, agm, s. 254.

Bu çerçevede, 1750'lerde başlayan idarî yapılanmaya yönelik reformlar III. Carlos döneminde de devam etti. 1776'da Rio de la Plata bölgesi, Peru Genel Valiliğinden ayrılarak ve bağımsız bir genel valilik haline getirildi. Daha sonra Yukarı Peru (Bolivya) da bu yeni genel valiliğe bağlanarak, Potosi madenleriyle⁹¹ Buenos Aires arasında önemli bir hattın kurulması sağlanmış, 1783'te Buenos Aires *Audiencia*'sının kurulmasıyla bölgenin yeniden yapılanma dönemi tamamlanmıştı.

Sömürge'nin diğer alanlarında da önemli değişiklikler yapıldı. Bunun sonucu olarak 1777'de Venezuela, 1778'de Şili Genel Kaptanlığı kuruldu. 1782-1790 arasında memurluk sistemi başlatıldı. Bu idarî bölgeler, taşranın başkentinden yönetiliyordu. Memurlar, özellikle mali konularda halka yöneticilerin yaptıkları şeyleri bildiriyor, bunların cezalandırılmasını ve kontrol edilmesini sağlıyorlardı. Memurların çoğu başlangıçta, hem vergi toplamada hem de eğitimin ilerletilmesinde önemli yararlar sağlamalarına rağmen, sonraları kendi çıkarlarını ön plana alarak, baskıcı yönetim uygulamaya başladılar.

Bourbon reformlarının bir diğer boyutu, ekonomik ilişkilerin işleyişine ilişkindi. 1765'te Batı Hint Adaları ile yürütülen ticaret Sevilla ve Cadiz'in yanı sıra yedi İspanyol limanına daha açıldı. Bu ayrıcalık bir süre sonra çıkarılan bir krallık fermanıyla diğer bölgelere genişletildi. Ancak, Meksika ve Venezuela 1789'a kadar eski düzende kaldı. Bu bölgeler bu tarihten itibaren diğer bölgelerle eşit şartlara kavuştu.⁹²

Bourbon reformlarının en önemli etkilerinin koloninin ekonomik büyümesinde görüldüğü söylenebilir. Reformlar çerçevesinde ekonomik alanda yapılan değişikliklerden en önemlisi İspanya'da üretilmeyen mallar için

⁹¹ Koloni döneminde İspanya'nın Güney Amerika'da en çok gümüş çıkarttığı dünyanın en zengin gümüş madenlerinden birisi.

⁹² Fisher, *Commercial Relations between*, s. 14.

kolonilerarası ticarete uygulanan yasakların kademeli olarak kaldırılması oldu. Bu düzenleme en çok Rio de la Plata'ya yarar sağladı. Eski düzenin reformu sömürge ekonomilerini yeniden canlandırdı. Tarım ve maden ürünleri artmaya başladı, mamul mal üretimi teşvik edildi ve sömürge ekonomilerindeki paylarının büyümesi sağlandı. Bu sayede birçok *criollo* ve *mestizo* işadamı haline geldi ve sömürge orta sınıfı büyüdü. Bunun sonucunda doğal olarak büyüyen orta sınıfın yönetime katılma konusundaki talepleri de arttı.

Ekonomik reformlar boyutunda *Casa de Contracion*'un 1790'da kapatılması, Hint Konseyi'nin önemini yitirmesi ve yetkilerinin çoğunu kral tarafından atanan bir Sömürge Bakanına bırakmak zorunda kalması çok önemli yönetsel değişiklikler olarak göze çarpmaktaydı. Ancak bu reformlar, Cadiz ticaret oligarşisinin muhalefeti, İspanya'nın endüstriyel zayıflığı ve İngiltere ile yaptığı deniz savaşlarının sonucunda denizdeki üstünlüğünü kaybetmesiyle yabancı tüccarların ve korsanların faaliyetlerine engel olamaması gibi nedenlerle hedeflerine ulaşamadı. Fakat, Bourbon reformlarının getirdiği değişiklikler *criollo*'ları daha çok özgürlük istemeye yöneltti. Dahası, reformlar, imparatorluğun siyasi krize girmesiyle birlikte merkezîleşme çabalarından rahatsızlık duyan *criollo* elitin yeni arayışlara yönelmesi için altyapıyı hazırladı.

İspanya, kolonilerindeki idarî reformlarını 1750'lerden itibaren yoğunlaştırmaya başlasa da, 1776'da Güney Amerika imparatorluğunun merkezini Peru Genel Valiliğinin başkenti Lima'dan Atlantik kıyılarındaki ticari merkezlere kaydırması, bağımsızlaşma döneminin altyapısını hazırlayan en önemli faaliyetlerden birisi oldu. Bunun sonucu olarak ise, daha sonra bağımsızlık savaşlarının en önemli merkezleri haline gelecek olan Caracas ve Buenos Aires'in önemi arttı.

Kolonilerde Bourbon reformlarının etkisi 1810 öncesindeki yarım yüzyıl boyunca daha çok idarî boyutta olmuştur. Merkezîleştirme amacı güden bu reformların, *criollo*'ların 17. yüzyıl boyunca edindikleri kültürel kimlik ve fiili otonomiyle çatışması, bağımsızlık savaşlarını hazırlayan en önemli faktörlerden birisini oluşturmıştır.

2. Aydınlanma Düşünürlerinin *Criollo*'lar Üzerinde Etkisi

İspanyol kolonilerinin entelektüel yaşamı yukarı sınıflar ve özellikle Kilise'nin elindeydi. Üst sınıflara tanınmış bir ayrıcalık olan eğitim yaygın değildi ve okur yazarlık oranı düşüktü. Bazı bölgelerde işçilere de ilköğretim hakkı veriliyordu, fakat orta öğretim üst sınıfların hakkıydı.

Latin Amerika'da üniversite eğitimi tamamen üst sınıfların tekelindeydi. 1700'den önce 7 tane üniversite vardı. Bunlardan *Ciudad de Mexico* ve Lima Üniversiteleri 1551'de, San Domingo Üniversitesi 1558'de, Arjantin'deki Cordova Üniversitesi ise 17. yüzyılın başında kurulmuştu.⁹³ Bu üniversiteler teoloji, tıp, hukuk ve sanat alanlarında lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimi veriyordu. Üniversitelerin Kilise'yle çok sıkı bağları vardı. Ortaokullar genellikle, Cizvit, Fransisken ve Dominiken tarikatları tarafından kuruluyordu. Bazen *cabildo*'lar veya bazı kraliyet yetkilileri de okul kuruyordu, fakat bunlara zengin Beyazların ve *mestizo*'ların çocukları gidiyordu.

Bazı bölgelerde tarikatlar tarafından kurulan özel okullarda Siyahlara ve Yerlilere ilk öğretim ve rahiplik eğitimi veriliyordu. (Örneğin Fransisken tarikatı

⁹³ Jones, Beatty, agy, s. 220.

Meksika’da 1535’de yalnızca Yerli çocuklarının devam edebildiği bir okul kurmuştur.)

Eğitimin yanı sıra kolonilerdeki kültürel yaşamda şiir ve kitaplar önemli yer tutuyordu. 16. ve 17. yüzyıllarda İspanyolca, Latince ve Yerli dillerinde yazılan epik ve lirik şiirler elitlerin kültür alanındaki en büyük uğraşlarından birisini oluşturuyordu. Bu dönemde Latin Amerika, Kuzey’e göre kitap basımı ve okunması konusunda çok ileriye. Kitapların çoğunluğu dinî konulardaydı, diğer popüler kitaplar ise Yunan ve Latin klasikleriydi.

Aydınlanma fikirleri işte bu entelektüel ortamda Bourbon döneminde kurulan yeni üniversitelerin ve zengin *criollo*’ların Avrupa’da okuyan çocuklarının etkisiyle Latin Amerika’ya girdi.

Locke, Descartes, Voltaire ve Rousseau gibi Aydınlanmanın önde gelen yazarlarının kitaplarının Latin Amerika’ya girmesinin yasaklanmasına rağmen bu kitaplar kaçak olarak sokuldu. 18. yüzyılda elitlerin eğitimi daha yaygınlaştı ve yeni üniversiteler kuruldu. Yeni kurulan üniversitelerden en önemlisi Chuquisaco’ydu. Bu okul, yeni fikirlerin Latin Amerika’ya girişinde en önemli rolleri oynayan kişileri yetiştiren yer oldu. Örneğin bu okulun öğrencilerinden Mariano Moreno genç bir *criollo* bürokrat, J.J. Rousseau’nun Toplum Sözleşmesi’nin bir baskısını derledi ve aynı okuldan diğer genç akademisyenler de bunu İspanyolcaya çevirdi. Yine aynı okuldan Bogotalı Antonio Narino 1793’te Fransız İnsan Hakları Bildirgesinin bir çevirisini yayımladı. Quito’da ise bir *mestizo* avukat olan Fransisco Javier Espejo Aydınlanma fikirlerini kullanarak İspanyol hükümranlığını ve yanlış yönetimi eleştiren bir deneme yazdı.

Aynı dönemde Latin Amerika'daki ulusal bilinci besleyen kaynaklardan birisi de edebiyattı. Bu süreçte *criollo*'lar kendi topraklarını (*criollo*) Amerikan edebiyatında yeniden keşfettiler. Peru, Meksika ve Şili'deki *criollo* yazarlar vatan kavramını öven birtakım yazılar yazıyorlardı. Bu çerçevede Amerikancılığa yapılan en önemli kültürel vurgulardan birisi Perulu Cizvit Juan Pablo Viscardo tarafından yapılmıştı. Ateşli bir bağımsızlık savunucusu olan Viscardo'nun 1799'da basılan *Lettre aux Espagnols-Américains* adlı eserinde "...Yeni Dünya bizim anavatanımız, tarihi bizim tarihimiz ve bu tarihte şimdiki durumumuzun nedenlerini aramalıyız." sözleri bağımsızlık öncesi edebiyat içinde önemli bir yer tutmaktaydı. Viscardo'nun yanı sıra sürgündeki daha bir çok Cizvit de anavatanlarının doğasını, tarihini ve değerlerini vurgulayan hem edebi hem de akademik çalışmalar yaptılar.⁹⁴ Bu çalışmalar bir ulusal edebiyat oluşturmaya yetmese de bunlar, milliyetçiliğin temel öğelerinden birisi olan 'vatan'ın tarihine ilişkin öğeler içeriyordu. Ancak bunların çoğunluğu İspanya'da basılmıştı ve kolonileri çok fazla etkilemedi. Yine de, bunların çalışmaları kendilerinden sonra gelenleri etkilemesi açısından önemliydi.

Bağımsızlık öncesi dönem; Amerikalıların kaynaklarını ve insanlarını övdükleri, kendi ülkelerinin güzelliklerini vurguladıkları bir kimlik literatürünün doğuşuna tanık oldu. Yazarlar, yetki ve özyönetim için Amerikalıların niteliklerini övdüler. Bunlar özellikle, vatan, anavatan, ulus, bizim Amerikamız, biz Amerikalılar kavramlarını vurguluyorlardı. Bu, siyasi olmaktan ziyade kültürel bir milliyetçilik olmasına rağmen, insanların kafasını onlara Amerikanın bağımsız kaynaklara ve onları yönetecek insanlara sahip olduğunu hatırlatarak hazırladı.⁹⁵

⁹⁴ Bethell, agm, s. 16.

⁹⁵ Bethell, agm, s. 17.

Amerikancılığın etkisinin sömürgelerde İspanyol Aydınlanmasından daha fazla etkili olduğu söylenebilir. Çünkü İspanyol Aydınlanması yenilenmiş bir emperyalizm programıydı. Latin Amerika ise Aydınlanmayı Fransa, İngiltere ve Almanya'daki kaynaklarından doğrudan aldı. Yasaklanana kadar, Locke, Adam Smith, Descartes, Montesquieu, Voltaire, Diderot, Rousseau, Condillac, D'Alembert Meksika'da basıldı ve üst düzey yetkililer, tüccarlar, üniversite çevreleri tarafından okundu.

B. Latin Amerikalı Aydınlar ve Milliyetçilik

Latin Amerika'daki bağımsızlık mücadelesinde özel bir önem atfedilen aydın-önder boyutunun daha iyi anlaşılabilmesi için bağımsızlıkçı ve cumhuriyetçi projelerle ortaya çıkan liderlerin profillerini incelemek gerekmektedir. Şili'de Bernardo O'Higgins, Arjantin'de Jose de San Martin, Venezuela'da Francisco Miranda, Antonio Sucre ve Simon Bolivar incelenmeye değer liderler olarak ortaya çıkmaktadır. Fakat, ortak noktaları tipik bağımsızlıkçı aydın karakterine sahip olmak olan bu liderleri tek tek incelemek çalışmanın boyutları ve amacını aşmaktadır. Her biri önemli *criollo*'ların çocukları, eğitim görmüş, aydın kişiler olan bu önderlerin hayatları belli noktalarda kesişmektedir. Bu kesişme noktasında Latin Amerika'nın en önemli kahramanını incelemeye geçmek doğru olacaktır. Çünkü, *El Libertador* (Kurtarıcı) lakaplı Bolivar, diğer liderlerle aynı düşünceleri, benzer geçmişi ve kökenleri paylaşmasına ek olarak düşüncelerini hayata geçirmesi ve Latin

Amerika'daki *criollo* milliyetçiliğin en önemli ismi olarak ortaya çıkması nedeniyle özel bir incelemeyi haketmektedir.

1. Simon Bolivar'ın Yaşamı:

Simon Bolivar 24 Temmuz 1783'te Caracas'ta zengin ve mevki sahibi, İspanyol soyundan gelen Venezuelalı bir aristokratın oğlu olarak doğdu. Babası ve annesi küçük yaşta ölen Simon Bolivar, kendisine Aydınlanma düşüncelerini öğreten ve J.J. Rousseau'nun takipçilerinden olan öğretmeni Simon Rodriguez'in etkisi altında kaldı.⁹⁶ 16 yaşında eğitimini tamamlaması için Avrupa'ya gönderilen Bolivar, burada bir İspanyol asilzadesinin kızıyla evlendi. Evlendikten sonra Caracas'taki *hacienda*'sına yerleşen Bolivar, kısa süre sonra karısı ölünce Avrupa'ya geri döndü.⁹⁷

Bu yolculuk Bolivar'ın hayatında önemli bir dönüşümün başlamasına neden oldu. Avrupa'da Locke, Hobbes, Buffon, D'Alembert ve Helvetius çalışan, Voltaire, Montesquieu ve Rousseau üzerine okumalar yapan Bolivar, bu dönemde tanıştığı Alexander von Humbolt'un Latin Amerika'nın bağımsızlığını kazanması için şartların olgunlaştığı düşüncesinden çok etkilendi.⁹⁸

1807'de Latin Amerika'ya geri dönen Bolivar, isyanların başlamasıyla birlikte birçok darbeci komiteye ve toplantıya katıldı. Venezuela valisinin devrildiği harekette yer aldı. Daha sonra Mart 1811'de Venezuela'da anayasa yapma girişimine ve 5 Temmuz 1811'de bağımsızlığın ilan edilmesine aktif olarak katılan Bolivar, yeni kurulan cumhuriyetin ordusuna komutan olarak girdi.

⁹⁶ "Simon Bolivar," *Encyclopedia Britannica*, Cilt 1, 1974, s. 1205

⁹⁷ "Simon Bolivar," *Encyclopedia of Nationalism*, Vol.1, Academic Press, 2001 s. 53

⁹⁸ David Goodnough, *Simon Bolivar: South American Liberator*, Enslow Publishers, 1998, s.25

Aynı dönemde Venezuela'nın en önemli bağımsızlıkçı isimlerinden birisi olan Miranda ile Bolivar'ın arası açıldı. Savaş sırasında Bolivar'ın korumakla görevli olduğu bir limanın işgalini önlemek için Miranda ağır şartlarla ateşkes yaptı ve İspanya'ya döndü. Bolivar ise kaçak olarak Cartagena'ya gitti. Burada Cartagena Manifestosu adıyla bilinen yönlendireceği hareketin ipuçlarını veren şu açıklamasını yaptı: "...Köleliğimize neden olan İspanyollar değil, bizim birlik olmayışımızdır. Siyasi arenaya girerken Venezuela tarafından işlenen en büyük hata, bir hoşgörü sisteminin kabulüdür."⁹⁹ Bolivar burada bulduğu destekle Caracas'a girdi. Fakat, Venezuela halkının çoğu ona karşı geldi ve iç savaş çıktı. Bolivar tekrar Cartagena'ya ve oradan da Jamaika'ya kaçtı.

Sürgünde enerjisini İngiltere'nin desteğini almaya yöneltti. Bolivar İngiltere'nin sempatisini toplamak için 1815'te Haiti'ye döndü. Orada gerekli desteği aldıktan sonra savaşa girişti. 1819'da Bogota'ya girdi. Burada Büyük Kolombiya'yı kurdu. 1821'e kadar Yeni Granada'da kontrolü eline almaya çalışan Bolivar, bu tarihten sonra kıtanın diğer bölgelerindeki kurtuluş hareketlerine destek olmak için seferler başlattı. Peru ve Bolivya'nın kurtarılması ve Güney Amerika'nın İspanyollar'dan temizlenmesinden sonra kurduğu Büyük Kolombiya cumhuriyetine geri dönen Bolivar, burada yeni devletin inşası için çaba sarfetti. Ancak yerel *hacendados*'un bölünmecî güçlerine karşı duramayan Bolivar sürgüne gönderildi ve 1830'de sürgünde öldü.¹⁰⁰

⁹⁹ A Letter by Simon Bolivar: Reply of a South American to a Gentleman of This Island (Jamaica) <http://www.emory.edu/COLLEGE/CULPEPER/BAKEWELL/t.../jamaica-letter.html>

¹⁰⁰ Chris Conway, Simon Bolivar and the Latin American Wars of Independence, <http://www.victorian.fortunecity.com/dadd/453/warsindep.html>

2. *Libertador*'un Düşünsel Yapısı

Kıtanın o çağlardaki en büyük devrimcisi ve Latin Amerikalı kimliği ve milliyetçiliğinin önde gelen savunucusu olan Simon Bolivar'ın düşünsel yapısını ve kafasındaki cumhuriyet modelini anlamak hareketin önder boyutunun daha iyi değerlendirilmesi açısından önemli olacaktır.

Bolivar, San Fernando Akademisi'ndeki çalışmaları için şöyle demektedir: "...Kesinlikle ne Aristo felsefesini ne de ceza hukukunu öğrendim. Bunların yerine Locke, Condillac, Buffon, D'Alembert, Helvetius, Montesquieu, Rousseau, Voltaire üzerine çalıştım."¹⁰¹ Bu sözler Bolivar'ın asıl olarak 18. yüzyıl düşüncesinden nasıl etkilendiğini ortaya koymaktadır. Onun eğitimi, çevresi ve ruhsal durumu onun radikal ve devrimci tavırlarına katkıda bulunmuştur. Hayatında da bahsedildiği gibi öğretmenlerinin Avrupa'daki aydınlanma düşüncelerinden etkilenmeleri ve devrimci havayı solumaları bunu Bolivar'a da aktarmalarına neden olmuştur. İspanya yolculukları boyunca yetenekli, genç ve başarılı bir kişi olmasına rağmen ikincil konumdan kurtulamamış olması psikolojik yönden Bolivar'ı etkileyen ve onda anti İspanyol duyguları güçlendiren bir olgu olmuştur.¹⁰²

Bolivar'ın kafasındaki kimlik sorunu çoğu *criollo*'da mevcut bulunan kimlik arayışının dışında kıtaya bir kurtuluş projesi sunma çerçevesinde kıtasal bir kimlik yaratma sorununu da içeriyordu. Bu çerçevede Bolivar'ın kafasındaki kimlik tanımlamasının ne olduğunu anlayabilmek için 15 Şubat 1819'da Venezuela Kurucu Meclis toplantısında yaptığı konuşmadaki şu sözlerine bakılabilir: "... biz insan

¹⁰¹ Victor Andres Belaunde, "The Political Ideas of Bolivar," *The Evolution of Latin American Government*, New York, Henry Holt and Company, s.83.

¹⁰² Bolivar'ın İspanyol karşıtı sözleri çeşitli yerlerde açıkça ortaya konulmuştur. Bunların ilk önemli örneklerinden birisi Venezuela'nın ilanı sırasında görülmüş, daha sonra çeşitli vesilelerle tekrarlanmıştır. Bu yaklaşımın açıkça görüldüğü Venezuela Cumhuriyeti'nin ilanı için bkz.

Proclamation to the People of Venezuela,

<http://www.geocities.com/Athens/Acropolis/7609/eng/bolivar/venezuela1813.html>

ırkının mikrokozmosuyuz. Biz, iki okyanusta sıkışmış, sanat ve bilimde genç fakat insan toplumu olarak eski bir dünya parçasıyız. Biz ne kıızılderili ne de Avrupalı fakat herbirinin bir parçasıyız.”¹⁰³ “...bizler, eskinin kalıntılarını bile korumuyoruz: ne Avrupalı ne de kıızılderiliyiz; Yerlilerle İspanyollar arasında duran bir türüz...”¹⁰⁴ Latin Amerika’da bağımsızlık sürecindeki kimlik sorununu son derece iyi anlatan bu sözler Bolivar’ın kafasında neden bir Büyük Amerika olduğu düşüncesini açıklamaktaydı. Bolivar, *criollo*’ların bağımsızlığı tek başına elde edemeyeceğini, etse bile toplumsal yapının devrim sonrasında yeni sorunlara gebe olacağına inanıyordu. Bu nedenle *criollo* ya da Yerli olarak değil Latin Amerikalı olarak bir kimlik tanımlaması yapılması gerektiğini düşünüyordu.

Bolivar’ın düşüncesinin en önemli yönlerinden bir tanesi, savaşların ve bağımsızlıkların kazanılmasının ardından gelen anayasallaşma sürecine birinci derecede önemli bir rol vermesiydi. Bolivar, anayasa metnine iki misyon atfetmekteydi. Birincisi, klasik anayasa misyonuydu: Siyasal iktidarın uygulanmasını rasyonelleştirme ve yönetenlerle yönetilenlerin karşılıklı görev ve haklarını belirleme. Bolivar’ın anayasaya atfettiği ikinci ve kendisine göre daha öncemi olan misyon, anayasanın Amerikalılara kültürel, toplumsal ve etnik çatışmalarını aşarak “ortak yaşama iradesi” veren bir yurttaşlık düzeni yaratmak için çerçeve oluşturma misyonuydu. Eser kendi yazarını, yani Anayasa ulusu yaratacaktı.¹⁰⁵

Bolivar, toplumsal ilişkilerin yasalarla düzenlenmesinin kimliği değiştirebileceğini düşünüyordu. Ona göre siyasal gövdenin, birliğin hukuki bir

¹⁰³ A Letter by Simon Bolivar: Reply of a South American to a Gentleman of This Island (Jamaica), <http://www.emory.edu/COLLEGE/CULPEPER/BAKEWELL/t.../jamaica-letter.html>

¹⁰⁴ Hubert Gourdon, “Bolivar, Marti, Castro: Latin Amerika’da Ulusal Kurtuluş Hareketleri ve Milliyetçilikler,” Jean Leca, *Uluslar ve Milliyetçilikler*, İstanbul, Metis Yayınları, 1998, s.79.

¹⁰⁵ Gourdon, agm, s. 80.

metin olarak kaleme alınması, “...başka bir düzleme sirayet ederek veya kılcal damarlar misali yayılarak toplumsal gövdenin birliğini sağlayacaktı.”¹⁰⁶

Bu noktadan yola çıkarak Bolivar, diğer liderlerden çok daha ayrıntılı bir yönetim projesi geliştirmişti. Simon Bolivar siyasi yaklaşımını Antik Roma ve Anglo-Sakson Fransız siyaset düşüncesini aydınlanmanın sivil özgürlükleriyle harmanlanarak oluşturmuştu.¹⁰⁷ Bu nedenle, Bolivar monarşik ve emperyal yönetimi özgürlük ve eşitliğe aykırı olduğundan reddetmişti.

Bolivar’ın siyasi eşitlik ve din özgürlüğü gibi konulardaki fikirleri Rousseau ve Locke görüşleriyle benzerlikler göstermekteydi.¹⁰⁸ Ona göre en doğru sistem cumhuriyetti. Bolivarcı cumhuriyetçiliğin temel özellikleri şunlardı:

- Düzen en önemli gerekliliktir.
- Yasama üç meclisli olmalıdır.
- Yürütme güçlü olmalıdır.
- Yasa koyucu güçleri kontrol eden bir yargı bulunmalıdır.
- Ordu özerk olmalıdır.

Bolivar, düzen ve istikrar olmamasının kaos yaratacağını ve bunun özgürlük mücadelesine zarar vereceğini düşünmekteydi. Bu nedenle Cartagena Manifestosu’nda devrimci hükümetin birinci görevinin düzeni yeniden inşa etmek olduğunu söylemişti. Bolivar’a göre, ordular Latin Amerika ulusları için İspanya’dan bağımsızlıklarını kazanmıştı, devrimin bundan sonra gelen aşaması halkın siyasi

¹⁰⁶ Gourdon, agm, s. 81.

¹⁰⁷ Miguel Centellas, The Bolivarian Republic,
<http://www.geocities.com/Athens/Acropolis/7609/eng/repbol.html>

¹⁰⁸ Miguel Centellas, The Bolivarian Republic,
<http://www.geocities.com/Athens/Acropolis/7609/eng/repbol.html>

özgürlükleri için mücadele etmesiydi.¹⁰⁹ Bunun yapılabilmesi için hükümet güçlü olmalı, ancak despotik olmamalıydı. Demokrasi, Bolivar için önemli olmakla birlikte, esas olan düzendi. “...Kısıtlanmamış demokratik sistemler sonuçta bireyin özgürlüğünü kaybetmesine neden olur. En mükemmel hükümet sistemi en büyük mutluluğu, maksimum sosyal güvenliği ve siyasi istikrarı yaratandır...”¹¹⁰

Devletin organları açısından değerlendirildiğinde Bolivar’cı devletin özü üç kamaralı yaşamaydı: Kalıtsal ve profesyonel Senato, devletin ahlakî otoritesini oluşturan sansür organı, halk tarafından seçilen yasama meclisi.

İki kamaranın sürekli çatışması nedeniyle iki kamaralı sistemin etkisiz olduğunu iddia eden Bolivar, üçlü sistemde kamaralardan en az ikisi aynı fikirde olacağından istikrarın süreceğini iddia etmekteydi.¹¹¹ Bu sistemde Senato, yasaları ve dinsel düzenlemeleri yapar, bölge hakimlerini, yöneticileri, *corregidores*’i ve adaletle ilgili daha küçük memurları atarken; Sansür organı halkın haklarını hükümete karşı koruyan, yürütmenin tatmin edici olup olmadığına karar veren ulusal yargı gücüydü.¹¹²

Yasama Kurulu devletin esas yasa koyucu organıydı. Bolivar, bu yasa koyucu organa çoğunlukla hükümet olarak atıfta bulunmaktaydı. Bolivar’cı devletin yürütme veya diğer organları hükümete karşı bir denge olarak faaliyet göstermekteydi. Bolivar, Montesquieu’ü takip ederek temsilciler meclisinin aktif işlev görmemesi

¹⁰⁹ Manifiesto De Cartagena,

<http://www.geocities.com/Athens/Acropolis/7609/bolivar/cartagena.html>

¹¹⁰ Discurso Ante El Congreso De Angostura,

<http://www.geocities.com/Athens/Acropolis/7609/bolivar/angostura.html>

¹¹¹ Miguel Centellas, The Bolivarian Republic,

<http://www.geocities.com/Athens/Acropolis/7609/eng/repbol.html>

¹¹² Mensaje Sobre El Congreso Constituyente De Bolivia,

<http://www.geocities.com/Athens/Acropolis/7609/bolivar/bolivia1826.html>

gerektiğini ileri sürmekteydi. Bu meclis sadece kanun yapmalı ve bu kanunların uygulanıp uygulanmadığını belirlemeliydi.¹¹³

Bolívar'ın Cumhuriyet Senatosu seçimsel değil kalıtsaldı.¹¹⁴ Bolívar, senatoyu halk ve devlet arasında arabulucu bir güç olarak tasarladığından, yalnızca kalıtsal bir organın böyle bir iş yapabileceğini düşünmekteydi. Senato, eğitilmiş ve entelektüel cumhuriyetçi vatandaşlardan oluşan bir organ olmalıydı. Bu organda görev yapacak senatörler bu konuda eğitim veren bir kolejde eğitilmeliydi. Senatör olacak kişiler kamu işlerini yönetecek kadar bilgili ve değerli olduğunu kanıtlamalıydı. Bu 'koruyucu'lar, insanları politikanın kötülüklerinden koruyan siyasi filozoflar ve rehberler olarak hareket edeceklerdi.¹¹⁵ Sansürcüler de ABD Yüce Mahkemesi gibi tasarlanmıştı. Ancak bu kurum yargı mercii değil, anayasanın ve halkın haklarının korunmasında devlete karşı ceza savcısı olacaktı. ABD hükümet modelinin tersine Bolívar'ın cumhuriyeti devletin '3. kolu' olarak bir yargısal kanat içermez. Bolívar, mahkemeleri özel olaylarda hakemlik olarak tanımlar.¹¹⁶

Bolívar'ın kafasındaki cumhuriyetin son kurumu orduydı. O'na göre bağımsızlığın kazanılmasında önemli rol oynayan orduya da hakettiği rol verilmeliydi. Bolívar ordu kumandasının ve cumhuriyet yönetiminin ayrı tutulması fikrindeydi. Görüldüğü gibi bağımsızlık savaşlarını yaşamış ve yeni bir devletin inşasının yarattığı zorlukları görmüş olan Bolívar için herşeyden önce gelen şey yeni bir devlettir.

¹¹³ Convencion Nacional de Ocaña,

<http://www.geocities.com/Athens/Acropolis/7609/bolivar/ocana.html>

¹¹⁴ Miguel Centellas, The Bolivarian Republic,

<http://www.geocities.com/Athens/Acropolis/7609/eng/repbol.html>

¹¹⁵ Miguel Centellas, The Bolivarian Republic,

<http://www.geocities.com/Athens/Acropolis/7609/eng/repbol.html>

¹¹⁶ Mensaje Sobre El Congreso Constituyente De Bolivia,

<http://www.geocities.com/Athens/Acropolis/7609/bolivar/bolivia1826.html>

İKİNCİ BÖLÜM: BAĞIMSIZLIK SAVAŞLARI (1808-1826)

I. BAĞIMSIZLIK SAVAŞLARININ ORTAYA ÇIKIŞI

A. Bağımsızlık Savaşlarının Nedenleri

Kabaca 1650-1750 döneminde bürokrasiye sızmış, vergi verme konusunda pazarlık yapma gücü kazanmış, kısaca imparatorluğun kendilerine koyduğu en önemli engelleri yavaş yavaş aşmaya başlamış olan *criollo*'lar için 1808'de Napolyon'un İspanya'yı işgaliyle başlayan bağımsızlaşma süreci önceki bölümde incelenen kimliklerin yanı sıra somut toplumsal, ekonomik ve siyasi koşulların da ürünüydü.

Latin Amerika'da 18. yüzyılın ikinci yarısında toplumsal ve ekonomik boyutlarda önemli değişimler meydana geldi. Bu değişimlerin en önemlileri nüfus, madencilik ve ticaret alanlarındaki büyümelerdi. Ancak sömürge ekonomisinin gelişmesine önemli derecede katkıda bulunan bu süreçte İspanya'nın uyguladığı yeni vergilendirme yöntemleri sürekli ve şiddetli bir muhalefetin başlangıç noktasını oluşturmuştu.

Madrid, 1779'da İngiltere ile girilen savaşı finanse edebilmek için daha sıkı vergiler ve gümrükler uygulanmak isteyince sömürgeci daha yüksek protesto sesleri gelmeye başladı. 1780-1810 arasında İspanya'nın satış vergisinden elde ettiği gelir 30 yıl öncesine oranla %155 artmıştı ve bu artış satışlarda görülen yükselmeden

değil, haraların artması ve vergilerin yükseltilmesinden kaynaklanıyordu.¹¹⁷ Saray, Fransız Devrimi savaşlarını finanse etmek için 1804'te Amerika'daki tüm vakıf fonları ve bunların İspanya'daki şubelerine el konulmasını emrettiğinde tüccarlar, madenciler, toprak sahipleri ve hepsinden daha çok Kilise bu karardan olumsuz etkilendi ve protestoların dozu da artmaya başladı.

Aslında, 1770'lerin sonlarında hem koloni içinde hem de koloni dışında serbest ticarete izin verilmesiyle önemli bir ekonomik atılım sağlanmıştı.¹¹⁸ Ticaretteki gelişmelere tarım ve maden ürünlerinin artışı da eklenince ortaya her iki taraf açısından da son derece olumlu bir tablo çıkıyordu. Fakat, madalyonun diğer yüzünde devrim için uygun koşulları hazırlayan gelişmeler meydan geliyordu. *Hacendados*, küçük çiftçilerin topraklarını ele geçiriyor, buna ek olarak enflasyon da *hacendados*'un reel gelirlerini azaltıyordu. Elitler arasında bile bir yandan önemli kazançlar sağlayanlar diğer yanda da kaybedenler vardı. Ekonomik alanda en çok zarar gören taraf olan üreticiler, devlet tekeli yüzünden gelişme kaydedemediklerini düşünüyorlardı. Sömürge endüstrinin gelişimine metropolün sistematik karşı çıkışı, uzun vadede ekonomiyi bir tıkanma noktasına getirmiş ve artı değer akışını daha da hızlandırmıştı. Bu durumda sömürgecinin temel ihraç mallarını esas olarak tarım ve maden ürünleri oluşturuyordu. Üreticiler yalnızca İspanya ile ticarete zorlanıyordu. Örneğın, bağımsızlık savaşlarının en sıcak bölgelerinden birisi olan

¹¹⁷ John Lynch, **Latin American Revolutions, 1808-1826 : Old and New World Origins** Norman, University of Oklahoma Press, 1994 , s. 4.

¹¹⁸ 1778'te İspanya ve Amerika arasında "serbest ve korumalı" ticaret Buenos Aires, Şili ve Peru'yu içerecek şekilde genişletildi. 1789'da ise Venezuela ve Meksika'nın koloni içi ticarete daha çok pay almalarına olanak tanıyan ve koloni içi ticarete uygulanan vergilerin azaltılmasını sağlayan yeni bir sistem geliştirildi. Yalnızca İspanyollara serbest olan *commercio libre* düzenlemesi Atlantik'teki ticareti ve gemi taşımacılığının geliştirilmesine olumlu katkılarda bulundu. 1782-1796 arasında Amerika'nın İspanya'ya ihracatından sağladığı yıllık gelir, 1778'dekinin on katına ulaşmıştı. Buna paralel olarak İspanya'nın tekel mallar üzerindeki hakimiyeti sonucunda sömürgeciye sağladığı gelirler de 1781-1804 arasında 1756-1780 arasındakinin %47'si kadar bir artış kaydetti. Fisher, **Commerce and Imperial...**, s. 466.

Venezuela'da kakao, indigo* ve buğday üreticileri ile tekeller arasında ciddi tartışmalar vardı. 1789'da serbest ticaret hakkı Venezuela'ya da verilmiş olsa da bölgede esas olarak üretilen ürünler koloni içi ticarete pek fazla rağbet görmediğinden neredeyse ekonomi tamamıyla ihraç pazarına bağımlıydı. Bu pazarın koloni oligarşisinin ve yabancıların elinde olması nedeniyle de Caracas üretici ve tüccar elitinin büyük bir kısmı serbest ticaret taraftarıydı.¹¹⁹

Benzer durum Buenos Aires için de geçerliydi. 1778'den sonra Cadiz ticaret oligarşisi Buenos Aires ticaretini kontrol almaya çalışmasına rağmen, köle ve deri ticareti iznine sahip olan yarı bağımsız nitelikteki *porteno*** tüccarları Buenos Aires ticaretinde önemli bir söz sahibi olmuşlardı. *Portenos* yanına *estancieros* denilen küçük ve orta boy hayvancılık işletmeleri sahiplerini de alarak kısa süre içinde önemli bir baskı grubu olarak ortaya çıktı. Bunlar da kendi adlarına tüm ülkelerle doğrudan ticaret ve en ucuz kaynaktan ithalat yapabilme hakkı, sınırsız ticaret hakkı gibi haklar talep ediyorlardı.¹²⁰ Ekonomik alandaki bu gelişmeler sonuçta, mevcut tekelin kırılmasının tek yolunun bağımsızlığın elde edilmesiyle mümkün olduğu fikri yerleşmesiyle sonuçlandı.

Geç dönem Bourbon politikalarının devletin gücünü artırmak için başlattığı reformların yarattığı siyasi ve idarî ortam da bağımsızlığa giden yolda çok önemli bir köşe taşını oluşturdu. Ruhbanın baskı altına alınması, *criollo*'ların Kilise hiyerarşisi içinde rütbelerinin indirilmesi¹²¹, *audiencias*'ta, orduda, hazinedeki neredeyse tüm

* Latin Amerika'ya özgü bir tropik meyve

¹¹⁹ John Lynch, agy, s. 7.

** Buenos Aires bölgesindeki ticaret burjuvazisine verilen ad.

¹²⁰ Lynch, agy, s. 9.

¹²¹ Bu olay *criollo* elit için önemli bir sorundu. Çünkü koloni döneminden uzun yıllar boyunca eğitilmiş *criollo*'ların büyük bir çoğunluğu üniversitelerde din eğitimi alıyor ve din adamı oluyorlardı. Bu şekilde kilise içinde önemli bir ağırlık kazanmışlardı. Bu ağırlıklarını yitirmek onlar için azımsanamayacak bir kayıptı. Ayrıca, *criollo*'ların din alanında yükselmelerinin bu şekilde

üst düzey görevlere *peninsulares*'in atanması *criollo* elitleri büyük ölçüde yabancılaştırarak bağımsızlık düşüncesinin doğmasında önemli rol oynadı. Latin Amerika'da ademi merkezîyetçiliğe karşı merkezî yönetimi güçlendirme çabaları ve *criollo* elitlerin bunun sonucunda devlete yabancılaşmaları bağımsızlık hareketinin en önemli nedenini oluşturmaktaydı.

Bu doğrultuda 1810 devriminin itici gücü, siyasal iktidarı ele geçirmeye, kendi kaderini tayin etme hakkını elde etmeye kararlı olan burjuvazinin taleplerinin bileşimiydi. *Criollo*'lar, sömürge sisteminin, kendilerini, çıkarlarına göre düzenlenmiş yeni bir ekonomik politikanın anahtarı olan siyasi iktidara erişmekten alıkoyduğunun farkındaydı. Önemli olan orduda, Kilise'de ve kamu yönetiminde yüksek görevlerde bulunan *criollo*'ların sayısı değil, bir sınıf olarak *criollo* burjuvazinin iktidarda olmamasıydı.¹²²

Sömürge yönetiminde yapılan değişiklikler 17. yüzyıldan beri farklı oranlarda gelişme kaydeden İbero-Amerikan kimliklerin daha keskin bir biçimde ortaya çıkmasını teşvik etmişti. 1770-1820 döneminin önemi daha önce oluşan bu kültürel kimliklerin siyasallaşmasında yatmaktaydı. Bu olgu, bu dönemi, eski rejimin referans koşulları içinde meydana gelen çatışmaların olduğu önceki dönemden ayırmaktaydı. Bu siyasallaşma, İber *ancien regime*'inden kalan siyasi kültürü değiştirmek için yeni yollar aranmasına yol açmıştı. Geleneksel yapıların bastırılması ve 1808'de imparatorluğun girdiği kriz de buna eşlik edince bağımsızlık savaşları için gerekli altyapı oluştu.

engellenmesi onların daha başka bilimlere yönelmesine ve aydınlanma düşünceleriyle daha çok haşır neşir olmasına neden oldu.

¹²² Lynch, agy, s. 11.

B. Amerikan Devrimi'nin Etkisi

Amerika kıtasının kuzeyinde 1774 yılında gerçekleşen devrim tarihteki ilk kolon milliyetçisi hareketi oluşturmaktadır. Bu nedenle Latin Amerika'da kendisinden yaklaşık 40 yıl sonra meydana gelen ve benzer bir karakter taşıyan hareketi etkilemiştir. Bununla birlikte, etkinin derecesi ciddi bir tartışma konusu yaratmaktadır.

Bir sonraki bölümde inceleneceği gibi her iki hareket de kolon milliyetçiliği hareketleri olmalarına rağmen, gerek hareketin biçimi gerekse öze ilişkin bazı konularda önemli farklılıklar taşımaktadırlar. Her iki hareket de Aydınlanma düşüncesinin doğurduğu ortamdan beslenmiştir. Bu nedenle Latin Amerika'daki milliyetçiliğin aydın boyutunda da belirtildiği gibi Latin Amerika'daki düşünsel yapı Avrupa'daki ana kaynaktan beslenmiştir. Hareketin ortaya çıkması bakımından Kuzey Amerika'daki devrimin Latin Amerika'ya elbette etkileri olmuştur. Örneğin Fransisco Miranda, 1799'da şöyle demiştir: "...önümüzde iki örnek devrim var: Amerikan Devrimi ve Fransız Devrimi. Birincisini taklit etmeli, ikincisinden kaçınmalıyız.¹²³ Bununla birlikte, bağımsızlık savaşlarında esas etkili olan büyük askerî ve siyasi liderlerin söylemlerinde esas vurgu Fransız Devrimi'ne yapılmaktadır. Latin Amerika'daki bağımsızlık savaşlarında ön plana çıkan komutanların çoğu Fransız Devrimi ile Avrupa'da tanışmıştır. Fransız Devrimi ve sonrasındaki savaşlara bizzat katılan bu kişilerin çoğu ABD'ye gitmemiştir.

Ayrıca, Latin Amerika'daki yönetim karşıtı hareketler 1800'lerin başına kadar (bir tek istisna dışında) bağımsızlıkçı ve milliyetçi bir karakter taşımamaktadır.

¹²³ Lynch, agy, s. 29.

Bağımsızlıkçı aydınlar Fransız İnsan Hakları Bildirgesi'ni okumuş, çevirmiş ve dağıtmıştır. 1810'larda Latin Amerika'da bağımsızlıkçı hareketler başladığında Kuzey Amerika'daki devrimden en çok etkilenilen nokta hareketin getirdiği pratik kazanımlardır. Bunun ötesinde zaten aynı düşünsel kaynaktan beslenen bu iki hareketten önce olanın, sonra olan üstünde belirgin ve başat bir etkisi yoktur. Bu nedenle iki hareket arasında etkileşim kurmaktan ziyade bunların farklı ve benzer taraflarını karşılaştırmak, her iki hareketin niteliğini anlamak açısından daha yararlı olacaktır.

1. Kuzey Amerika'daki ve Latin Amerika'daki Milliyetçiliklerinin Benzer Tarafları

Her iki hareket de temelde, kolonicilerin kendi kimlik biçimlenmeleri ve çıkar algılamaları çerçevesinde çizdikleri kimlik yapılarını ön plana taşıyan, birincil amacı bağımsızlaşma olan kolon milliyetçiliği hareketleridir.

Her iki örnekte de koloniciler ile merkezî imparatorluk arasında, ulusların ve diğer modern çağ toplumsal kimliklerin temel yapıtaşlarını oluşturan dil, din, ortak tarihsel geçmiş ve varsayılan ortak bir etnik kökenden ziyade, sömürge yönetimi içinde oluşturulmuş ortak ekonomik kodlar çerçevesindeki ortak ekonomik çıkarlar ve teritoryal kimlikler ön plana çıkmaktaydı. Özellikle, her iki sömürgecinin bağımsızlaşma hareketlerinin temelde sömürge elitlerinin merkezî otoriteye başkaldırısı olması ve bunun sonucu ve doğal gereği olarak bağımsızlığa ulaşmayı hedeflemeleri çok önemliydi.

Kuzey Amerika'daki hareket ile güneydeki hareket arasındaki en önemli benzerlik ikisinin de bir imparatorluğa karşı ayrılıkçı nitelik taşımalarıydı. Yani,

Kuzey Amerika’da ve Güney Amerika’daki bağımsızlık hareketlerinin birincil işlevi bağımsızlıktı.

İkisinde de imparatorluğun yönetici elitine karşı yerel elitler ortaya çıkmış ve hareketi yönlendirmişlerdi. Yine, her ikisinde de vergi yüklerinin ağırlığı ve iktidara talip grupların yeni iktidar olma istekleri ön plandaydı.

Hareketin önderleri açısından, göze çarpan nokta liderlerin zengin ama yönetimde yeteri kadar söz sahibi olmayan elitler olmasıdır. Bu bağlamda hareketler ikincil sınıfın üsttekini devirme, ondan iktidarı devralma çabası olarak görülebilir. Fakat bu görünümüyle darbe niteliği taşıyan hareketlerin ideolojik söylemleri, her ikisini de devrimci kategoriye yerleştirmektedir.

Bu nitelik, hem 1774’te bağımsızlığını ilan eden ve meşruti monarşiye karşı cumhuriyetçi bir proje üreten ve bunu yeni kurulan devlete uygulayan Kuzey Amerika’daki 13 kolonin yürüttüğü harekette, hem de başlangıçta olmasa bile süreç içinde cumhuriyetçi bir hâl alan Latin Amerika’daki bağımsızlık savaşında aynıydı. George Washington ve diğer Kuzey Amerikalı liderler ve Simon Bolivar ile diğer entelektüel Latin Amerikalı liderler bağımsızlaşma hareketlerini basit bir iktidar değişikliğinin ötesine geçiren ve onu devrime dönüştüren yeni bir siyasal proje öne sürmekteydiler. Bu ideolojik ortak payda, bu iki kolon milliyetçisi hareketin en önemli ortak yanlarından birisini oluşturmaktaydı.

2. Kuzey Amerika'daki ve Latin Amerika'daki Milliyetçiliklerinin Farklı Tarafları

Temel itibariyle birbirine benzer iki sürecin ürünü olan Kuzey ve Güney Amerika'daki hareketler, herbirinin özgül koşullarının getirdiği farklılıkları da bünyelerinde barındırmaktadır. Bu farklılıklar, koloni sonrası dönemdeki yapıların da farklılaşması sonucunu doğurmuştur. İki bölge arasındaki farklılıklar birkaç başlık altında ele alınabilir.

Sömürge öncesi üretim ilişkileri açısından Latin Amerika, Kuzey'e göre çok daha ileri, merkezîleşmiş bir ekonomik, toplumsal ve siyasi yapıya sahipti. Kuzey Amerika'da sömürgecilerin gelmesinde önce insanlar, avcı-toplayıcı kabileler halinde, dağınık ve göçebe bir yaşam tarzı sürüyorlardı. Gelişmiş bir tarım sistemi ve kolay erişilebilir maden alanları mevcut değildi. Bu nedenle de merkezî otoritenin idareyi üstlendiği hiyerarşik bir toplumsal yapı yoktu. Doğal olarak, bu durumda sömürgeci merkeze aktarılacak artı değer transferi için gerekli altyapı da mevcut değildi. Ayrıca, Kuzey Amerika Yerlilerinin sayıları da azdı. Bu nedenlerden dolayı Kuzey Amerika'da koloni öncesi üretim ilişkilerinin sömürgeye mirası kültürel ve idarî miras açısından çok zayıf oldu.¹²⁴

Buna karşın, Latin Amerika'da ikili bir yapı vardı. Giriş bölümünde de değinildiği gibi, bazı bölgelerde ilkel yaşam formları devam ederken, And dağları ve Orta Amerika'da iki önemli uygarlık mevcuttu. Özellikle İnka İmparatorluğu ve çevresindeki yaşam tarzı koloni döneminde Yerlilere dönük uygulamaları büyük ölçüde etkiledi. Bir devlet geleneğine sahip İnkalıların torunları yönetime karşı uzun süreli isyanlar çıkardılar. Bu isyanların nedenleri yalnızca ekonomik ve kültürel

¹²⁴ Andre Gunder Frank, *Lümpen Burjuvazi, Lümpen Gelişim*, İstanbul, Gökkuşuğu, 1995, s. 24.

baskılardan kaynaklanmıyordu. Örneğin, 1780'lerdeki Tupac Amaru¹²⁵ isyanı bir Yerli devleti kurulmasını savunan talepleriyle kötü yönetime başkaldırı niteliğinin ötesine geçmişti. Bunun yanı sıra İspanyol sömürgelerinin toplumsal hiyerarşisinin temeli olan *castas* sisteminde sıradan bir İspanyol için yükselmek ve aristokratik ünvanlar kazanmanın en iyi yollarından birisi bir Yerli prensesiyle evlenmekten geçiyordu.¹²⁶ Aynı zamanda, özellikle Habsburg döneminde Yerlilerden dinî bayramları çerçevesinde toplanan ve Kilise'ye aktarılan vergilerde koloni öncesi sistemin geçerli olması da¹²⁷ Latin Amerika'da koloni öncesi dönemin etkilerinin ne kadar güçlü olduğunu göstermekteydi.

Koloni dönemi ve sonrasında, Rio de la Plata'dan New England'a kadar uzanan bölgede yaşayan insanlar kendilerini *patria*'larıyla tanımlıyorlardı. Kuzey ve Güney Amerika'daki elitler yaşadıkları toprakların ve halklarının benzersiz özelliklerine vurgu yapıyorlardı. Ancak bu vurgu çerçevesinde Latin Amerika'da, Amerikan kimliğine Yerli mirasını katılırken, Kuzey'dekiler zaten çok zayıf olan Yerli mirasını reddediyorlardı. İki kıta arasındaki fark, Fransisco Javier Clavijero'nun *Historia Antigua de Mexico* ve Thomas Jefferson'un *Notes on Virginia* adlı çalışmalarında göze çarpıyordu. Jefferson çalışmasında İngiliz-Amerikalıları yüceltirken, Clavijero büyük bir tutkuyla Antik Meksikalıları övüyordu.¹²⁸

¹²⁵ Bugün, Peru'da bir gerilla hareketine de ismini veren Tupac Amaru İspanyolların Latin Amerika'yı fethi sırasında onlara karşı direnmiş ve sonraki direnişler için de sembol olmuş bir İnka'dır. Tupac Amaru'nun yaşamı için bkz. James Q. Jacobs, "Tupac Amaru: The Life, Times and Execution of the Last Inca," http://www.geocities.com/Athens/Olympus/4844/tupac_amaru.html

¹²⁶ Bu konuda bkz. Charles Gibson, s.169-196. Ayrıca Jorge Juan, *A Voyage to South America* (1748), <http://www.geocities.com/djmarby/latin/lima.html>

¹²⁷ Serulnikov, agm, s. 251.

¹²⁸ Rodriguez, agm, s. 139.

Sonuç olarak, Latin Amerika’da özellikle koloni yönetiminin kilit bölgeleri olan Peru, Guatemala ve Meksika civarında¹²⁹ koloni öncesi üretim ilişkilerinin tarihî, kültürel ve idarî mirasının çok güçlü olduğunu söylemek doğru olacaktır.

İki bölge arasındaki bir diğer farklılık düzlemi ise toplumsal yapı ve nüfusun kompozisyonudur. Bu karşılaştırma özellikle iki bölge arasında ırkçılık, bağımsızlık döneminde Beyaz olmayan halkların tanımlanması ve “biz-öteki” tanımlarının içeriğinin farklılaşması konularında çok önemli ipuçları sağlamaktadır.

Bu konudaki tartışma, ilk kolonicilerin niteliği ve niyetlerinin ne olduğu noktasından başlatılabilir. Kuzey Amerika’ya gelen kolonicilerin çok büyük kısmı aileleriyle, yeni bir hayat kurmaya gelmiş insanlardı. Bunun sonucu olarak İspanyol Amerikası’nda yerleşimden fetih olarak bahsedilirken, Kuzey Amerika’da ise bu kavram kullanılmamaktaydı.¹³⁰ *Mayflower* ve diğer gemiler, kendilerine toprak açmak, ormanları temizlemek ve küçük çiftlikler kurarak toplumun bir parçası haline gelmek amacıyla göç eden orta ve aşağı sınıf İngilizleri taşıyorlardı. Bunlar yeni bir ev kurmak, daha geniş özgürlüklere sahip olmak ve Amerika’da yeni bir İngiltere kurmak istiyorlardı.¹³¹ Bu göçmenlere askerler de eşlik etmiş olsa da bunların içinde generaller ve yüzbaşılar küçük bir azınlığı oluşturuyordu. Bunlar, kolonilerde bulundukları süre boyunca siyasi yaşamda önemli bir yer elde edemediler.

Beyaz adamın ailesiyle birlikte örgütlü göçü yerlilerle arasındaki ilişkiyi en aza indirgedi. Yerleşim bölgelerinin görece darlığı, bu bölgelerdeki Yerli sayısının azlığı bölgeleri tamamen Beyazların yaşadığı yerler haline getirmişti. Bunun

¹²⁹ Bourbon reformlarıyla yeni genel valilikler ve eyaletler yaratılınca kadar temel idarî merkezler olarak yer alması Bu bölgelerin Kolomb öncesi Amerika’nın en gelişmiş uygarlıklarının mirasının ne kadar etkin olduğunun bir göstergesidir.

¹³⁰ Asher Christensen, “The Spanish American Colonial System,” *The Evolution of Latin American Government*, New York, Henry Holt and Company, s. 54.

¹³¹ Christensen, *agm*, s. 55.

sonucunda oluşan nüfus kompozisyonunda hak ve yetki sahibi olabilecek tek grup Beyazlar oldu. Yerliler insan kategorisinde değerlendirilmezken, statüleri Yerlilerden daha iyi olan Siyahlar ise ancak köleydiler. Başlangıçtan itibaren, ırklararası evliliğin olmaması ve birarada yaşamanın ancak çok katı hiyerarşik bir sistem çerçevesinde seyretmesi Kuzey Amerika’da ırkçılık için güçlü bir taban hazırladı.¹³²

Bu durum demokratik olarak nitelendirilen Amerikan Halkları Bildirgesi’nde de kendini gösteriyordu. Kolon milliyetçiliğindeki bağımsızlık ögesinin tanımlandığı en temel belge olan bildirgede, renkli halklara ilişkin hiçbir şey yoktu. Bir yazarın da belirttiği gibi “...bağımsızlık bildirgesinin evrensel çağrılarına ve anayasadaki ‘biz, insanlar’ ibaresinin görünüşteki kapsayıcılığına rağmen, Amerikan devrimi, yalnızca özgür Beyaz erkeklere uygulanan bir devrimdi.”¹³³ Amerikan nüfusunun büyük bir kısmı bu kategoriye girdiğinden Amerikan Devrimi çağdaşlarına gerçekte olduğundan çok daha eşitlikçi ve kapsayıcı olarak görünüyordu. Fakat, köleler, hizmetçiler, kadınlar, azınlıklar, özgür Siyahlar, Kuzey Amerikalı Yerliler ve hatta bazı yerlerde Hristiyan olmayan tüm gruplar oy hakkından ve kamu alanından sistematik olarak yoksun bırakılmıştı. Bu durum bağımsızlık sonrası döneme de net bir şekilde yansımıştı. Bağımsızlık döneminde inşaaya girilen kolektif kimlikte Beyazlık ve Anglo-Sakson öğelerin başat olduğu bir ABD’lilik yaratılmıştı.

Buna karşılık, Latin Amerika’da, koloniciler başlangıçta aileleriyle birlikte sömürgeye gelmesine rağmen yarımadadan gelenlerin sayısının az olması ve gelenlerin Yerli kadınlarla birlikte olması çok büyük bir renkli halk tabakası oluşmasına neden oldu. *Castas*’ın toplumsal yaşamdaki egemenliğine rağmen kastlararası geçişkenliğin mevcut olması halkların birarada yaşamasını kolaylaştırdı.

¹³² Christensen, agm, s. 56.

¹³³ Rodriguez, agm, s. 141.

Buna karşılık, *peninsulares* arasında Siyahlar, Yerliler ve mezlere ilişkin ırkçılığa varan yargılar vardı. (Hatta, biyolojik ırkçılık teorilerinin ilk kez Latin Amerika'da 17. yüzyılda geliştirildiğine ilişkin görüşler de mevcuttur.¹³⁴) Ancak, *peninsulares* ile sınırlı, dolayısıyla genele yayılmayan bu ırkçılık zaman içinde aşıldı. Ayrıca, Latin Amerika'da Yerliler ve Siyahların durumu Kuzey Amerika'dan daha iyiydi. Latin Amerika'da Yerliler köle değillerdi ve birincil vatandaş sayılmasalar da çeşitli haklara sahiplerdi.¹³⁵ Siyahlar ise köleydi ancak onların da topluma entegrasyonunu büyük ölçüde sağlamıştı. Özellikle, Siyah nüfusun yoğun olduğu bazı bölgelerde Siyah kültürünün¹³⁶ etkileri önemli ölçüde kendini göstermekteydi.¹³⁷

Sonuç olarak denilebilir ki; sömürlere gelen İspanyolların sayısının sömürgecinin büyüklüğüne göre az olması ve ırklararası evliliklerin sıradan halk arasında normal bir olgu olması bağımsızlaşma sürecinde gerek ideolojik olarak kapsayıcı bir Latin Amerika milliyetçiliğinin oluşmasında, gerekse hareketin içinde kölelere ve mezlere en azından söylemsel bazda önem verilmesinde büyük rol oynamıştır.

İki bölge arasındaki farklılığın ortaya konabileceği üçüncü düzlem sömürgelerin idarî ve ekonomik yapılanmasıdır. Kuzey Amerika'daki koloniler

¹³⁴ Esguerra, agm, s. 68.

¹³⁵ Jose Ots y Capdequi, "Native Policy, Latin America," *Encyclopedia of the Social Sciences*, ed. by. Edwin R.A. Seligman, Cilt:11, New York, Mac Millan, 1935, s.253

¹³⁶ Bugün bile bu kültürel etkinin kalıntıları bulmak mümkündür. Gana kıyılarında getirilen Afrikalıların dini törenlerinde yaptıkları çeşitli hareketlerin Brezilya'da bazı farklılaşmalar geçirerek bugün yarı dans yarı dövüş sporu haline gelmesi (*capeiro*) ve bunun bugün Brezilya kültürünün bir parçası sayılması bu konuda verilebilecek önemli örneklerden bir tanesidir.

¹³⁷ Bu konuda özellikle siyah kültürünün ve toplumsal değerlerinin plantasyonların yoğun olduğu bölgelerde engizisyon kararlarını nasıl etkilediğine dair yapılan bir çalışma çok etkileyicidir. Donald Ramos, makalesinde Siyahların ahlak anlayışlarının, engizisyon üyesi rahipleri nasıl bir gözyummaye ittiğini ve dedikodu yoluyla Siyahların nasıl kolektif kimlik oluşumuna katkıda bulunduğunu açıklarken, Siyah kültürünün koloni toplumsal yaşamına entegrasyon sürecini de ele almaktadır. Donald Ramos, "Gossip, Scandal and Popular Culture in Golden Age Brazil," *Journal of History*, Summer 2000, Vol.33, s. 887-913.

özellikle İngiltere'nin kurduğu özel şirketler tarafından örgütlenmiştir.¹³⁸ Bu noktada incelenmesi gereken en önemli husus İngiltere'nin Amerikayı sömürgeleştirmeye başladığı dönemde ekonomik ve toplumsal yapısıdır.

Kuzey Amerika'da kolonilerin kurulduğu dönemlerde, İngiltere'de gelişmekte olan (özellikle ticaret) burjuvazinin siyasal egemenliği aristokrasiden devralma mücadelesi bütün hızıyla sürerken, bir yandan kapitalizm, özellikle ticaret kapitalizmi üretim ilişkilerinde hakim olma trendindeydi. Bu dönemde İngiltere'de feodalizm hem ekonomik hem de siyasal örgütlenme biçimleriyle büyük ölçüde aşınmıştı.¹³⁹ Bu nedenle Amerika'ya giden koloniciler baştan itibaren sömürge feodal kurumlardan uzak kalmışlardı. Gerek metropolün iç siyasi durumu, gerekse özel şirketlerin rolü sömürge ademi merkezî yetçiliğin güçlenmesine neden oldu. Sömürgelerdeki özyönetim yabana atılmayacak kadar güçlüydü. 17. yüzyılda İngiltere hükümetinin demokratik olarak tanımlanması zor olsa da, adada daha önceden yerleşmiş olan yasama organları, politik kurallar, yerel yönetimler, sivil haklar ve özgürlük gibi kavramlar kısmen de Kuzey Amerika'ya olsa yerleşmişti.¹⁴⁰ İngiltere de İspanya gibi günlük hayatın neredeyse her alanına uzanan bir çok konuda ayrıntılı düzenleme yapmasına rağmen bunların uygulanmasını pratikte kolonicilere bırakmıştı. Bu kolonicilerin öz yönetim yetkileri Latin Amerika'dakilere göre çok genişti. Kuzey Amerika'daki koloniciler yerel yetkili, kasaba meclisi üyesi, sömürge idarî yetkilisi, sömürge valisi ve hakimlik gibi görevlerde çalışarak önemli bir tecrübe kazanmışlardı.¹⁴¹

¹³⁸ Boyd Shafer, Richard McLemore, Everett Augspurger, **United States History**, Illinois, Laidlaw Brothers, t.y.,s. 23.

¹³⁹ Christensen, agm, s. 54.

¹⁴⁰ Christensen, agm, s. 55.

¹⁴¹ Christensen, agm, s. 58.

Diğer yandan, İspanya fetih döneminde mutlak monarşi ile yönetilmekteydi. İspanya'daki belediyelerin daha önce bir dereceye kadar özyönetim deneyimleri olmasına rağmen bu deneyimler, 16. yüzyıla gelindiğinde etkisini yitirmişlerdi.¹⁴² Latin Amerika'da sömürge döneminin başlaması yarımada aristokrasi ve Kilise'nin mutlak egemenliği dönemine denk gelmekteydi. Yarımada ekonomik ve idarî kurumların sömürgeye aktarılması aslında önemli bir çelişki yaratmıştı. Merkezîyetçi ve merkantil mantık çerçevesinde örgütlenmesi amaçlanan sömürgelerde, İspanya'daki İber tipi feodalizmin üretim ilişkilerinin yarattığı toplumsal yapının temel alınması bu çelişkinin doğmasına neden oldu. Buradaki çelişkiyi harekete geçirici en önemli faktör, sömürge ile metropol arasındaki mesafeydi. İber tipi feodalizmin ademi merkezîyetçiliği ile merkezîyetçi sömürge kurumlarının çatışması sonucunda İspanyol kolonilerinde 17. yüzyılın ortalarında yerel güç odaklarının etkisi artmıştı. Hem kuzeyde hem de güneyde ademi merkezî yetçiliğin güçlenmesine ve buna ilişkin birincisinde Hannover* ikincisinde Bourbon reformları uygulanmasına rağmen ademi merkezîyetçiliğin nedenlerinin farklı olması kolonilerin geleceğini önemli ölçüde etkiledi. Bağımsızlık savaşlarını etkileyen en önemli unsur olarak ortaya çıkan merkezî idarenin taleplerini yerine getirmeme isteği her iki kolonide de ortak olmasına rağmen idarî ve ekonomik özerkliği oluşturan toplumsal nedenlerin farklılaşması, bağımsızlık savaşları sonrası dönemdeki birlik kurma yaklaşımını da önemli ölçüde etkiledi.

İdarî olarak özyönetim olanaklarının güçlü olmasına ve bu çerçevede güçlü kimlikler kurulması ve koloni içi ve dışı ticarette rekabet edebilme güdüsü Kuzey Amerikalıları birliğe iterken, koloni içi ticaretin zayıflığı, idarî birimlerin kendi

¹⁴² Christensen, agm, s. 59.

* Büyük Britanya'da hayata geçirilen reform hareketlerine verilen ad.

aralarındaki çekişme ve kolonilerin ticarete birbirlerini rakip olarak algılaması bir çok faktörün yanı sıra Latin Amerika’da ayrı devletlerin kurulmasında önemli bir rol oynadı.

Bunun en önemli nedenlerinden birisi iç pazarın oluşumuna ilişkin gelişmelerdi. İngiliz İmparatorluğu topraklarında yaşayan *criollo*’lar, “Amerika” fikrini gerçekleştirmek bakımından coğrafi ve idarî açıdan çok daha avantajlıydılar. İngiltere’nin onüç eyaleti Venezuela’dan daha küçük, Arjantin’in ise üçte biri kadar bir topraklara sahipti. Coğrafi olarak çok yakın olduklarından Boston, New York ve Philadelphia’daki pazar merkezlerine kolaylıkla ulaşılabiliniyordu. Dahası, bunların nüfusları gerek ticaret gerek yayınlar aracılığıyla görelî olarak sıkı bağlarla birbirlerine bağlanmışlardı.

Aydınlanma düşünürlerinden etkilenen Kuzey Amerikalı elitlerin cumhuriyetçi projesini besleyen en önemli kaynak, koloni dönemindeki yönetsel tecrübelerin de ötesinde metropolün durumu ve kolonilerin kapitalistleşme süreciydi. Kuzey Amerika’nın kolonileşme sürecinin başlangıçtan itibaren pazar için üretime dayanması ve gelişen ticaret kapitalizmi çerçevesinde dinamik metropolü ile karşılıklı ilişkiler ağı kurması sonucunda palazlanan kolonici kapitalistlerin ihtiyaç duyduğu hareket serbestisi bu bölgeyi bağımsızlığa itmiştir.

İspanyol Amerikası imparatorluğunun devasallığı, toprak ve iklimlerinin çeşitliliği ve hepsinden önemlisi koloniler arası iletişimde yaşanan zorluklar, bu idarî birimlerin yalıtılmış birer nitelik edinmesine neden olmuştu. İletişimde yaşanan güçlükler bağımsızlık savaşları döneminde bile açıkça görülmekteydi. 19. yüzyılın başında dahi Peru’da İnka döneminde inşa edilen ticaret yolları kullanılırken, kuzeyde kaçak ticaretin en önemli ulaşım aracı, Yerlilerin Kolomb öncesi geleneksel

taşımacılık biçimi olan katırlardı. Bu ulaşım biçimi bağımsızlık savaşları sırasında önemli bir toplumsal grubu oluşturan katırcıların (*muleneros*) tavrının savaşın gidişatını etkilemesine yol açacak kadar etkindi.¹⁴³ İletişimin temel yolu olan postanın ise metropolden sömürge başkentlerine varması aylar alıyordu. Hatta, İspanya'nın işgal edildiği ve devrimci bir cuntanın kurulduğu haberi sömürge başkentlerine birkaç ay sonra varmıştı.

İki hareket arasındaki farklılıklardan bir diğeri ise ideolojik katalizörün ortaya çıkışı ve dönüşümü sürecindeki gelişmelerdir.

Latin Amerika'daki hareketin cumhuriyetçi yanı ikili bir yapıya sahipti. Latin Amerika'daki bağımsızlık hareketinin kıvılcımı Kuzey Amerika'dan farklı oldu. Kuzey Amerika'daki kıvılcımı 'temsilsiz vergi olmaz' anlayışından yola çıkılarak, metropolün dayattığı yasal düzenlemeler oluştururken¹⁴⁴, Latin Amerika'da metropolün Fransa tarafından işgali ve buna karşılık gelişen iki farklı eğilim bağımsızlık savaşlarının ateşleyicisiydi.

Latin Amerika'da başlangıçta imparatorluğun yaşamasını isteyen ve devrik kralın meşruiyetini tanıyan ancak onun yokluğunda özyönetimini sağlamaya çalışan cuntalar oluşturulmasıyla başlayan hareketler, metropolde liberallerin hakimiyeti sağlamasıyla önemli bir ideolojik değişim geçirdi ve o zamana kadar görelî olarak zayıf kalan cumhuriyetçi aydınların yükselişine olanak sağladı. Bu aşamadan sonra kralın meşruiyetinin sorgulanmaya başlaması, Fransız Devrimi'nin cumhuriyetçi ilkelerinin etkileri ve isyancı elitin stratejik çıkarları hareketin cumhuriyetçileşmesine neden oldu. Ancak hareketin ardındaki asıl güçler olan ve çıkarları gereği feodal kalıntıları devam ettiren *hacendados* ve *caudillo*'ların etkileri,

¹⁴³ Hamnett, "Popular Insurrection...", s.47.

¹⁴⁴ "An Outline of American History, Chapter Three: The Road to Independence," <http://www.usis.usemb.se/usis/history/chapter3.html>

cumhuriyet ilkelerinin devrimden sonra görmezden gelinmesine neden olmuş ve sömürge düzeninin cumhuriyette varlığını sürdürmesine yol açtı.

Hareketlerin içine doğduğu ve ardından gelişen uluslararası ortam açısından değerlendirilmesi ise diğer düzlemlere göre daha az önemli olsa bile tartışmayı bitirmeden önce değinilmesi gereken bir noktadır.

Kuzey Amerika'daki 13 koloninin bağımsızlık savaşları, İngiltere, İspanya ve Fransa'yı da içine alan bir uluslararası savaşa dönüşmüştü. Fransa ve İspanya, bu savaş sırasında İngiltere ile olan sorunları nedeniyle Kuzey Amerika'ya yardım etmişlerdi. Güneyde ise bu devletlerin hiçbirinden hareketin yürütülmesine yönelik maddi bir destek yoktu. Güney'deki ile eş zamanlı olarak Avrupa'da yaşanan savaşlar ve devrimci Fransa'yı durdurma girişimleri nedeniyle oluşan uluslararası dengenin yarattığı ortam, Avrupalı devletleri bu isyan konusunda temkinli davranmaya itmiştir.

Sonuç olarak, bağımsızlıkla sonuçlanan bu iki kolon milliyetçiliği hareketi, amaçları (bağımsızlık ve iktidarın el değiştirmesi) açısından temelde birarada ele alınması gereken örnekler olmasına rağmen, hareketlerin iç ve dış dinamiklerindeki ayrıntılarda ortaya çıkan farklar bu iki bölgenin gelecekte yaşadıkları farklılaşmayı önemli derecede etkilemiştir.

C. Latin Amerika’da Milliyetçilik Öncesi Hareketler

Daha önce de belirtildiği gibi Latin Amerika’da bağımsızlık savaşlarından önce de ayaklanmalar ve halk hareketleri görülmüştür. Bu hareketleri iki bölümde incelemek mümkündür.

Bunlardan birincisi, İspanyol işgaline ve sömürgeciliğine karşı direnişlerdi. Fethin ilk dönemlerinde başlayan bu hareketler daha sonraki yüzyıllarda da devam etmişti. İnkaların Pizarro ve adamlarının işgaline karşı direnişleri 16. yüzyılın ortalarına kadar devam etti. Son İnka* Tupac Amaru ile sembolleşen bu İnka direnişi daha sonraki Yerli hareketleri için de bir ayaklanma geleneği oluşturdu. Geleneksel yapının bozulmasına karşı çıkmaya dayanan bu isyanlar sadece İnka bölgesinde değil, geleneksel yapının güçlü olduğu Kolombiya’nın bazı bölgelerinde de uzun yıllar boyunca devam etti.¹⁴⁵

İkinci hareket biçimi çoğunlukla 18. yüzyılda ortaya çıktı. 1740-1800 döneminde de imparatorluğa karşı farklı büyüklükte ve çok sayıda ayaklanma meydana gelmişti. Ancak, bu hareketlerin çok büyük bir kısmında da bağımsızlıkçı ya da milliyetçi yanlar yoktu. 1740-1783 hareketleri mevcut yönetime karşı isyancı, 1789-1805 hareketleri ise darbeciydi. Bu erken dönem protestoları yerli elitler tarafından kendi çıkarları için düzenlenmiş olsa da aşağı sınıfların hareketleri için siyasi açılımlar sağlanmasına temel teşkil etti. Dahası, genellikle kasaba ve şehir seviyesinde ayaklanmalar daha geniş siyasi içeriklere ve etkilere yönelebiliyor ve

* İnka asıl olarak bugünkü Peru topraklarında kurulmuş olan devletin yöneticilerinin unvanıdır. Devlet yöneticilerinin unvanı olan İnka sıfatı daha sonra devletin adına dönüşmüştür.

¹⁴⁵ Bu konuda bkz. Caroline Williams, “Resistance and Rebellion on the Spanish Frontier: Native Responses to Colonization in the Colombian Choco (1670-1690),” **Hispanic American Historical Review**, Vol.79, No.3, Ağustos 1999, s. 402-421

hatta sonuçları itibariyle bazen başkentleri bile etkileyebiliyordu. Ancak bu hareketler ideolojik boyutları itibariyle son derece sınırlı hareketlerdi.¹⁴⁶ Bunun da ötesinde, bu erken dönem isyanları eski rejimin politik kültürü içinde faaliyet gösteriyorlardı. Bunların arasında çok az isyancı lider koloni yönetimini devirmeyi amaçlamıştı. Hareketlerin bu seviyede kalmasının nedeni, aşağı sosyal grupların isteklerinin çeşitli mekanizmalar yardımıyla (özellikle dinî kurumlar) bir dereceye kadar tatmin edilebiliyor olmasıydı.

1740-1783 döneminde *criollo*'ların öncülük ettiği isyanlar dizisi metropol idaresi tarafından başlatılan değişikliklere yanıt olarak ortaya çıktı. Doğu Peru'da Juan Santos Atahualpa isyanı (1742-1756), Venezuela'da 1749-1752 *criollo* ayaklanmaları, 1765-1767 Quito isyanı, 1766-67 Yeni İspanya isyanları, 1780-1781 Yeni Granada *comuneros* isyanları, Tupac Amaru ve Tupac Katari (1780-1783) isyanları sömürge düzenini önemli ölçüde salladı. Fakat bu isyanlar, bağımsızlıkçı, milliyetçi ve cumhuriyetçi öğeleri barındırmaktan uzaktı.¹⁴⁷

Bu isyanlar da kendi içlerinde farklılıklar taşıyordu. Quito isyanı, Yeni Granada İsyanı ve Venezuela'daki *criollo* ayaklanmaları temelde vergi ve temsil sorununa dayanan şehir kökenli hareketlerdi. Oysa, Tupac Amaru ve Tupac Katari isyanları kır kökenli ve *criollo*'ların ekonomik taleplerinin ötesinde Yerli kimliğine atıfta bulunan girişimlerdi.

Bununla birlikte, 1790'larda ve 1800'ün başlarında sömürgecinin çeşitli yerlerinde meydana gelen darbe ve isyanlarda bağımsızlık savaşlarını önceleyen bir çok gösterge vardı. Bunlardan özellikle birisi önceki dönemin isyanları ile bağımsızlık savaşları arasındaki zincirin son halkasını tamamlamak açısından büyük

¹⁴⁶ Brian Hamnett, "Process and Pattern: A Re-examination of the Ibero-American Independence Movements, 1808-1826," *Journal of Latin American Studies*, Vol.29, s. 287.

¹⁴⁷ Rodriguez, agm, s. 143.

önem arzetmekteydi. 1797'de Venezuela'da La Guerra şehrinde Manual Gual ve Jose Maria Espana'nın *pardos*'u* ve fakir Beyazları yanlarına alarak kalkıştığı ayaklanma bağımsızlık savaşlarından önceki en önemli isyanlardan birisiydi.¹⁴⁸ Bu darbenin önderleri özgürlük, eşitlik, tüm sınıfların eşit konuma yükseltilmesi, Yerlilerden alınan haracın ve Siyahlara uygulanan köleliğinin kaldırılması, ticaret özgürlüğünün tam anlamıyla sağlanmasını ve cumhuriyet kurulmasını istiyorlardı.¹⁴⁹ Ayaklanmanın amaçları arasında Fransız modelinde bir insan hakları belgesi ilan etmek ve Caracas, Maracaibo, Cumana ve Guyana'yı kapsayan bağımsız bir cumhuriyet kurmak vardı.¹⁵⁰

Sonuç olarak, milliyetçilik öncesi ayaklanmalar hareketin süreklilik boyutunu ortaya koymak açısından büyük önem taşıyordu. Özellikle şehirlerdeki *criollo* isyanları coğrafi olarak daha küçük alanları etkilemesine rağmen yönetimi doğrudan kalbinden vurma potansiyeline sahipti. Bununla birlikte, bağımsızlık savaşlarına kadar bu potansiyel yalnızca eski düzenin politik kültürü içinde hareket ediyordu. Bu nedenle bu hareketler milliyetçi nitelendirmesini hak etmekten uzaktı.

* Venezuela bölgesinde Siyah-Beyaz melezine verilen özel bir ad.

¹⁴⁸ Jonathan Brown, **Latin America: A Social History of Colonial Period**, Harcourt College Publishers, 2000, s. 405.

¹⁴⁹ Bethell, agm, s. 10.

¹⁵⁰ Hamnett, "Process and Pattern," s. 289.

II. AYAKLANMALAR VE SAVAŞLAR

İspanya'nın işgaliyle başlayan bağımsızlıkçı cuntaların¹⁵¹ kurulması ve sonrasındaki olaylar, Latin Amerika'nın her yerinde aynı şekilde gelişmedi. Hobsbawm'ında belirttiği gibi kıtanın çok farklılıklar gösteren bir coğrafyada olması ve Meksika, Venezuela ve Buenos Aires'te birbirlerinden bağımsız güç odaklarının bulunması bağımsızlık hareketinin ayrı ayrı yürütülmesine yol açtı.¹⁵² Bu nedenle de savaşları Güney ve Orta Amerika düzlemlerinde ayrı ayrı ele almak daha doğru olacaktır.

A. Yeni İspanya Bölgesi

Meksika'nın bağımsızlık süreci Latin Amerika'nın diğer bölgelerinde olduğu gibi 1808 kriziyle başladı. Bu dönemde Yeni İspanya eyaleti Karayipler'den Guatemala'ya kadar uzanan kıtanın en zengin ve kalabalık bölgesini oluşturuyordu. Napolyon'un işgalinden sonra diğer bölgelerde olduğu gibi Yeni İspanya'da da başlangıçta, kralı ve ülkeyi korumak için cuntalar oluşturuldu. Bununla birlikte, eyalet yekpare bir çıkarlar bütününden oluşmuyordu. Bölgeler arasında özerkliğe ya da bağımsızlığa yönelik eğilimler birbirlerinden önemli farklılıklar gösteriyordu.

¹⁵¹ İspanyolca'da toplantı anlamına gelen cunta kelimesi 17. yüzyıla kadar hükümetin danışma komitelerine atfen kullanılıyordu. Ancak, 19. yüzyılın başından itibaren bir ülkeyi darbeden sonra ve yasal bir hükümet kurulmadan önce yöneten idarî meclis anlamını kazandı. Kelimenin bu anlama ulaşmasındaki en önemli faktör, İspanya'nın işgaline karşı direnişi örgütleyen komitelerin kendilerine cunta adını vermesiydi. Örneğin, Napolyon'un İspanya'yı işgaline direnişi örgütleyen komitelere taşralı cuntalar (*Juntas Provinciales*), bunların birleşiminden oluşan büyük meclise ise Yüce Merkezî Cunta (*Junta Suprema Central*) deniliyordu. Latin Amerika'da da merkezdekine benzer şekilde bağımsızlık savaşlarını örgütleyen komitelere cunta adı verilmişti.

¹⁵² Eric J. Hobsbawm, *Devrim Çağı:1789-1848*, çev. Julide Ergüder- Alaeddin Şenel, Ankara, V Yayınları, 1989, s. 260.

İmparatorluğun içinde bulunduğu kriz, bölgedeki özerklikçilere ellerindeki yetkileri genişletmek ve hatta Bourbon öncesi döneme dönmek için önemli bir fırsat sağlamıştı. Bu çerçevede Ciudad de Mexico şehir konseyi Yeni İspanya için bir cunta oluşturmayı önerdi. Ancak, *audiencia* ve kralcı *peninsulares* böyle bir cuntanın kurulmasına karşı çıktı. Sonuçta, bir çözüm bulunması için genel vali Jose de Iturrigaray meclisi toplantıya çağırdı. *Ayuntamiento*'da yeni bir cunta kurulmasını isteyenlerin temel argümanı "... kralın yokluğu ve yetersizliği durumunda egemenlik krallıkta temsil edilen herkesindir ve onu oluşturan her sınıfındır..." teziydi. Sonuçta, bu tez çerçevesinde bir kutuplaşma meydana geldi: *criollo*'lar *versus peninsulares*.¹⁵³

15 Eylül 1808'te *peninsulares* yaptıkları bir darbe ile *criollo*'ların tarafını tutan genel valiyi ve önde gelen özerklik yanlılarını tutukladı.¹⁵⁴ Buna karşılık muhalefet gizli bir örgütlenmeye gitti. Eylül 1810'da Miguel Hidalgo önderliğinde başlatılan ayaklanmanın örgütlenmesine bu olaydan sonra girildi. Özellikle kırsal bölgelerde başlayan ve geniş bir halk katılımını içeren bu hareket uzun yıllar sürdü.¹⁵⁵ Harekete katılanların temel sloganı *mal gobierno* (kötü hükümet) idi. Ayaklanmacıların kullandığı bir diğer söylem de Fransız İmparatoruna karşı Katolikliğin korunmasıydı. Hareketin önderlerinin siyasi amaçlarının en önemlilerinden birisi alternatif bir hükümet kurmaktı. Ancak ayaklanmayı oluşturan çiftçi ve köylülerin asıl amacı toprak elde etmek ve çalışma koşullarını iyileştirmektir.¹⁵⁶ Ayaklanmacıların amaçlarındaki farklılıklar hareketin, bütünleşmiş ve güçlü bir hareket olmasını büyük ölçüde engelledi. Ignacio Rayan ve Jose Maria

¹⁵³ Guedea, agm, s. 117.

¹⁵⁴ Peter F. Guardino, "The War of Independence in Guerrero, New Spain, 1808-1821," Christon Archer, *The War of Independence in Spanish America*, Dalaware, Jaguar Books on Latin America, 2000, s. 98.

¹⁵⁵ Kırsal hareketin içindeki grupların ayrıntısı için bkz. Peter F. Guardino, agm, s. 103-105.

¹⁵⁶ Guedea, agm, s. 119.

Morelos gibi liderler hareketi birleştirmek isteseler de bunu başaramadılar ve ayaklanma düzensiz ve yıkıcı bir nitelik kazandı. Buna karşılık kolonyal rejimin üyeleri de ayaklanmanın dehşeti karşısında son derece iyi askerî birlikler örgütlediler.¹⁵⁷ Böylece savaşın ilk aşamasında düzenli birlikler örgütsüz isyancıları rahatlıkla yendiler. 1811'de ayaklanmanın en önemli liderlerinden Miguel Hidalgo yakalandı ve idam edildi.¹⁵⁸

Ayaklanma sırasında bölünen yalnızca elitler ya da halk değildi. Kilise de önemli bir bölünme yaşadı. En yüksek ruhban kesim koloni elitiyle işbirliği yaparken, Kilise'nin alt düzey mensupları (özellikle kır papazları) ayaklanmacıların tarafını tuttu.

Ayaklanmacıların başlangıçtaki örgütsüzlüğü bir süre sonra başta Morelos olmak üzere bazı liderlerin gayretleriyle giderilmeye başladı. Hareketin özellikle şehirlerde destek bulması, avukatlar ve doktorlar gibi eğitilmiş kişilerin de harekete katılması örgütlülüğün gelişmesinde son derece etkili oldu. Basının da büyük oranda kontrol edilmesiyle ayaklanma tüm eyalet çapında örgütlü, siyasi ve askerî bir hareket imajı yaratmayı başardı.

İsyancılar, 1813 Eylül'ünde Chilpancingo bölgesinde Yüce Ulusal Amerikan Kongresi adıyla bir alternatif hükümet kurdu ve Kasım ayında da Meksika'nın bağımsızlığını ilan etti. Ülke çapında birçok kesimin görüşleri alınarak 1814'te cumhuriyetçi bir anayasa yapıldı. Ancak başlangıçtan beri hareketin içinde görülen çatışmalar sona ermedi. Sonuçta, Morelos da 1815 yılında İspanyollar tarafından yakalandı ve öldürüldü.

¹⁵⁷ Christon Archer, "The Royalist Army of New Spain, 1810-1821: Militarism, Praetorianism or Protection of Interest?" *Armed Forces & Society*, Vol.17, Issue 1, Sonbahar 1990, s. 103.

¹⁵⁸ Diana Serra Cary, "Failed First Step Toward Mexican Independence," *Military History*, Vol.17, Issue.4, Ekim 2000, s. 41.

Bundan sonra devrim birçok yerel lider tarafından yürütülen bir gerilla savaşına dönüştü. Kralcı ordular geri kalan direniş merkezlerini yavaş yavaş ele geçirmeye başladılar. Fakat, 1820 İspanyol Devrimi olayların gidişatını ciddi biçimde değiştirdi. Liberal devrimin etkisiyle ayrıcalıklarını kaybedecekleri korkusuna kapılan Kilise'nin tutucu kanadı, ordu yetkilileri ve Ciudad de Mexico'daki tüccarlar İspanya'dan ayrılıp, bağımsız bir devlet kurmak için harekete geçtiler. Bunun için genel vali Agustin Iturbide bir plan hazırladı (*Plan de Iguala*) ve bu planı en önemli isyancı liderlerden birisi olan Vicente Guerrero'ya gönderdi. Plan de Iguala, bağımsızlık, monarşi, Roma Katolik Kilisesi'nin egemenliğinin devamı ve *criollo*'lar ve İspanyolların eşitliğini öngören bir plandı. Guerrero'nun da bu planı kabul etmesiyle iki tarafın güçleri kralcıların güçlerinin üstesinden geldi. 28 Eylül 1821'de Iturbide, Meksika'nın bağımsızlığını ilan etti. Sekiz ay sonra da kendisinin belirlediği Kongre tarafından Meksika İmparatoru I. Iturbide olarak tahta çıkarıldı.

B. Güney Amerika

Güney Amerika'daki bağımsızlık savaşları asıl olarak iki merkezden yürütülmüştür. Kuzeyde Venezuela'da ve güneyde Buenos Aires'te birbirinden bağımsız olarak başlayan savaşlar 1822'de ortak bir yola girmiştir.

Rio de la Plata bölgesinde isyan hareketi başlangıçta metropoldeki duruma çözüm bulabilmek için bir yerel cunta yaratma konusunda iki ayrı harekete sahne oldu. İlk hareket, 1808'de İspanyol vali tarafından başkanlık edilen bir cuntanın Montevideo'da kurulmasıyla başladı. Napolyon'un adamı olduğu düşünülen Santiago Liniers adlı genel valiye karşı kurulan bu cunta, eski genel valinin yerine

yenisi gönderilince kendini feshetti. İkinci hareketi oluşturan Buenos Aires'teki cunta da önce Liniers'e karşı kurulduğunu ilan etti.¹⁵⁹ Fakat, bu cunta tamamen kralcılardan oluşan ilk cuntadan farklıydı. Bu cuntada farklı görüşlerden kişiler bulunmaktaydı. Örneğin, cuntanın en önde gelenlerinden birisi Martin de Alzaga adında, yerel politikada önde gelen, *cabildo*'da İngiliz işgaline karşı koyan zengin bir İspanyol tüccar iken, Mariano Moreno gibi devrimci ve bağımsızlıkçı isimler de cuntanın hareketlerinde söz sahibi olmak için ciddi çabalar harcıyordu. Buenos Aires cuntası eski genel valiye karşı bir darbe girişiminde bulundu. Fakat, bu darbe girişimi başarısız oldu, ancak yeni genel valinin gelişiyle bunlar da yatıştı.

1808'de Caracas'ta da bir cunta kuruldu. Burada da Buenos Aires'deki gibi *peninsulares*'in kontrol ettiği ticaret burjuvazisi çok güçlüydü. Ancak Venezuela'da bağımsızlık fikri daha ağır basıyordu. Buradaki toprak sahipleri ve tüccarlar için İspanya'nın uyguladığı ticaret politikası büyümeyi ve refahı önliyordu. Aynı zamanda, yine Buenos Aires gibi burası da coğrafi konum itibarıyla Avrupa etkisine açık bir bölgeydi.

Buenos Aires orijinli bağımsızlık savaşının önderi Jose de San Martin'di. Bölgedeki savaşlarda isyancıların düzenli birlikler kurmasını sağlamak amacıyla Buenos Aires'e gelen San Martin, Avrupa'daki savaşlarda öğrendiği yeni taktikleri uygulayarak İspanyol ordularına karşı önemli başarılar kazandı. San Martin, İspanyol orduları Buenos Aires'ten çıkarıldıktan sonra devrimin diğer bölgelere de yayılması için hazırlıklar yapmaya başladı.

Bölgedeki kralcıların merkezi olan Lima'ya karadan ulaşmanın imkansızlığının farkına varan San Martin, Lima'ya denizden saldırma kararı aldı.

¹⁵⁹ Jones, Beatty, agy, s. 263.

Bunun için San Martin sadece Lautaro Locası'ndaki birkaç arkadaşının bildiği Peru'yu Pasifik üzerinden fethetme planını yaptı.¹⁶⁰

San Martin, Peru'yu işgal planı çerçevesinde Cuyo'ya yerleştiğinde Şili, Peru'daki krallık güçleri tarafında istila edildi ve yapılan savaşıardan sonra bağımsızlık yanlısı ve Bernardo O'Higgins ve Jose Miguel Carreras komutasındaki birlikler yenilgiye uğradı. Burada Şili ordularının ağır yenilgiye uğramasından sonra geriye kalan birlikler San Martin tarafından idare edilen Cuyo topraklarına sığındı.

Bu sırada Buenos Aires'e, Napolyon'un yenildiği ve Elbe Adasına sürüldüğü ve Kral VII. Fernando'nun altı yıl tutsaklıktan sonra Madrid'e geri döndüğü haberi gelmişti. Bu dönemde Güney Amerika devrimi her cephede yenildiği şeklinde bir görünüm vermekteydi. Venezuela devrimi bastırılmış ve Bolivar, Marino gibi devrimci önderler Cartagena'ya sığınmak zorunda kalmıştı.

Bu arada San Martin And ordularını kurdu. Aynı günlerde İspanya'nın yarımada da büyük ün kazanmış bir komutan olan General Morillo'nun komuta ettiğı 10.000 kişilik bir orduyla Latin Amerika'ya çıkarma yapmaya hazırlandığının haberi alındı. 1815 yılı sonuna gelindiğinde kralcılar Şili'ye hakim oldular. Fakat, Buenos Aires'e gelmesi beklenen Morillo'nun ordusu Venezuela'ya çıkarma yaptı ve Bolivar'ın ordularını yendi.

Böylece, Cuyo'nun küçük ordusunun başındaki San Martin, bölgedeki tek umut haline geldi. 1815'in sonuna gelindiğinde kralcıların otoritesi yeniden sağlanmıştı. Bu durum özellikle Venezuela ve Yukarı Peru'da kendisini çok fazla hissettiriyordu. 1816 yılının başlarında, halk oylamasıyla seçilen değişik bölgelerin delegeleri Tucuman'a gelmeye başladı ve 24 Mart tarihinde Rio de la Plata Birleşik

¹⁶⁰ Jose De San Martin- The Knight of the Andes,
<http://www.geocities.com/TimesSquare/1848/martin.html>

Bölgeler Ulusal Kongresi kuruldu. Mayıs ayında, Kongre Yeni Yüksek Direktöre bağlandı. 3 Mayıs 1816'da Juan Martin de Pueyrredon Yüksek Direktör olarak seçildi. Pueyrredon, Kongre'de Cuyo temsilcisi aynı zamanda Lautaro Locası üyesi ve San Martin'in yakın arkadaşıydı.

Bu gelişmeler, San Martin'in Şili'nin ele geçirilmesi konusundaki planlarına destek bulmasını sağladı. Şili'nin ele geçirilmesine yönelik çalışmalar devam ederken Kongre de Rio de la Plata'daki bağımsızlık ilan edildi. Bundan sonra bölgenin kaderi ve savaşların gidişatı kuzeydeki savaş ile birlikte yürümeye başladı.

Güney Amerika'nın kuzeyinde yürütülen savaşa Venezuela önderlik etti. Kuzeydeki savaşların en önemli ismi olan Bolivar savaş alanlarındaki faaliyetlerine ilk olarak 1813'de başladı. Bolivar, topladığı birliklerle Caracas'a saldırdı ve bu şehri ele geçirdi. Burada kendisine *El Libertador* unvanı verildi. Ancak, Bolivar bu zaferden sonra başarı kazanmakta zorlandı ve 1814'te Caracas'tan çıkmak zorunda kaldı. 1815'te General Morillo'nun kuvvetlerinin bölgeye gelmesinden sonra Bolivar'ın orduları dağıldı ve *Libertador* Jamaika'ya kaçtı.

Jamaika'da asker ve destek toplayan Bolivar, 1816'da tekrar kıtaya ayak bastı. Bolivar'ın ikinci macerası birincisinden daha başarılı oldu. Çeşitli gruplarla yaptığı ittifaklar sayesinde 1819'da Bogota'ya girdi. Bu olay Bolivar'ın önlenemez yükselişinin de başlangıcı oldu. 1821'de İspanyollar Venezuela'dan tamamen çıkarıldı. Yeni Granada'nın İspanyollardan temizlenmesi 1822'de Quito'nun (Ekvator) ele geçirilmesiyle gerçekleşti. Yeni Granada'da kazanılan bu başarılarından sonra devrimin güneye doğru yayılması Latin Amerika'daki bağımsızlık hareketlerinin birleşmesini sağladı.

Kıtada İspanyolların son direnme noktası olan Peru, iki hareketin birleştiği yer oldu. Güneyden San Martin uzun süre Peru'yu ele geçirmeye çalışmasına rağmen amacına ulaşamamıştı. Bolivar da bu bölgede yapılacak bir savaşın kazanılmasının zor olduğunun farkındaydı. Bu nedenle iki lider 1822 yılının Temmuz ayında bir araya geldiler. Ancak, bu görüşmeden bir sonuç çıkmadı. Savaşlar iki sene daha devam ettikten sonra 1824'te güneyli ve kuzeyli birlikler birlikte hareket etmeye karar verdiler. Sonuçta, Bolivar'ın ordularının 1824'te İspanyolları *Ayacucho* Savaşı'nda ağır bir yenilgiye uğratmasıyla bağımsızlık hareketi büyük ölçüde sona ulaşmış oldu. 1825'te Yukarı Peru'nun (Bolivya) ve 1826'da da Callao'nun ele geçirilmesiyle Güney Amerika'daki savaşlar sona erdi.

C. Savaşların Diğer Yüzü: Ayaklanmalarda *Criollo* Dışı Güçler

Buraya kadar bağımsızlaşma sürecinde *criollo*'ların rolü incelenmiştir. Bununla birlikte, *criollo*'lardan farklı nedenlerle de olsa isyan etme potansiyeli yüksek olan renklilerden ve Yerlilerden oluşan halk kitlelerin hareket içindeki yerini incelemek, çalışmanın bu yönünü tamamlamak açısından doğru olacaktır.

Bağımsızlık savaşı sırasında ortaya çıkan farklı karakterlere sahip iki hareket vardır: *Criollo*'ların idarî taleplerinin domine ettiği hareket ve sömürüye karşı halk isyanı. Halk isyanı terimi, burada, küçük toprak sahiplerini, çiftçileri, *hacienda* kahyalarını, zanaatkarları, *caciques*'i, Siyahları, *mulatto*'ları, yerel düzeyde faaliyet gösteren avukatları, askerleri ve rahipleri de içeren geniş bir yelpazeyi

kapsamaktadır. Burada kullanılan halk teriminden kasıt, elit olmayan sosyal gruplardır.

Koloni döneminde de zaman zaman meydana gelen büyük isyanlar, koloni idarecilerinde olduğu kadar *criollo*'larda da korku yaratmıştı. Bunlardan özellikle, Peru Genel Valiliği içinde meydana gelen halk isyanları birçok bölgede bağımsızlık için devrim beklentisini beraberinde getirmişti. 1765'te Quito'da meydana gelen ayaklanma, Yeni Granada genel valisinin kraliyet tekeline ve Quito'da satış vergilerini artırma çabaları sonucunda oluşan, kraliyet politikalarına karşı farklı sosyal grupları ortak bir tepkide birleştiren ve temelde vergi değişikliklerinden kaynaklanan büyük bir ayaklanmaydı. Bu açıdan Meksika'da meydana gelen isyanlara temelde benzese de, isyanların odaklandığı merkezler açısından bu iki bölge önemli ölçüde farklılaşmaktaydı. Meksika'daki hareketlerin odağı köyler iken, Peru ve Yeni Granada'daki hareketler çoğunlukla şehir merkezliydi.

Peru'da Bourbon mali ve idarî politikalarına karşı yapılan *criollo* protestoları büyük bir Yerli isyanı (Tupac Amaru) tarafından domine edilmişti. Asıl standart kolonyal isyan modeli ise Yeni Granada'da oluşmuştu. Bunların en önemlisi olan *comuneros* isyanı, vergi yeniliklerine karşı *criollo* protestoları olarak başlamıştı. Yeni vergilere karşı çıkan yerel güç odakları, *mestizo*'lar ve Yerlilerle de işbirliği yapmış ve bir süre sonra protestolar şiddet hareketlerine ve ayaklanmalara dönüştürmüştü. Ancak, bu isyanlar en azından *criollo*'lar açısından bağımsızlıkçı bir karakter taşımamaktaydı.

Criollo'lar protesto hareketlerini Bourbon reformlarına karşı bir direniş olarak algılıyorlardı.¹⁶¹ Fakat, hareketin Yerli boyutu farklı öğeler barındırıyordu.

¹⁶¹ Lynch, agy, s. 20.

Tupac Amaru, hem koloni döneminden hem de İnka geçmişinden kaynaklanan meşruiyet iddialarında bulunuyordu. Bu isyan kökenlerini İnka inanışlarında bulunan meşruiyet dayanakları ve bu bağlamda bir kültürel rönesans içeriyordu. Tupac Amaru isyanı *criollo* hareketlerden daha ileri gitmişti ve yeni bir toplum düzenini yansıtan ve tüm kolonyal elitlere karşı bir tepkiyi kışkırtan daha temel bir devrim haline gelmişti.¹⁶²

1781'den sonra Peru gibi Yeni Granada'da da Yerli isyanları bastırılmıştı; ancak nefretin külleri soğumamıştı. Yeni Granada'da da halkın birçok sorunu vardı ve bunlar 1810'da veya bağımsızlık savaşından sonra aniden yokolmadı. Bağımsızlık döneminde görülen vergi protestoları, toprak sorunları, Yerli şikayetleri ve köylü isyanları gibi pek çok sosyal ve bölgesel çatışmalar kolonyal dönemden miras kalmıştı ve savaştan sonra da artarak devam etti.

Bununla birlikte, bağımsızlık savaşlarında halk hareketlerinin görüldüğü en önemli örnek Yeni İspanya bölgesi oldu. Halkın hareketlere katılımı *criollo* milliyetçiliği olarak tanımlanan yaklaşımdan bir sapmayı temsil ediyordu. Aynı şekilde, bu katılım sınırlı *criollo* vizyonundan farklı bir harekete yönelmek anlamına geliyordu. Ayrılıkçı hareketlere halkın katılımının siyasal nedenleri, öncelikle kastlara dayanan kolonyal toplumsal yapının kaldırılması ve ikinci olarak da temsili organlara elit olmayan sosyal grupların da dahil edilmesi idi. Meksikalı devrimci halk önderleri hem ayrı bir egemen devletin yaratılmasını destekliyor, hem de iç kolonyal idarî yapıyı ortadan kaldırmaya çalışıyordu.¹⁶³

Meksika ayaklanması, ağırlıklı olarak elite dayanan *criollo* hareketinin sosyal tabanını genişletti. Meksikalı ayaklamacılar toprakları için Kolomb öncesi dönemden

¹⁶² Hamnett, "Process and Pattern...", s. 289.

¹⁶³ Hamnett, "Process and Pattern...", s. 310.

bir isim aradılar ve 1813-14 arasında “Anahuac Cumhuriyeti” adını kabul ettiler. Bu adın verilmesinde en önde gelen kişilerden birisi olan Carlos Maria de Bustamante’ye göre bağımsızlık mücadelesi Aztek İmparatorluğu devrildiğinde 1521’de İspanyol fatihleri tarafından öldürülen Nahuac halkının haklı çıkarılma savaşını temsil ediyordu.¹⁶⁴

Birçok durumda bağımsızlık hareketi boyunca oluşan en önemli korku elitin hareket üzerindeki kontrolünü kaybetmesiydi. Bu kaybın iki boyutu vardı: Siyasi mücadelenin yürütülmesi üzerindeki kontrolün kaybı ve kralcılar veya elitin halk üzerindeki kontrolünü kaybetmesi korkusu. Halk, savaşlara önderlerin beklediklerinden çok daha fazla istekli olarak katılıyordu. Bu katılımın nedenleri bölgeden bölgeye farklılaşıyor hatta birbirlerine tam zıt görünümde de kazanabiliyordu. Örneğin, Santa Fe yakınlarındaki Pata bölgesinde halk kraldan taviz koparmak amacıyla kralcıların yanında yer alırken Patia gibi bölgelerdeki köleler de isyancılara karşı kralın yanında yer aldılar. Bunların en önemli amacı bu savaş sayesinde sosyal statülerinde iyileşme sağlanmasıydı. Ancak kralcı komutanlar halkın kendi yanlarında olmasına memnun olmasına rağmen özellikle renklilerin savaşa aktif olarak katılmasının sınırlı kalması gerektiğini düşünüyor ve bunların sayısının artmasından korkuyorlardı. Aşağı sınıflardan gelebilecek hareketlerden korkan kralcılar ve cumhuriyetçiler kendi içlerindeki halk militanlarının konumunu geride tutmaya, onları ikincilleştirmeye çalışıyorlardı.¹⁶⁵

Hem Meksika hem de Güney Peru’da aşağı sosyal grupların savaşlara katılımı yerel mülk sahipleri veya profesyonellerin müdahalesi yoluyla oldu. 1810

¹⁶⁴ Hamnett, “Process and Pattern...,” s. 311.

¹⁶⁵ Brian Hamnett, “Popular Insurrection and Royalist Reaction: Colombian Regions, 1810-1823,” *The Wars of Independence in Spanish America*, edited by Christon Archer, Dalaware, Jaguar Books on Latin America, s. 65.

Eylül'ündeki Hidalgo isyanı belediye meclislerine dayanan Güney Amerika başkent devrimi modelinden bir farklılaşmayı temsil ediyordu. Halk ayaklanmaları lider boyutunda da *criollo* hareketlerinden ayrılmaktaydı. Halk ayaklanmasının liderleri toplumsal yapıda üçüncü sınıfa oluşturan kişilerdi. 1810-15 arasında ayaklanmaya siyasi ve askerî liderlik yapan Hidalgo, Rayan, Morelos gibi isimler bu kategoriye giriyordu.

Bu liderlerin yanı sıra halk hareketinin diğer bir önemli boyutu da eski haydutlardı. Diğer isyancı önderler tarafından tanınan bu özerk haydutlar, tanınmış oldukları liderlerinin altında 1810'lar boyunca belirli bölge ve zamanlarda faaliyet gösterdiler. Bunların sosyal kökenleri resmi liderlerinkinden aşağıydı. Eski haydutların oluştukları gruplar, genellikle kırsal bölgelerde yerleşmiş İspanyol tüccarları ve dükkan sahiplerini hedef alıyorlardı.¹⁶⁶ Bunlar diğerlerine göre daha küçük çaplı hareketleri yönlendirmelerine rağmen isyancılar ve kralcılar arasında güç dengesinin bulunduğu bölgelerde önem kazanabilmişlerdi.

Birçok açıdan Cuzco İsyanındaki liderlerin sosyal kökenleri de Orta Kuzey Meksika isyanının önderlerinininkine benzemektedir. Bunun en önemli liderleri olan Angulo kardeşler ve Jose Gabriel Bejar *mestizo*'ydular. Bunlar alt sınıflardan da dikkate değer bir destek alıyorlardı. Angulo kardeşler, Mateo Garcia Pumacahua gibi bazı önemli *cacique* 'leri de isyana katılmaya ikna ederek kentte başlattıkları hareketi kırsal alana da yaymayı başarmışlardı. Pumacahua, Tupac Amaru isyanının bastılmasında aktif rol oynayan ve Cuzco *Audiencias* 'ında kısa süre başkanlık da

¹⁶⁶ Guardino, agm, s. 107.

yapmış olan önemli bir kişiydi.¹⁶⁷ Angulolar ise Cuzco'nun yerlisi olan ve üniversite eğitimi almış, ayrıca madencilik ve ticaretle de uğraşan zengin *hacendado*'lardı.¹⁶⁸

Bağımsızlık mücadelesi sırasında halkın savaflara katılımı sorunu bir yönüyle halkın 1810 ve 1820 olaylarından önce ne yaptığı sorunuyla bağlantılıydı. Alt tabakadan gelen grupların 1765-1783 arası protesto ve isyan hareketlerine katılımları çok geniş olmuştu. Bununla birlikte, yeni isyan biçimi Meksika, Venezuela, Aşağı Peru, Yukarı Peru'daki önceki olaylarla doğrudan bağlantılı değildi. Hatta, Tupac Amaru isyanı ile 1814-15 Cuzco isyanı arasında doğrudan bir bağlantı yoktu. Pumacahua, İnka soyundan geldiğini iddia etmiyordu. Bu, *criollo-mestizo* liderlik Chuquisaca ve Buenos Aires'e, Tupac Amaru ve Atahualpa'dan daha yakındı ve bütün sosyoetnik bölünmeler üzerinde ulusal bir Peru devleti kurmayı hedefliyordu. Venezuela'da da 1810 Nisan'ında Caracas'ta iktidarı ele geçiren kakao üreticisi *hacendados*, ihracatçılara ve köle sahiplerine dayanan dar bir rejim kurmayı amaçlıyordu. Ancak sonra, Bolivar başarılı olabilmek için hareketin tabanını genişletti ve 1816-17 arasında multietnik bir koalisyon kurdu. İşte, Bolivar'ın bu yaklaşımı halk hareketlerinin bağımsızlık savafları döneminde *criollo* hareketiyle en çok iç içe geçtiği örneği oluşturmaktaydı. Bunun dışında kalan hareketler sonuçta, *criollo* isyanları içinde eridi. Fakat, bu dönemde temelleri atılan örgütlü halk isyanları Latin Amerika'da 19. yüzyılın ikinci yarısı ve 20. yüzyılda görülen bir çok köylü hareketi için altyapıyı hazırladı.

¹⁶⁷ Hamnett, "Process and Pattern...", s. 313.

¹⁶⁸ Hamnett, "Process and Pattern...", s. 314.

D. Ayaklanma İdeolojisinin Değerlendirilmesi

Latin Amerika'da 19. yüzyılın başında meydana gelen bağımsızlık hareketinin iki temel özelliği vardır: Alt sınıftan insanların işbirliği yaparak harekete büyük bir destek vermesi ve zengin ve saygın kişilerin harekete önderlik etmesi.¹⁶⁹ Hareketin bu karakteri, bağımsızlık hareketlerinin ideolojik formülasyonunda farklı grupların çıkarlarının birbirine eklemlenmesi ve kastlar arası bir ittifak havası yaratılması ihtiyacını doğurmuştur.

Zenginler ile fakirler arasındaki bu işbirliği her ikisinin de ortak çıkarları paylaştığı anlamına gelmemektedir. Fakat, bu iki grubun kralın adaletinin koruyucusu olduğu ve Kilise'nin sonsuz kurtuluşun tek yolu olduğuna dair ortak bir politik kültürü paylaşmaları, çıkar farklılıklarının radikal bir biçimde vurgulanmasının önüne geçmiştir.¹⁷⁰ Bu politik kültür, her iki tarafın, kralı temsil ettiğini ileri süren *peninsulares*'e karşı mücadeleleri açısından da bir sorun yaratmamıştır. Çünkü kralın temsilcileriyle kralın istekleri arasında varolduğu düşünülen fark ve “çok yaşa kral, kötü yönetime ölüm sloganı” politik kültürün en önemli yapıtaşlarından birisidir.

Ayaklanmada nefretin yöneltildiği en önemli odak *peninsulares* ve onlara yönelik olarak geliştirilen anti-İspanyol duyguydu. Hidalgo isyanındaki “*gachupin*’lere ölüm”sloganı bunun en açık örneklerinden birisiydi.¹⁷¹ Bu duygu kralın meşruiyeti ve Yeni İspanya hükümetinin gayri meşruluğuna yönelik siyasi tavırlarla da ilgiliydi. Bunlara yönelik öfkenin en önemli nedeniyse bunların hem

¹⁶⁹ Guardino, agm, s. 106.

¹⁷⁰ Guardino, agm, s. 107.

¹⁷¹ Cary, agm, s.37.

yerel düzende hem de koloni yönetiminde oynadıkları role bağlı ortaya çıkan düşüncelerdi. Bu anti-İspanyol duygunun temel aksı paradoksal olarak Fransız karşıtlığıydı. Çünkü, 1810-11'de atanan eyalet yetkililerinin hepsi ülkesini Fransa'ya sattığı düşünülen ve Fransızlarla ittifak yapan Manuel Garray tarafından atanmış kişilerdi.

Sömürge elitinin Fransızlarla ortak ve yandaş sayılmasının hareket açısından iki önemli boyutu daha vardı. Bir kere bunlar Fransa ile olan ilişkileri dolayısıyla ateist sayılıyordu ve savaş, dini ve Katolikliği korumak uğruna bir din savaşı görünümüne bürünebiliyordu. İkincisi ise *gachupin*'lerin özellikle kıyı bölgelerindeki ticareti kontrol etmeleri *criollo*'lar ile halkın işbirliği yapmasını sağlayan önemli bir faktör olmasıydı.

Hareketin ideolojik işlevleri açısından belki de en önemli yanı halkın yeniden tanımlanmasıydı. Halk ayaklanmasının en önemli liderlerinden birisi olan Morelos, 1810'da Guerrero kıyılarına vardığında, Avrupalıların dışında kalan tüm diğer insanlar için Yerli, *mulatto* veya diğer isimlerin kullanılmayacağını ve hepsinin *americanos* olarak adlandırılacağını ilan etmişti.¹⁷²

Bunun yanı sıra hareketin ideolojisi 1800-1811'deki meşrutiyetçi tavrından 1813-1814'te cumhuriyetçi bir konuma kaydı. Hareketin içindeki geçiş çabuk gerçekleştirilmiş gibi görünse de Yeni İspanya Genel Valiliğinde aydınlanmanın etkileri yıllar önce kök salmaya başlamıştı.

Hareketin ideolojisinde böyle bir dönüşüm olmasının iki temel nedeni vardı: VII. Fernando'nun İspanya'ya ihanet etmesi ve Napolyoncu olması ve İspanyol sarayının kendi egemenliği altındaki bir özerkliği reddetmesi. 1814'te Apatzingan

¹⁷² Guardino, agm, s. 113.

Anayasası'nın yazımında isyancı liberal milliyetçiliğin ve halk egemenliğinin temelleri atıldı.¹⁷³ Bu çerçevede krallık devlete, teba vatandaşa dönüşme sürecine girdi. Önceden kralın desteklenmesi için yapılan çağrılar bu dönemde kır papazları ve yerel yetkililer tarafından *nacion* ve *patria* gibi kavramlar kullanılarak milliyetçi temalara çevrildi.

Bu dönüşümde İspanya'daki durumun değişmesinin de çok büyük bir rolü oldu. Saray'ın kendi meşruiyet doktrinini mutlakıyetçilikten liberalizme ve anayasacılığa çevirmesi ayaklanmanın liderliğini de aynı yola sevketti. Önce Bourbon monarklarının, sonra da liberal isyancıların bir İspanyol ulusu oluşturma çabaları, ayaklanmacıları da kendi uluslarını oluşturmaya yöneltti.

Benzer bir süreç kırsal kesimdeki isyancı hareketlerin ideolojik bilincinin dönüşüm sürecinde de yaşandı. Kırsal kesimlerdeki küçük bir yerel isyan içinde dahi isyancı kamplar gevşek konfederatif yapılar oluşturmuşlardı. Herbirinin kendi *caudillo*'su olan gruplar kendi özelliklerini koruma konusunda büyük bir çaba sarfediyordu. Bu çerçevede bağımsızlığın şiddeti kolonyal ekonominin zaten taşralı olan eğilimini ağırlaştırdı. Bu nedenle, bağımsızlık elde edildikten sonra Meksika'da iktidar ademi merkezîleşti.

Yerel isyancılar değişen siyasi sahneye uyum sağlamak için, yeni siyasi amaçlar ve kimlikleri kabul ederek diğer isyancıların *patrias chicas*'ı (küçük vatan) ile daha büyük bir devlet arasındaki siyasi bağları yeniden tanımlıyordu.¹⁷⁴ Köylüler, Yerlilik üzerine inşa edilmiş olan sosyopolitik kimliklerini bir yana bırakarak vatandaşlığa dayanan yeni bir kimlik edinme çabasına giriştiler.

¹⁷³ Guardino, agm, s. 117.

¹⁷⁴ Michael T. Ducey, "Village, Nation, and Constitution: Insurgent Politics in Papantla, Veracruz, 1810-1821," *Hispanic American Historical Review*, Vol:7, 1993, s. 466.

Bunun da ötesinde köylü isyancılar, vatan kavramını kabul ettiler ve oluşturdıkları birliklere “*nacionales*” adını verdiler. Kırsal isyancıların söylemine giren anayasacılık ve protomilliyetçi retorik savaşların yürütülmesine önemli katkılarda bulunmuştu. 1812-20’de Kuzey Veracruz’da vanilya ticaretinin merkezi olan aynı zamanda 18. yüzyıl içinde dört önemli ayaklanmaya sahne olan Papantla bölgesinde yürütülen savaş halkın bağımsızlık mücadelesine katılımı açısından ilginç ve önemli bir örneği temsil etmekteydi. Bu bölgedeki isyancılar, uzun mücadelelerden sonra 1820’de teslim olduklarını bildirirken teslimiyetlerinin eski düzene dönmek değil, yeni anayasayı kabul etmek anlamına geldiğini belirtmişlerdi.¹⁷⁵

Savaşın sonunda da kır kökenli ayaklanmacılar, kurdukları meclislerin üyelerine vatandaş statüsü verilmesini isteyerek ve meclislerin özerk kasaba hükümetleri olduğu iddiasını ileri sürerek güç dengesinde toplulukların lehine bir değişim ortaya çıkarmaya çalıştı. Koloni döneminin ürünü olan sosyo-ekonomik sorunlar, devlet-*pueblo*¹⁷⁶ ilişkilerinin isyancılar tarafından eleştirilmesi sayesinde kendilerine yeni bir siyasi tartışma alanı buldu. Yeni *ayuntamiento*’lar, bu bağlamda sürdürülen 1820-21 olaylarının merkezi haline geldi. Bu dönemde *Republicas de Indios*’un¹⁷⁷ anayasal olarak kurulmuş idare biçimlerine dönüşmesi, köylülere hem kraliyet yetkilileri ve halk arasındaki, hem de *pueblo*’ların kendi içindeki ilişkileri etkileyen iktidar tartışmalarını gündeme getirebilecekleri fırsatlar sağladı.

Kır kökenli isyancıların ulus kurguları ile *criollo*’ların ulus kurguları arasında önemli bir fark vardı. Kır kökenli isyancılar ulusa yerel bir perspektiften yaklaşıyordu. Bunlar yerel geleneklerin yaşayabileceği ademi merkezîleşmiş bir ulus

¹⁷⁵ Ducey, agm, s. 466.

¹⁷⁶ İspanyolca’da halk anlamına gelen kelime daha çok elit dışındaki tabakayı temsil etmektedir.

¹⁷⁷ Koloni döneminde Yerlilere ilişkin kuralların belirlendiği en üst düzey kurum.

istiyorlardı. İsyancılar ulusun kendilerinin isyanı örgütlediği gibi çoğulcu bir gerçeklik yani bölgelerin bir konfederasyonu olarak hayal ediyordu.¹⁷⁸

Özellikle, Meksikalı kırsal isyancılar ulusal pazarların veya birleşik bir ulusal elitin oluşumundan önce milliyetçi bir mantık kabul etmiştir. Ancak bu isyancılar, koloni toplumundan miras kalan öğeleri dışlayan bir ulus yaratmaya çalışmış ve ulusal bir merkeze bağımlı hale getirilmiş bölgeler olmaksızın aşağıdan örgütlenen bir ulus hayal etmişlerdir.¹⁷⁹ Bu bölgeselci devlet vizyonu sonuçta başarıya ulaşamamasına rağmen, 19. yüzyılda ulusun inşası sürecinde özellikle ilk aşamalarda etkin olmuştur.

¹⁷⁸ Ducey, agm, s. 467.

¹⁷⁹ Ducey, agm, s. 490.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: LATİN AMERİKA'DA MİLLİYETÇİLİK İDEOLOJİSİNİN ANA UNSURLARI VE İŞLEVLERİ

I. SÖMÜRGELİKTEN KURTULMAK

A. Kurtuluş Yolunun Seçimi: “Anayasacılık Altında Ulus İnşası”

Latin Amerika’da bağımsızlaşma sürecinin üstyapısal dönüşümü metropoldeki dönüşüme paralellik göstererek anayasal çerçevede gerçekleştirilmiştir. Bağımsızlaşma sürecinde yeni bir kimlik oluşturma ihtiyacı duyan *criollo* aydınların kurdukları devletlerin sınırlarının eski koloni idarî birimleri ile örtüştüğü ve bu sınırlar içinde yaşayan insanlar için yeni bir devlete ait ortak bir kimlik yaratacak hiçbir unsurun bulunmadığı ilk evrelerde, ideolojik olarak da hareketin niteliğiyle uyuşan anayasacılık akımı etkinlik kazanmıştır.

Bağımsızlık savaşının önderleri yeni kurdukları cumhuriyetlerde yeni anayasalar yapmayı ve devletleri her açıdan cumhuriyet düzenine uydurmayı ilke edinmişlerdi. Başta Bolivar olmak üzere tüm bölgelerdeki bağımsızlıkçı liderler projelerini anayasalar ile formüle etmişlerdi. Bu noktada seçilen rejim ile ulus inşası projesi arasında önemli bir bağlantı vardı. Monarşik düzenden cumhuriyete geçiş sürecine paralel olarak tüm Latin Amerika devletleri kendilerine bir anayasa yapma uğraşına giriştiler. Bu olgu, koloni dönemindeki idarî yapıların getirdiği toprağa bağlı bir kimlikten başka bir dayanağı olmayan toplulukların kurgulanması için, yeni

düzenin meşru bir anayasa çerçevesinde yeni kimlikler edinmesi çabası olarak değerlendirilebilir. İşte bu nedenle, bu süreç anayasacılık altında ulus inşası olarak yorumlanabilir.

Bu sürecin gelişimini anlayabilmek için sorunun koloni dönemindeki kökenlerinin ve cumhuriyetlerin kurulmasından sonra anayasa yapım sürecindeki tartışmaların izlenmesi yararlı olacaktır.

Kolonilerle ilgili sorunların çözülmesi konusunda düzenli bir danışma mekanizması kurulması için anayasal şartların olmayışı ve karar verme sürecinde Amerikalıların etkin olma çabası, İspanyol emperyal sisteminin 1808-1810'dan önce de istikrarsızlaşmasına katkıda bulunan bir faktördü. Geleneksel yazılı olmayan danışma süreci veya kurumsallaşmamış kontrol ve denge mekanizmalarının varlığı, temsil organlarının resmi işlevlerinin olmadığı durumlarda temsil sorununun çözülmesinde önemli roller oynadı. Bu temsil sürecine katılan çıkar grupları metropolün zayıf olduğu dönem boyunca gücünü artırabildi. Ancak, belediyelerden öteye temsil kurumlarının olmamasının yarattığı sorunlar, *criollo* burjuvazinin palazlanmaya başladığı 18. yüzyılın ikinci yarısında Latin Amerika siyasi yaşamının merkezinde bir temsil boşluğunun ortaya çıkmasına neden oldu.

1808'de İspanya'nın işgali, Bourbon monarşisinin temsil sorununun siyasi gerçekliğe bir an önce uymasını gerekli kıldı. İspanya'da vatanseverlerin kontrol ettiği cuntaların (Asturya ve Sevilla) bir bütün olarak monarşinin üzerinde egemenlik iddia etmesi nedeniyle, *criollo* elitler yalnızca Napolyoncu iddialara değil, aynı zamanda 'vatansever' İspanya'daki Bourbon sonrası siyasi otoritelere de karşı koymak zorunda kaldı. Bunlar, İspanya'ya karşı pozisyonlarını belirlerken Amerika

Krallıkları¹⁸⁰ ile Kastilya Sarayı arasındaki ilişkilerin karşılıklı bir sözleşmeye dayandığı iddiasını temel alıyordu. İspanyol Altın Çağı olarak nitelendirilen¹⁸¹ dönemde ünlü İspanyol düşünür Francisco Vitoria tarafından ortaya atılan egemenliğin kral ile halk arasındaki sözleşmeye dayandığına dair oluşan fikirler Latin Amerika’da daima canlı kalmıştı. Bu fikirler özellikle imparatorluğun dağılmaya başladığı dönem olan 1808-10 kriziyle yeniden ortaya çıktı.

“Kendi hakları olan krallıklar” teorisi başka bir yarımada cuntasının tanınmasını olanaksızlaştırmıştı. Amerikan krallıklarının kendi hakları olduğuna ilişkin ileri sürülen tez, en uç noktasına Perulu rahip Melchor de Tolamantes’in fikirlerinde ulaşmıştı. Tolamantes, Bourbon monarşisinin yıkılmasından sonra Yeni İspanya krallığının tam yetkili bir “ulusal” kongre toplama hakkının bulunduğunu ileri sürüyordu. İspanyolların görüşünün tersine, isyancılar Amerikan krallıklarını koloni veya Kastilya Kralı’nın tebası olarak görmüyordu. Vatansever İspanya’nın kolonicilere bu konudaki ilk cevabı isyancılara destek verici nitelikte oldu.¹⁸² Yüce Merkezî Cunta, 22 Ocak 1809’da sömürgelerin “monarşinin tamamlayıcı bir parçası ve İspanya ile eşit anayasal statüsü olduğunu” iddia etti. Ayrıca, 22 Mayıs 1809’da açıklanan başka bir kararla da Amerikalılara *cabildo*’lar tarafından seçilen memurları seçme yetkisi verdi. Böylece, İspanya’dan da destek bulan Latin Amerika’daki isyancı hareketler de bu yolda önemli bir adım atmış oldu. Bununla birlikte, İspanya’daki cuntaların daha sonra tavırlarını değiştirmesi merkezdeki cuntalarla Latin Amerika’daki cuntaların arasının açılmasına ve savaşmalarına neden oldu.

¹⁸⁰ İspanyol sömürge imparatorluğunun kurulmasından itibaren birçok düşünür Latin Amerika’daki büyük idari birimlerin ayrı birer krallık olduğunu ileri sürmüştür. Bu görüşte olanlara göre Amerika’daki eski devletlerin yerine kurulmuş olan krallıklar ile İspanyol krallığı arasında bir sözleşme vardı. Devlet yönetimi de bu sözleşme doğrultusunda gerçekleştiriliyordu.

¹⁸¹ Akal, agy, s. 145.

¹⁸² Hamnett, “Process and Pattern...”, s.301.

Sonuçta, herhangi bir spesifik toprakla tanımlanmayan *criollo* vatanseverliği ayrı bir kimliği ve kişiliği olan bir krallığın savunulması tezine dönüştü. 1808-10 arasında oluşan cunta oluşturma ve temsil sorunlarının yarattığı kriz *criollo* elitlerin kendilerini ve amaçlarını yeniden tanımlamasını zorunlu kıldı.

Bu krallıklar tezini, gelişmekte olan bir milliyetçilik olarak tanımlamak doğru olmayacaktır. Ulusun kendini yeniden tanımlaması, savaşlar sırasında gerçekleşmiştir. Savaşın sonucu bir dizi bağımsız egemen devlet oluşumu meydana geldiğinden vatanın (*patria*) yeniden tanımlanması gerekmiştir. Bu nedenle, isyancılar ulus devletlerin anayasal meşruiyetlerini desteklemek için devrimci egemenlik teorileri yürürlüğe koymaya girişmiştir.

Savaşların sona ermesinden sonra, bağımsızlık savaşları sırasında karşılaşılan siyasal boşluk ve yönetim felsefesi sorunlarıyla, bağımsızlıkçı önderlerin kendilerine model olarak aldıkları İngiltere, ABD ve Fransa'daki siyasi modellerin uzlaştırılmasında çeşitli sorunlar yaşandı. Bunların en önemlilerinden birisi, kralın yokluğunda meşru otoritenin yeniden inşası sorunuydu. 16. yüzyılın başından beri monarşiyle yönetilen, son derece güçlü bir monarkın bulunduğu metropolün, işgal altında böyle bir sorunla karşılaşması nedeniyle Latin Amerika'da bağımsızlık savaşlarının önde gelen liderleri, önceki sistemle aynı çizgide otoriter ve monarşist bir yönetimin mi yoksa İngiltere, Fransa ve ABD'de görülen liberal anayasacı bir modelin mi inşa edilip edilmeyeceği konusunda bir tartışma dönemi geçirdiler.¹⁸³ Bu sorunun cevabı bağımsızlık savaşlarının ilk aşamalarında bulunamadı. Kralın devrilmesinden sonra kurulan hemen hemen bütün hükümetler halk egemenliği ilkesini kabul ediyor, ancak kralı da tanıyorlardı. Bu durum anayasal anlamda önemli

¹⁸³ Hamnett, "Process and Pattern...", s. 307.

bir sorun yaratsa da savaş sırasındaki tartışma ortamında ilk aşamalarda görmezden gelinebilecek bir konuydu.

Erken dönem *criollo* liderleri Fernando'yu tanıyor olsa da, yeni hükümetlerin politika konusundaki temel algılamaları sömürge yönetiminden bir kırılmayı temsil ediyordu. Yeni hükümetlerin hepsi ABD ve Fransa'daki cumhuriyetçi modele daha yakındı. Rio de la Plata dışındaki bölgelerde neredeyse tüm devrimci liderler anayasa yazmaya giriştiler. Bunlar, anayasa yazma tekniği açısından bir çok sorun barındırsalar bile, anayasaların çoğu toplum sözleşmesi kavramına dayanıyordu. Venezuela, Yeni Granada'nın geri kalanı ve Şili'de 1811-12 tarihleri arasında yazılan anayasalar halk egemenliğinin kurulduğunu ilan ediyorlardı.

1815'ten sonra Şili ve Arjantin'de anayasal bir devlet kurma isteği vardı. Ancak, aynı dönemde bazı çevreler, Avrupa tarafından tanınmak ve dış müdahalelerden korunmak amacıyla Avrupalı prensler tarafından başkanlık edilecek bir anayasal monarşinin kurulmasını öneriyorlardı.¹⁸⁴ İngiliz anayasal monarşi sistemi Latin Amerika'da hayranlıkla karşılanmasına rağmen monarşi geçmişten kalma bir yönetim biçimi olarak görülüyor ve "*criollo* cumhuriyetçiliğinin" modern zamanları temsil ettiği düşünülüyordu. Bunun da ötesinde cumhuriyetin kuruluşu İspanya'dan kopuşu meşrulaştırmak anlamına geldiğinden, bağımsızlık amacıyla yola çıkan önderler için en geçerli yönetim biçimi cumhuriyetti.

Yeni cumhuriyetlerin anayasaları için 1819-1845 döneminde iki anayasa formülü temel referans alınmıştı: 1812 İspanyol Cadiz Anayasası ve Bolivar tarafından savunulan Napolyoncu devlet ve anayasa anlayışı. Birincisi genelde eğitilmiş, sivil elitler içinde destek bulurken, ikincisi büyük oranda askerlerden destek

¹⁸⁴ Frank Safford, "Politics, ideology and society," ed by. Leslie Bethell, **Spanish America After Independence**, Cambridge, Cambridge University Press, 1987, s. 61.

görmüştü.¹⁸⁵ Cadiz Anayasası'nın 1821 Büyük Kolombiya, 1830-32 Kolombiya, 1830 Venezuela, 1823-1828 Peru, 1826 Arjantin, 1830 Uruguay ve 1828 Şili anayasalarında önemli etkileri oldu.¹⁸⁶ Latin Amerika elitleri, Cadiz Anayasası kendilerinin gerçekleştirmeye çalıştığı Anglo-Fransız liberal anayasal ideallerini, İspanyol siyasi yapısına sokma projesini uygulamaya koyduğundan bu anayasayı kendilerine model aldılar.

Anayasacılık, yalnızca bağımsızlık hareketi sırasında değil sonrasında da Latin Amerika devletleri için büyük önem arzetti. Teritoryal olarak tanımlanan kimliklerin meşru bir çerçevede yeniden tanımlanması için her cumhuriyet kendisine bir anayasa edinme uğraşına girdi. Bu çerçevede yeni kimlikler eski toplumsal yapıdan çok farklı bir şekilde anayasa çerçevesinde yeniden kurgulandı. Sömürge döneminde teba veya köle sayılan ve kast sistemi çerçevesinde toplumsal statüye sahip olan insanlar anayasa karşısında eşit birer vatandaş statüsü kazandılar. Anayasayla eski düzende önemli ayrıcalıklara sahip olan ordunun, Kilise'nin, loncaların ve Yerli topluluklarının *fuero*'ları kaldırıldı. Dahası, eski düzenin kastlara dayalı toplumsal yapısına son verildi. Kurulan cumhuriyetlerden hiç birisi bir etnik grubun isminin üzerine inşa edilmedi. Yeni sınırlar içinde yaşayan farklı etnik gruplar bir üst kimlik olarak anayasaya göre örgütlenmiş yeni devletlerin vatandaşları olarak adlandırıldılar. İşte bu olgu, anayasacılık altında ulus inşasının temelini teşkil etti.

¹⁸⁵ Safford, agm, s. 65.

¹⁸⁶ Safford, agm, s. 62.

B. Caudillo Çağında Latin Amerika’da Oligarşiler: “Sömürge Cumhuriyette Yaşıyor”

Avrupa’da burjuva demokratik devriminin doğumuna yol açan 18. yüzyıl liberal felsefesi, Latin Amerika’da bu devrimin yalnızca bir yönünü (siyasi bağımsızlık) gerçekleştirmek için kullanıldı. Avrupa burjuvazisinin feodaliteye karşı geliştirdiği düşünce yapısı, *criollo*’ların İspanyol monarşisine karşı yürüttüğü savaşıma uyarlandı. Avrupa’da sanayi burjuvazisinin doktrini olan liberal felsefe Latin Amerika’da toprak sahiplerinin, maden işletmecilerinin ve tüccarların ideolojisiydi.

Bağımsızlık kazanıldıktan sonra cumhuriyetlerin yeniden inşası aşamasına gelindiğinde “modernleşme” mantığı şehirli elitlerde yerleşmiş olmasına rağmen, bu “modernleşme” yalnızca elitlerin yararına bir süreç olarak algılandı. Sömürge döneminde halk için sorun yaratan toplumsal sorunların üzerine gidilmekten çoğu zaman kaçınıldı.

Kırsal alanda sömürge dönemindeki toprak sahipliği sistemi büyük toprak sahiplerinin lehine değişme gösterdi. Küçük topraklara sahip Yerliler, çoğunlukla ellerindeki bu topraklardan da oldular ve topraksız köylüler durumuna düştüler. Dahası, Yerliler koloni dönemindekinden daha fazla siyasi haklara sahip olmalarına rağmen bu kazanımlar çoğu kez pratikte onlar için avantajlı durumlar yaratmadı. İsyan koşullarını hazırlayan temel sorunların değişmemesi, 19. yüzyılın ortalarına doğru kırsal bölgelerde Yerlilerin başını çektiği yeni isyanların ortaya çıkmasına neden oldu.

Şehirlerde durum biraz daha farklıydı. Şehirde yaşayanlar, bağımsızlığın ilk yıllarında toplumsal bir dönüşüm olmayacağını biliyor, fakat en azından kendilerini

daha fazla temsil edebilecekleri sistemler kurulmasını bekliyorlardı. Bu değişme isteği özellikle federalizm-merkezîyetçilik çatışmalarında görüldü. Toprak sahipleri, federalizmin topraklarını elinde tutmalarına yardım edeceğine inandığından federalizmi destekledi. Şehirlerdeki büyük işadamları ise merkezîyetçilerin arkasındaydı.

Sonuçta, ihracata dayalı ekonomik büyüme modelinin sonucu olarak ortaya çıkan oligarşiler, Latin Amerika toplumsal düzeninin yeni gerçekliği oldu. Oligarkların temel kaygısı yurtdışına hammadde satarak yeni bir ekonomik düzen kurmaktı. Temel amaçları bir kaç şehirde gelişmeye başlayan sanayii korumak olan oligarklar, mamul mal ithalini yasakladılar ve hammadde girişine izin verdiler. Oligarklar ve bebek sanayiler arasında siyasi mücadeleler meydana gelmesine rağmen manifaktür burjuvazisi oluşturma çabaları başarısız oldu.

Sömürge sisteminde en çok ezilen gruplar olan Siyahlar için bağımsızlık döneminde çok fazla şey değişmedi. Yüzyılın ortasına doğru bazı bölgelerde kölelik resmi olarak kaldırılmasına rağmen pratikte Siyahların ikinci sınıf vatandaş olma konumu devam etti. Bağımsızlığı yaratan cumhuriyetçi yaklaşım 1850'lere gelindiğinde hemen her açıdan çöküntüye uğramıştı. Temel sosyal yapıların değişmediği ortamda siyasal sistemlerde güç odakları artık sömürge yönetiminden alınmıştı ve teorik olarak devletler cumhuriyetçiydi. Fakat, *Caudillosmo*'nun başat olduğu yeni sistemde eşitlikçi bir toplumsal yapı inşa edilemedi. Bu bağlamda, Latin Amerika ülkeleri sömürge toplumundan ayrı yeni bir toplumsal yapı inşa etmek için çaba harcamamış belki de tek örnekti. Yüzyılın sonunda İspanya'nın elinde kalan son sömürge parçalarındaki bağımsızlık hareketinin en önde gelen ismi olan Jose

Marti'nin şu sözleri Latin Amerika'daki durumu çok iyi özetliyordu: "Sömürge Cumhuriyet'te Yaşıyor."

II. "MODERNLEŞME"

A- Ekonomik ve Toplumsal Modernleşme

1- Ekonomik Modernleşme: Latin Amerika'ya Sermaye Akışı ve Bağımlı Gelişmenin Kökenleri

Siyasi bağımsızlık her zaman ekonomik bağımsızlık anlamına gelmemektedir. Sömürgeler için neredeyse genel geçer bir kural olarak karşımıza çıkan bu olgu, Latin Amerika'nın sömürgecilik sonrası dönemini açıklamak açısından da önemlidir.

Sömürgecilik döneminde sömürgeci metropole kaynak aktarımı üzerine inşa edilmiş ekonomik ilişkiler, bağımsızlık döneminde biçim değiştirerek devam etti. Temel üretim aracı olan toprağın mülkiyeti sömürge dönemiyle aynı kalmasına karşılık 1840'larda köleliğin kaldırılmasıyla birlikte emek alanında önemli değişiklikler meydana geldi.

Bütün bunlar kadar önemli olan bir diğeri konu da Latin Amerika'nın kapitalistleşme sürecinin bağımsızlaşma sonrasında hızlanmasıydı. Koloni döneminde para ekonomisine geçmeyen ve metayı pazara sürmeyen *hacendados*'un dünyadaki genel ekonomik trende bağılı olarak ihracat için üretime geçmesi, toprak sahibi sınıfın dönüşüm yaşamasına neden oldu. Bununla birlikte, asıl dönüşüm sömürge dönemindeki liman oligarşilerinin bağımsızlık döneminde ticaret

burjuvazisine dönüşmesiyle meydana geldi.¹⁸⁷ Ancak Gunder Frank'ın modelinde de çok iyi açıkladığı gibi Latin Amerika'da gelişme, azgelişmişliğin gelişmesi ya da bağımlı gelişme şeklinde ortaya çıktı.¹⁸⁸

Bağımsızlıkla birlikte, uluslararası piyasalara rekabet edebilecekleri mallarla girmeye çalışan genç bağımsız devletler için yeni dönem ekonomik ilişkileri sadece metropolün değişmesiyle sonuçlandı. Ortaya çıkan bu bağımlı gelişme modeli Latin Amerika'da burjuvazinin ve diğer toplumsal sınıfların biçimlenmesini etkiledi ve yeni toplumsal ve ekonomik sorunlar yarattı. Bu çerçevede, bağımsızlık döneminde ve sonrasında modern devletlerin inşasında ekonomik gelişme, dış ekonomik ilişkiler ve ihrac ekonomisi bağlamında incelenebilir.

Sömürge döneminde önemli bir kaçakçılık geçmişi olan Güney Amerika'nın Atlantik kıyıları, İngiltere'nin kontrol ettiği yeni ticaret sistemine entegre olan ilk bölge oldu. İngiliz tüccarlar 1808-1812 arasında Atlantik'te Buenos Aires ve Montevideo'ya akın ederlerken daha sonraki yıllarda Pasifik kıyısında Şili'nin Valparaiso İngiliz mallarının taşındığı temel liman haline geldi.¹⁸⁹

İngiltere için öncelik piyasaya sızılması ve piyasanın ele geçirilmesi olduğundan ucuz fiyatlarla mal girişi oldu. Çok sayıda İngiliz tüccarın yeni pazara egemen olması sonucunda hem mallar ucuzladı hem de bu tüccarlarla işbirliği yapan bazı yeni sosyal gruplar oluştu. Bu ekonomik açılım ticaret sistemini de değiştirdi. Koloni döneminde İspanya ile mecbur kılınan ve yalnızca en üst düzeydeki küçük bir tabakaya büyük kârlar sağlayan ticari sistem yerine tabana yayılan her kesime daha

¹⁸⁷ Dale Johnson, *The Sociology of Change and Reaction in Latin America*, New York, Bobbs Merrill, 1973, s. 6.

¹⁸⁸ Andre Gunder Frank, *Capitalism and Underdevelopment in Latin America; Historical Studies*, New York, Monthly Review Press, 1967.

¹⁸⁹ Tulio Halperin Donghi, "Economy and Society," Leslie Bethell, *Spanish America After Independence*, Cambridge, Cambridge University Press, 1990, s.1

küçük paylar yayan bir ticari sistem gelişmeye başladı.¹⁹⁰ Bu yayılma, savaş döneminde potansiyel yerel rakiplerin zayıflaması ve ülkelerin her açıdan istikrarsızlık yaşaması nedeniyle daha da kolaylaştı. Bu durumda tüccarlar koşullardan yararlanarak daha da yüksek kârlara ulaştılar. Bu dönemde bazı İngiliz şirketleri, bağımsızlık savaşları sırasında isyancılara maddi destek veya kredi karşılığında tekeller elde ettiler.

Fakat, İngiltere'nin etkisi 19. yüzyılın ikinci çeyreğinde ABD'nin rekabeti nedeniyle azaldı. ABD'nin çok iyi bir ticaret filosu ve esnek bir ticaret sistemi vardı.¹⁹¹ Ayrıca, bu filo İngiltere gibi sadece sanayi malları değil, Avrupa, Afrika ve Doğu Avrupa'dan ucuz mallar getiriyordu. İngiltere'nin daha önce İspanya'nın yaptığı gibi kötü malları Latin Amerika'ya getirmesine rağmen ABD aynı şeyi yapmıyordu. Ancak sanayi devrimiyle uzun dönemde gerçek fiyatlar oluştuğunda İngilizler kârlı çıktı. ABD ise Venezuela'da küçük yerel avantajlar elde etse de bunlar Manchester ve Londra'yı alarına geçirecek düzeyde olmadı.¹⁹²

Bağımsızlık, Latin Amerika için sömürge döneminden daha iyi bir metropol-uydu ilişkisi ortaya çıkardı. Yeni metropol, İspanya'dan daha sağlam ve dinamik bir ekonomiye sahipti. Sanayi devriminin etkisiyle İngiltere'nin Latin Amerika'ya sattığı malların fiyatları düşüyordu ancak Latin Amerika'nın temel ihraç malları olan gümüş, deri, tütün ve şekerin fiyatı da hızlı bir şekilde düşüşe geçmeye başladı. İhraç mallarındaki fiyatların düşmesine rağmen bunu telafi edecek en iyi yöntem olan üretim maliyetlerinin düşürülmesi yolu seçilmedi. Bunun en önemli nedeni bu tür bir

¹⁹⁰ Donghi, agm, s. 3.

¹⁹¹ ABD'nin de Latin Amerika'yla olan ticari ilişkileri sömürge döneminin sonlarına dayanmaktadır. Bu dönemde gerek İspanya ile gerekse doğrudan ya da dolaylı olarak Latin Amerika ile çeşitli ürünlerin ticareti gerçekleştiriliyordu. Bu konuda bkz. Javier Cuenca Esteban, "Trends and Cycles in US Trade with Spain and the Spanish Empire, 1790-1819," *Journal of Economic History*, Vol.44, No.3, 1984, s. 521-543.

¹⁹² Donghi, agm, s. 4.

iyileştirmenin yapılması için gerekli olan sermayenin savaş nedeniyle büyük sıkıntıya girmesiydi. O dönemde, kıtanın en önemli ekonomik sorunu sermaye kıtlığıydı. Savaşların kaynakları tahrip etmesinin yanı sıra, önceki sistemin en önemli parçaları olan sosyal, siyasi ve adli sisteminin bozulması, plantasyon ve madenlerdeki köle emeğinin kontrolden çıkması, *mita* sisteminin kalkması ve savaş nedeniyle madenlere gerekli yatırımın yapılmaması ekonominin dengesini tamamen bozmuştu.¹⁹³

Avrupa ve İngiltere’de 1840’ların ortasında yaşanan ekonomik kriz, Latin Amerika ekonomilerinde de bir yavaşlamaya neden olduysa da, 1846-1873 dönemindeki tüm dünyada görülen genel ekonomik canlanma sonucunda Latin Amerika ürünlerine olan talebin artması, bu ülkelerin ekonomileri üzerinde olumlu etkiler yarattı. Daha da önemlisi, ilk olarak 1820’lerde görülen malî bağlantı daha sıkı bir temelde yeniden kuruldu. Avrupa’daki sermaye fazlası Latin Amerika’ya kredi vermek ve yatırım yapmak için daha makul bir iklim yarattı.¹⁹⁴

Peru gibi bazı örneklerde, gelecekte kurulacak olan malî ilişkilerin sinyalleri görülebiliyordu. Peru’da kredi, ülkenin dış ticareti üzerinde kontrol sağlanmasına bağlanmıştı. Arjantin ve Şili örneklerinde, bu ülkelere kredi sağlanması, tüketim dışı malların ihracatın kolaylaştırılmasına yönelikti. 1860’larda Latin Amerika ve Avrupa arasında denizaşırı ticaretin kredilendirilmesi ve fon sağlanması için ilk özel banka kuruldu.¹⁹⁵

Bu dönemde, bir yandan İngiliz etkisi artarken bir yandan da yerel devlet ve yerli kapitalistler Latin Amerika ekonomilerinin büyümesine daha çok katılır hale

¹⁹³ Donghi, agm, s.10.

¹⁹⁴ Charles W. Anderson, *Politics and Economic Change in Latin America*, London, Van Nostrand Company, Inc, 1967, s. 33.

¹⁹⁵ Donghi, agm, s. 33.

geldiler. Fakat gelecek için daha önemlisi, metropolün çıkarlarını gözeten ve şirketlerin hem kökenine hem de karargahlarına yabancıların sahip olduğu yeni işletme biçimlerinin gelişmesi oldu. Bunun en iyi örneği demiryolu şirketleriydi. Demiryolu şirketleri, yalnızca tüccarları metropol ve neokolonyal ekonomiler arasındaki ticari entegrasyon aracı değildi. Bunlar, aynı zamanda hammaddenin gerektiği zaman gerektiği kadarının taşınmasını sağlayan bir denetim sisteminin kurulmasını da sağlıyordu.¹⁹⁶

Demiryolu ağlarının genişlemesi ilk olarak Arjantin’de görüldü. İlk demiryolları kentlerin uluslararası pazarlara entegrasyonunun sağlanmasına yönelikken daha sonra iç bölgelere yapılanlar daha uzun vadeli çıkarları öngörüyordu ve kırsal kesimi de üretime teşvik etmek ve uluslararası pazarlara yöneltmek için kullanılıyordu. Demiryolu ve bankacılık gibi faaliyetler sadece üretimin artması için değil uluslararası pazarlarla rekabet edilebilmesi için de çok önemliydi. 1808-1850 döneminde Latin Amerika’nın ihraç ettiği ürünlerin rekabet gücü azalma trendine girerken, 1850-1873 arasında tamamen ortadan kalktı. Latin Amerika ekonomisi yeni metropol İngiltere’ninkinden çok daha yavaş büyüyordu. Ayrıca Latin Amerika ülkeleri Kanada, Afrika ve Avustralya’dan gelen ürünlerle de rekabet etmek zorundaydılar. Bu rekabet sürecinde özellikle teknoloji transferinin yetersiz olması ihracatta artışı çok zorlaştırıyor ve maliyetleri yükseltiyordu.

İşte böylece, 20. yüzyıldaki az gelişmişliğin temeli bağımsızlığının hemen sonrasında atılmaya başlanan Latin Amerika’da bu ekonomik dönüşümün toplumsal yapıya da yansısıyla, ortaya koloni döneminin toplumsal yapılanmasını andıran bir yapı çıktı.

¹⁹⁶ Donghi, agm, s. 35.

2. Yerli ve Renkli Halkların Durumu

1820'lerde elitlerin çoğu Siyahların ve Yerlilerin durumlarının iyileştirilmesini savunuyordu. Fakat, 1830 ve 1840'larda bu eğilimden bir geri dönüş gözlemlendi. Bağımsızlık döneminde, köleliği ilk kaldıran yerler köle emeğine dayalı üretimin az olduğu bölgelerdi.¹⁹⁷ Muhafazakarların önderlik ettiği ve özellikle köleliğin kaldırılması konusunda aşamalı, dolayısıyla isteksiz bir program öngören *criollo* elit, köle emeğinin getirdiği faydalar nedeniyle yavaş adımlar attı.

Köleliği kaldırmak önemli bir sorundu. Ancak 1812'de Şili'de, 1813'te Arjantin'de, 1821'de Büyük Kolombiya'da, 1821'de Peru'da her çocuk özgür doğdu. Bağımsızlıktan sonra zaten az sayıda köle nüfus barındıran Şili 1823'te, Orta Amerika 1824'te ve Meksika 1829'da köleliği tamamen kaldırdı. Ancak ihracat için üretim yapan ve ucuz emeğe ihtiyacı olan yerlerde bu kurum varlığını sürdürdü. Bununla birlikte, bağımsızlıktan sonra yalnızca Arjantin köle ithal etti.¹⁹⁸ Kölelik 1846'da Uruguay'da, 1850'de Kolombiya'da, 1854'te Peru ve Venezuela'da, 1870'te Paraguay'da, 1853'te Buenos Aires hariç Arjantin'de kaldırıldı.

Ancak kölelik kaldırılmasına rağmen birçok ülkede ayrımcılık devam etti. Devrim sırasında kullanılan liberal ve kölelik karşıtı retoriğe rağmen *mestizo*'lar ve *mulatto*'lar 1850'lere kadar Cordoba Üniversitesi'ne kabul edilmedi. Bu konuda bir başka örnek yine Peru'dan verilebilir. Devrimin hemen sonrasında *mestizo*'ların ödediği vergi (bir tür haraç) kaldırılrsa da bir süre sonra tekrar uygulamaya konuldu

¹⁹⁷ Anderson, agy, s. 20.

¹⁹⁸ Donghi, agm, s. 24.

ve 1850'lerin sonuna kadar varlığını korudu.¹⁹⁹ Bu durumun en büyük nedeni yeni devletlerin ekonomik yapılarıydı. Henüz İspanya kontrolü sürerken kaldırılan Yerlilerden alınan haraç, Peru, Bolivya, Yeni Granada ve Ekvator'da yasal olarak kaldırılmasına rağmen başka adlar altında hükümetin en önemli gelir kaynaklarından birisi olmaya devam etti.

Yerlilerin ve Siyahların ekonomik ve toplumsal yaşamdaki yeni konumları, Beyazları bu gruplarla olan ilişkilerini yeniden tanımlamaya zorladı. 1840-1910 arası değişik "bilimsel" ırkçılık teorileri Latin Amerika'da önemli yer edinmeye başladı. 19. yüzyılın ikinci yarısı ve 20. yüzyılın ilk yarısı boyunca Domingo Sarmiento, Raimundo Nina Rodrigues, Jose Ingenireos, Carlos Octavio Bunge gibi önde gelen entelektüeller *mestizo*'ları ilerlemeyi engelleyen aşağı ırklar olarak gördü. Bunları çoğu dönemin bilimsel ırkçılık ve Sosyal Darwinizm görüşlerinden etkilenmişlerdi. Örneğin Sarmiento, Facundo ve *Conflictos y Armonias de los Roza* adlı eserlerinde Amerika'nın hikayesini Avrupa medeniyeti ile Yerli barbarlığı, akıl ve madde arasındaki mücadele olarak tanımladı.²⁰⁰ Daha sonra Arjantin Devlet Başkanı olan Sarmiento'ya göre, Yerlilerle evlenme ya da melezleşme kültürel ve fiziksel hayatın evrimci şemasında geriye doğru bir gidişi temsil etmekteydi. Bununla birlikte, Sarmiento'nun *mulatto*'lara ilişkin düşünceleri Yerlilere ya da *mestizo*'lara ilişkin olanlardan farklılık göstermekteydi. Bunun en önemli nedeni, Arjantin'de Siyahların sayısının az olması ve toplumsal bağlamda Beyazların iktidarına tehlike oluşturabilecek bir düzeye varamamış olmasıydı. 19. yüzyılın ortalarında Arjantin pampalarında devletle ve "Batı" uygarlığıyla bağlantısı olmayan çok sayıda Yerli kabilesi ve melez sığır çobanları olan *gaucho*'lar bulunurken, Siyahlar ve *mulatto*'lar

¹⁹⁹ Donghi, agm, s. 25.

²⁰⁰ Lourdes Martinez Echazabal, "Mestizaje and the Discourse of National/Cultural Identity in Latin America 1845-1959," *Latin American Perspectives*, Vol.25, No.3, Mayıs 1998, s. 24.

şehirlerde yaşıyorlar veya şehre göç ediyorlardı. Sarmiento, kırsal alanda yaşayan bu insanları aşağı ırk olmakla, geri kalmışlık ve barbarlıkla suçlarken şehri uygarlık ve ilerleme ile tanımladığından, *mulatto*'ların fiziksel ve ırksal olarak dengeli bir karışım olduğunu düşünmekteydi.²⁰¹

Sarmiento'nun uygarlık ve ilerleme ile ilgili düşünceleri bir çok önemli yazar tarafından da desteklendi. Örneğin yine Arjantin'li bir yazar olan Carlos Octavio Bunge, *Nuestra America: Ensayo de Psicologia Social* adlı kitabında Siyahların Yerlilerden psikolojik olarak uygarlığa daha yakın ve daha güçlü olduğu bir ırksal hiyerarşi kurguladı.²⁰² Bunge, İspanyollar ve Yerliler arasındaki birleşme sonuçta dejenere olacak yeteneksiz bireyler üretirken Siyahlar ve Beyazlar arasındaki melezleşmenin daha iyi olduğunu söylemekteydi.²⁰³

İrkçilik teorileri ve yaklaşımları sadece Yerlilere karşı değildi. Örneğin Kübalı Jose Antonio Saco adlı önemli bir yazarın köle ticaretine karşı çıkışının temel nedeni adanın Afrikalılaşması korkusuydu. Bununla birlikte, Saco köleliğin kaldırılmasının taraftarı olmasına rağmen melezleşme konusunda bir sosyal mühendislik politikası önermekteydi.²⁰⁴ Saco, Beyaz erkekler ile Siyah kadınların birleşmesinin, renkli kadınlar üretim araçları veya sermaye ve özel mülkiyete sahip olmadığından hakim sınıfa bir tehlike oluşturmadığını, tersine adanın "Beyazlaştırılmasına" katkıda bulunduğunu ileri sürerken, renkli erkek ve Beyaz kadın arasındaki ilişkilerin erkek egemen iktidar yapısını dönüştürebileceğini ileri sürerek kaçınılması gereken bir şey olduğunu belirtiyordu.²⁰⁵ Saco'nun adanın

²⁰¹ Echazabal, agm, s.25.

²⁰² Echazabal, agm, s.27.

²⁰³ Carlos Octavio Bunge, "Caciquismo in Our America", Hugh Hamill, *Caudillos: Dictators in Spanish America*, Norman, University of Oklahoma press, 1992, s. 168-172.

²⁰⁴ Echazabal, agm, s.28.

²⁰⁵ Echazabal, agm, s.29.

Afrikalılaşmasına karşı çıkışının en önemli nedeni Haiti’de meydana gelen köle isyanı ve bir Siyah devletinin kurulmasıydı. Saco, adadaki Siyah hareketinin önüne geçilmesinin en iyi yolunun Avrupa’dan beyaz göçmen getirilmesi olduğunu düşünüyordu.

Bu ırkçı çabalara en iyi yanıt, yüzyılın sonunda Küba bağımsızlık hareketinin sembolü haline gelen Jose Marti’den geldi. Jose Marti “Benim Irkım” adlı çalışmasında Kübalılık fikrini vurgulamanın ötesinde, uygarlık veya barbarlık paradigmasının ırksal çağrışımlarını aşmak için de bir yol önermişti. “Benim Irkım” adlı çalışmasında, ırktan ziyade ırkçıyı tanımlayan ve sınıflandıran Marti, eşitlikçiliği vurgulayarak bireyler arasındaki farklılıkların ırklar üzerine kurulmasının yanlış olduğunu belirtmişti.²⁰⁶ Küba ulusunun kurgulanmasında en önemli isimlerden birisi olan Marti’nin “...Küba’da ırklararası bir savaş tehlikesi yoktur. Kübalı, Beyaz insan, *mulatto* veya Siyah insandan daha fazlasını ifade etmektedir...” sözleri birleştirici, modern Latin Amerika ulus tahayyülünün en önemli örneklerinden birisi kabul edilmektedir.²⁰⁷

3. Elitlerin Sınıfsal Konumunun Dönüşümü

Latin Amerika’da bağımsızlıktan en karlı çıkan grup *criollo* üst sınıf oldu. Koloni döneminin sonunda bunların çoğu toprak sahibi elitler haline gelmişlerdi. Bir çoğu rahiplik yapıyor, bir kısmı ticaretle uğraşıyor ve aynı zamanda bazıları alt seviyede hükümet kurumlarında çalışıyorlardı. Bağımsızlıkla birlikte, *criollo*’lar için hükümette ve politikada bulabilecekleri fırsatlar ikiye katlandı.

²⁰⁶ Jose Marti, Our America,

<http://www.cyberscholl.k12.or.us/hamill/history/units/america/marti.htm>

²⁰⁷ Echazabal, agm, s . 31.

Yeni siyasi fırsatlar *criollo* grubun içindeki ögeler arasında topraksal hareketliliğe neden oldu. Başkente vekil olarak gelen taşralılar çoğunlukla taşraya dönmeden, çocuklarının eğitimlerini sürdürebilmeleri için oralarda kaldılar. Taşralı aileler çocuklarını önemli liselerde ve üniversitelerde eğitilmeleri için başkente gönderdiler. Başkente eğitim için gidenlerin ise çok azı geriye döndü. Bu durumun beklenmeyen ve istenmeyen bir etkisi, taşranın eğitilmiş insanlardan yoksun kalması ve başkentle arasında gelişmişlik düzeyinin ortaya çıkmasına katkıda bulunması oldu.²⁰⁸

Taşradan gelen kişiler siyasete katılırken bölgenin en zengin ve geleneksel olarak en prestijli aileleri siyasi hayattan uzak kaldı. Bazı durumlarda bu olgu isteğe bağlı olarak değil de bölgede silahlı gücü elinde bulunduran *caudillo*'ların baskılarıyla ortaya çıktı. Bir çok durumda da zenginler siyasi istikrarsızlık nedeniyle siyasi alana girmekten kaçındı. Ancak, zenginler, *caudillo*'lara maddi destek vererek, onları kendi çıkarları doğrultusunda kullanıyorlardı. Zenginlerin siyasi alandan uzaklaşmalarına en iyi örnekler Arjantin ve Meksika'da görüldü.

Bağımsızlıktan *criollo*'lar dışında siyasi yararlar sağlayan gruplar çok sınırlıydı. Bazı *mestizo* ve *mulatto*'lar bağımsızlık mücadelesi sırasında gerilla hareketindeki başarılarından ötürü kişisel şöhretler kazanmışlardı. Fakat, bu bireysel örneklerin oluşumu *criollo*'ları rahatsız etti ve *criollo* eliti bunların iktidarı ele geçirmesinden korkarak, bu kişileri (özellikle *mulatto*'ları) sistematik olarak üst düzey görevlerden uzak tuttular. Örneğin Meksika'da Vicente Guerrero adlı bir *mulatto* isyancı lider kaba, eğitimsiz ve uygunsuz davranışlara sahip olmasından ötürü tutuklandı.²⁰⁹

²⁰⁸ Safford, agm, s. 77.

²⁰⁹ Safford, agm, s. 73.

Latin Amerika’da koloni sonrası dönemde toplumsal yapının en önemli figürü *caudillo*’lar olmuşlardır. Siyasal alandaki etkilerinin yanı sıra toplumsal önderlikte de en önemli tabaka olarak ortaya çıkan *caudillo*’ların incelenmesi Latin Amerika’da bir yazarın da belirttiği gibi *caudillo* çağı olarak da adlandırılan devrim sonrası toplumsal ve siyasal yapının anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

4. Modernleşmenin Antitezi Olarak *Caudillo*’ların Yükselişi ve Egemenliği

Bağımsızlık döneminin ilk yüzyılındaki en önemli toplumsal tabaka olan *caudillo*’ların kökeni, İspanya’da birliğin sağlanması dönemi olan *reconquista* sonrası çabalarından dolayı ödüllendirilen kişilerden oluşan *criados* kurumuydu. *Criados* güçlü yerel beylerin çevresinde bulunan, onların işlerini yürüten ve akrabalık temelinde örgütlenen insanlardı. Bu kurum, keşif ve fetih ile birlikte Latin Amerika’ya da taşındı.²¹⁰

Latin Amerika’da özellikle merkezî otoritenin yönetmekte güçlük çektiği uzak bölgelerde *criados*’a çeşitli haklar verildi. Fakat krallık, merkezîleşme döneminde İber yarımadasından başlamak üzere yerel güç odaklarından rahatsızlık duymaya başladı. Yine de, Madrid 18. yüzyılın sonuna kadar bunları düzeni sağlamak için kullanmayı yararlı buluyordu.

Criados’tan *caudillo*’lara giden yolda en önemli aşamalardan birisini koloni dönemindeki toprak sahiplerinin düzeni sağlamak için silahlı adamlar beslemesi oluşturmaktaydı. İspanyol İmparatorluğu’nun Latin Amerika’da ordu kurmak için kaynak ayırmaması, onu düzeni sağlayacak silahlı güçler oluşturma konusunda farklı

²¹⁰ Francois Chevalier, The Roots of Caudillosmo, ed. by Hugh Hamill, *Caudillos: Dictators in Spanish America*, Norman, University of Oklahoma Press, 1992, s. 28.

metotlara itmişti. Şehirlerde düzeni genelde şehir meclislerine bağlı silahlı birimler sağlarken, taşrada kolluk kuvveti görevini milisler üstleniyordu. Bunun sonucunda hem toprak sahibi hem de asker olan bir toplumsal tabaka ortaya çıktı. Bu silahlı gruplar özellikle bağımsızlık savaşları sırasında kendilerini gösterme fırsatı buldular. Daha sonra ise savaşlarda elde ettikleri başarıları savaş sonrası döneme taşımaya çalıştılar.

Böylece, Latin Amerika'nın tamamında bağımsızlık döneminde siyasi ve toplumsal yaşamı belirleyen *caudillaje* denilen bir yapı oluştu. *Caudillaje*'nin en önemli özellikleri: Patron-müşteri ilişkisi çerçevesinde silahlı bir grubun ekonomik gücü elinde tutanlar tarafından yönlendirilmesi ve bunun seçimler de dahil olmak üzere tüm sosyo-politik yaşama yansması; iktidarın pekiştirilmesi için gerekli kurumsal araçların inşa edilmesinin zorlaşması; siyasi rekabette şiddetin kullanılmasıydı. Kısaca, *caudillo*'ların hakim olduğu sistemde kurallar, zengin, güçlü ve karizmatik bir lider ile onun peşine takılan ve kan bağıyla kurulmuş ilişkiler yoluyla belirlenen grupların isteklerini şiddet kullanarak dayatmasından oluşmaktaydı.²¹¹

Caudillosmo'nun temeli şiddet kullanarak iktidara gelmek olduğundan bu yönetimin meşruiyeti daima sorgulandı. Sonuç olarak her *caudillo*, yerel ya da ulusal yönetim alanlarının başka bir *caudillo* tarafından darbeye elinden alınacağını bilerek iktidarda kaldı. Bu nedenle de *caudillo*'lar, de facto rejimin anayasal meşruiyetinin olmaması ve sık sık diğer *caudillo*'lar tarafından direniş gösterilmesi nedeniyle

²¹¹ Eric Wolf, Edward Hansen, "Caudillo Politics: A Structural Analysis," ed by. Hugh Hamill, *Caudillos: Dictators in Spanish America*, Norman, University of Oklahoma Press, 1992, s. 63.

kendisine kişisel sadakat duyan insanlara ihtiyaç duydular ve yönetimlerini bu düzen çerçevesinde kurdular.²¹²

Diğer yandan *caudillo*'lar kişisel temelde de bazı ittifaklar da oluşturmuşlardı. İdeoloji bunlar için önemli olmadığından, *caudillo*'lar çok farklı veya zıt ideolojileri desteklemekte bir zarar görmemişlerdi. Rio de la Plata'da *caudillo*'lar, kendilerini federalist veya birlikçi olarak tanımlarken bu terimi dostlarını ve düşmanlarını tanımlama dışında bir şey olarak görmemişlerdi. Yeni Granada'da da General Jose Maria Obando kendisini, merkezî hükümetin çıkardığı idam kararından kurtarmak için federalizm yanlısı bir hareket başlatmıştı.²¹³

Caudillo'ları Latin Amerika siyasi hayatına sokan ve bu kadar önemli olmalarını sağlayan faktörlerin en önemlilerinden bir tanesi bağımsızlık savaşlarının etkisiydi. Bağımsızlık mücadelesi sivil elitleri ve yönetici kurumları zayıflatırken, bu insanları askerî kahramanlar haline dönüştüren bir süreç ortaya çıkarmıştı. Bu nedenle *caudillosmo*'nun oluşumu politik alanın 1810-1825 arasında askerleşmesinin bir sonucu olarak görülebilir.²¹⁴

Savaşlar sonrasında *mulatto* yetkililer veya savaş kahramanlarının bazıları ortadan kaldırılmasına veya etkisizleştirilmesine rağmen elitler, iktidarın sivil ve askerî *criollo*'lar arasında dağıtımı konusunda önemli sorunlarla karşı karşıya kaldılar. Örneğin, Rio de la Plata bölgesinde bağımsızlık için savaş ve ulusal bütünlüğün sağlanması dönemi siviller karşısında askerlere önemli avantajlar getirdi. Bunun en önemli nedenleri savaş durumu nedeniyle askerî safların güçlenmesi ve sivil idarenin hükümetlerin elinde bulunan gelirlerin azalması nedeniyle

²¹² Safford, agm, s. 74.

²¹³ Safford, agm s. 75.

²¹⁴ Safford, agm, s. 80.

zayıflamasıydı.²¹⁵ Bu durumu sembolize eden en önemli örneklerden bir tanesi birçok bölgede askerlerin ücretlere artırılır ve tam olarak ödenirken, sivil bürokratların ücretlerinin azaltılması ve geciktirilmesi idi. Bu sürecin diğer bir boyutu da aynı dönemde ticaretin yabancı tüccarların eline geçmesi, ayrıca toprak sahiplerinin ve *caudillo*'ların güçlenmesi nedeniyle ticaret burjuvazisinin de gücünde azalma gözlenmesi idi. Böylece bu dönemde iktidar askerleşti ve kırsal alana doğru kaydı.

1810-1830 arasında politik alanın askerleşmesi kaçınılmaz bir olgu haline gelmişti. Özellikle, bağımsızlığın tehlike altında olduğunun hissedilmesi askerî yönetimi gerekli kılmış, en azından askerlerin siyasette yerinin artmasını beraberinde getirmişti. Ancak, 1820'lerin sonu ve 1830'ların başları, sivillerin asker sayısını azaltma ve taşralı milisler yaratarak orduyu dengeleme politikasına sahne olmuştu.²¹⁶ Doğal olarak bu durum sivil elitlerle askerî elitler arasında bir düşmanlık doğurmuştu.

Askerî liderler, devletin zayıf ve siyasi iktidarın kırılgan ve ademi merkezîyetçi olduğu örneklerde düzenin sağlanmasında önemli roller oynadılar. Arjantin'de ulusal ordunun kaldırılması meydanı *caudillo*'lara bıraktı. Yine, Venezuela'da General Paez döneminden sonra taşralı *caudillo*'lar 1840'ların sonundan itibaren güçlü konuma geldiler. Meksika'da da, 1846'da ulusal ordunun ABD'yle giriştiği savaşta büyük bir güç kaybına uğramasının sonucunda *caudillo*'lar daha da güçlendiler.

Politik alanın askerleşmesi iki temel biçimde oldu. Politik alanın askerleşmesinin ilk biçimi büyük *caudillo*'ların kendi destek tabanlarını düzenli

²¹⁵ Safford, agm, s. 78.

²¹⁶ Safford, agm, s. 79.

ordularının içinde inşa etmeleri ve iktidarı darbe yoluyla ele geçirmeye çalışması biçiminde meydana geldi. Diğer biçim ise güç tabanı yerel milise dayanan *caudillo*'ların toprak sahipleri ve bölgedeki tüccarlar tarafından desteklenmesiyle ortaya çıktı. Bu durumda, onları destekleyen üst sınıflar için *caudillo*'ların birincil işlevi, bölgede düzeni sağlamak ve bölgeyi dış tehditlerden korumak haline geldi. Ancak, bir çok örnekte üslendikleri bölge, *caudillo*'lara ve onu destekleyenlere ulusal iktidarı ele geçirmeleri için bir karargah görevi gördü. Bunların başarılı olması merkezî devletin taşrayı kontrol etmesi için güçlü bir ulusal orduya sahip olup olmamasına bağlı olmuştu.

Fakat, ne *caudillo* 'lar ne de ordu tek başlarına kendi adlarına hareket ederek iktidarı ele geçirmeye çalışıyorlardı. Bunlar esas olarak, sivil elite işbirliği ya da ittifak halindeydiler. *Caudillo*'lar genellikle toprak sahipleri tarafından yaratılan, kontrol edilen ve onlarla ittifak yapan kişiler olarak tasvir edilmelerine rağmen sivil öğelerle aralarında önemli ilişkiler vardı. Örneğin *caudillo*'lar ile üniversite eğitimi almış hukukçu politikacılar sıklıkla işbirliği yapıyorlardı.²¹⁷ Bu eğitilmiş elitler hem ulusal hem de yerel düzeyde önce kendilerini *caudillo*'lara eklemiyor sonra da onları manipüle ediyordu. Bunlar, *caudillo*'lara hem danışmanlık yapıyor, hem de gazetelerde bunlar lehine yazılar yazıp başkentteki elitleri ve taşralıları etkiliyordu. Bu eğitilmiş elit ile *caudillo*'lar arasında iktidarı ele geçirme ve elde tutma konusunda sıkı bir bağımlılık vardı. Her ikisi de iktidarı birlikte ele geçiriyor ve ülkeyi birlikte yönetiyorlardı. Eğitilmiş elitin iktidara gelebilmek için *caudillo*'lara, *caudillo*'ların da eğitilmiş elitlerin entelektüel ve idarî bilgi ve becerilerine ihtiyacı vardı.

²¹⁷ Safford, agm, s. 82.

Hacendados 'un kendi bölgelerinde seçim kazanması ve *caudillo* 'ları desteklemesi çok önemli olmasına rağmen, toprak sahipleri her zaman iktidarı ele geçiremiyordu. Aslında, *hacendados* hükümetten işlerine karışmamasının dışında pek fazla bir şey istemiyordu. Bunlara göre politika, hayvanlarının ellerinden alındığı, iç savaş sırasında borç vermeye zorlandıkları rahatsızlık verici bir şeydi.²¹⁸ Buna karşılık şehirli elitler *hacendados* 'un yerel etkisine sahip değildi. Fakat, merkezde bulunmaları bunlara ulusal hükümeti etkileme gücü sağlıyordu. Bu nedenle şehirli elitler toprak sahiplerinden daha az zengin olmalarına rağmen ulusal düzeyde toprak sahiplerinden daha çok etkiye sahipti.

Bir çok yerde şehirli elitler ulusal politikada daha etkin olmasına rağmen iktidarda bulunmanın onlar için güvenli olduğu da tartışma konusu olabilir. Taşralı toprak sahipleri ve tüccarlar, şehirli elitin kontrol ettiği devlet aygıtını ele geçirme gücüne sahipti. Bu nedenle yerel sorunlar çoğunlukla yerel elitler arasında çözülüyordu ve buna ulusal hükümet çoğunlukla katılmıyordu. İşte, bunun sonucu olarak Latin Amerika'da *caudillo* çağı diye adlandırılan 19. yüzyıl siyasi yaşamını özetleyen durum şu şekilde tanımlanıyordu: Siyasetin taşralılaşması ya da kırsallaşması.

²¹⁸ Safford, agm, s. 83.

B. Ulusal Birliğin Sağlamasında Karşılaşılan Sorunlar

Latin Amerika’da 19. yüzyılın başında bağımsız devletlerin kurulmasından sonra karşılaşılan en ciddi sorun ulusal birliğin sağlanmasıydı. Merkezîyetçi ve yerelci güçlerin çatışması zaman zaman çok ciddi boyutlara ulaşmıştı. Bu sorunların bu derece ciddi boyutlara ulaşmasının en önemli nedenleri şöyle sıralanabilir:

Anayasal olarak sınırlı, zayıf yürütmelerin kuruluşu sömürge yöneticilerinin başatlığına karşı yerel güçlerin karşı koyuşuydu. Benzer bir biçimde ABD’nin de etkisiyle federal yapının birçok bölgede kabulü, merkezîyetçi siyasi elitlere bir cevap niteliğindeydi. Yeni Granada (1810-11) ve Meksika’da (1822-24) çeşitli eyaletler, merkezî yönetime aşırı derecede direnen özerk hükümetler geliştirmişti.

Latin Amerika’da 1815’ten sonra güçlü bir yürütmeye sahip olan ve taşranın yönetimini de üstlenen merkezî hükümetler yaratma eğilimi ağır basmaktaydı. Bunun arkasında yatan önemli nedenlerden birisi *criollo* liderlerin, merkezî hükümetler kurmanın Avrupa’dan diplomatik tanıma kadar kredi almak için de önemli bir unsur olduğuna inanmasıydı.

Bağımsızlıktan sonra ise birçok ülke yabancıların içişlerine müdahale edeceği korkusunu taşıyordu. Bu çerçevede restorasyon Avrupa’sının tepkisel ve anti-cumhuriyetçi atmosferi, Latin Amerika’yı merkezîyetçiliğe itiyordu.

Yürütmenin güçlenmesi ve merkezîleşme eğilimi Latin Amerika’da bağımsızlığın pekiştirilmesinden ve yeni devletlerin büyük güçler tarafından tanınmasından sonra da devam etti. 1820-1845 arasında merkezîleşmenin savunulmasının en önemli nedenlerinden birisi de anarşiden duyulan korkuydu.

Bu çerçevede, ulusal birliğin sağlanmasında en çok sorun yaşayan örneklerden birisi olan Arjantin'i mercek altına almak, çok sayıda anayasa yapma girişimiyle birlikte, federalizm-merkezîyetçilik çatışmasının Latin Amerika'da ne kadar etkili bir unsur olduğunu izlemek açısından kolaylıklar sağlayacağından, ele alınan bölgede ulusal birliğin sağlanması sorunu bu örnek üzerinden değerlendirilmeye çalışılacaktır.

1. Federalizm-Merkezîyetçilik Çatışması: Arjantin Örneği

Geleneksel histiyografiler ve mitolojiler ulusal kimliğin orijinal köşe taşı olan farklı bağımsızlık ilanlarındaki tarihsel ana geri döner. Çünkü bu an daha sonra ulus devletlerin gelişiminde temel teşkil etmektedir. Ancak Rio de la Plata Genel Valiliği toprakları bağlamında bağımsızlık hareketinin esinlenebileceği bir ulusal öz tanımlama duygusunun 1810'da varolduğunu söylemek çok zordur.²¹⁹

1810-1860 arasında River Plate İlleri Konfederasyonu bir siyasi ve teritoryal referanstı. Bu dışsal olarak iktidarı merkezîleştirmek ve yerel özerk bölgelerin heterojen yapıları üzerinde bir merkezî iktidar kurmak için tanımlanan bir kurumdu. Aslında bu, Bourbon idaresinin teritoryal mirasını koruma çabasının bir sonucuydu. Ancak, Rio de la Plata Genel Valiliği uzun süreli bir idarî birim değildi. Rio de la Plata bölgesinde kraliyet otoritesi kaybolunca bazı bölgeler kendi bağımsızlık hareketlerini başlattı. Diğer bölgeler, Buenos Aires gümrüklerine ekonomik bir bağımlılık paylaştıklarından birbirine bağlı kaldı. Fakat bunlar da gittikçe artan siyasi güçler elde etti, kendi vergilerini toplamaya başladı ve ordularını oluşturdu. Bazıları,

²¹⁹ Marcelo Escolar, Silvina Quintero Palacios, Carlos Reboratti, **Geographical Identity and Patriotic Representation in Argentina**, Oxford Press, 1997, s. 348.

kendilerini bağımsız cumhuriyet olarak ilan etti. Ama yine aynı devletler, Avrupalı devletlerin işgallerine karşı birlik oluşturmak amacıyla Buenos Aires'e dış politika yürütme görevini veren bir sistem oluşturmaya çalıştılar. Bilindiği gibi Rio de la Plata Genel Valiliği'ni oluşturan idarî birimler Arjantin, Bolivya, Paraguay ve Uruguay olarak zaten bölünmüştü. Yeni birer devlet olarak ortaya çıkan bu idarî birimlerin merkezî iktidar çerçevesinde yeniden örgütlenmesi en tartışmalı örneğini Arjantin'de buldu.

Arjantin'in kuruluşu son derece ilginç bir süreçti. Devletin kuruluşu sırasında kimisi cumhuriyetçi, kimisi monarşi yanlısı olmak üzere çeşitli öneriler vardı. Monarşi yanlısı bazı kişiler İspanya, Portekiz veya Fransız sarayından adaylar önerirken, bazıları ise İnka'ların torunlarından birisinin taç giymesini istiyordu. Sonunda cumhuriyet kabul edildi, fakat bölgenin siyasal ve sosyal yapısı nedeniyle birlikçiler (*unitaros*) ve federalistler (*federales*) arasında sert bir biçimde mücadele başladı. Bu çerçevede 1820-1824 arasında bir düzine eyalet Arjantin'den ayrıldı. Sonunda 1824'te Buenos Aires'te bir anayasa çerçevesi çizmek amacıyla bir Arjantin Kongresi toplandı. Buna katılanların çoğu federalist olmasına rağmen az sayıdaki birlikçiler kongrede etkin bir faaliyet yürüttü ve sonuçta merkezî bir hükümet planı kabul edildi.²²⁰

Kurulan hükümetinin başına Bernardino Rivadavia getirildi. Rivadavia döneminde eğitimde iyileştirmeler yapıldı, ulusal bir banka kuruldu, Kilise mahkemeleri yıkıldı ve askeriye devletin sivil otoritelerinin altına alınmaya çalışıldı. Bu merkezîleşme çabaları *caudillo*'ların çıkarlarını zedelediğinden bunlar karşı

²²⁰ Escolar, Palacios, Reboratti, agy, s. 250.

faaliyette bulunuyorlardı. Ancak, Brezilya ile Uruguay yüzünden savaşta olduklarından Rivadavia bunların üstüne gidemedi.

1825 yılında Uruguay'da çıkan isyan Arjantin iç politikasını da yakından etkiledi. Arjantin'in desteğini alarak Brezilya'ya karşı isyan eden Lavalleja'ya destek olmak üzere asker gönderildi ve Brezilya, Uruguay'dan çıkarıldı. Ancak Arjantin, tam otoriteyi sağlayamadan geri çekilmek zorunda kaldı. Çünkü *caudillo*'lar içeride isyan etmeye başlamışlardı. Bu nedenle, İngiltere'nin araya girmesiyle Brezilya ve Arjantin arasında bir anlaşma imzalandı ve Uruguay devleti kuruldu.

Görüşmeler sürerken, Rivadavia birlikçi politikaların başarısız olmasını ileri sürerek istifa etti. Yerine federalist bir taşralı olan Dorrego geldi. Fakat aynı günlerde Arjantin ordusu Uruguay'dan dönünce işler iyice karıştı. Çünkü ordu hem birlikçiydi hem de zafer kazanmışken anlaşma yapılmasına çok kızgındı. Sonuçta, ordu bir darbe yaptı ve Dorrego öldürülerek darbecilerin içinde Lavalle adlı bir general devlet başkanı yapıldı. Ancak, Buenos Aires'in taşrası da federalistti ve bu darbeye karşı silahlı bir ayaklanma başlattı. Bu ayaklanmacıların lideri Juan Manuel de Rosas adlı zengin bir federalist *caudillo*'ydu. 1829'da Buenos Aires valisi olan Rosas, 1835'te kendisini diktatör ilan etti. Rosas, öncelikle Buenos Aires'te iktidarını sağlamlaştırdıktan sonra taşradaki bir çok ili de kontrol altına almayı başardı. Onun döneminde Uruguay, Brezilya, Paraguay, Fransa ve İngiltere ile ilişkiler kötü gitti. Uruguay ile Arjantin arasında çıkan savaşa İngiltere ve Fransa'nın müdahalesiyle Rosas 1852'de devrildi .

Yerine geçen bir taşra valisi olan Justo Jose Urquiza Arjantin Konfederasyonu Direktörü olarak adlandırıldı. Urquiza, Buenos Aires'in kendi hükümetini kurmasına

izin verdi, ancak bu hükümeti konfederasyona katılmaya zorladı. 1853'te yeni bir anayasa yapıldı.

Arjantin'de taşralı federalistler, bazen Buenos Aires limanının birlik yanlılarıyla ile kimi zaman da Buenos Aires taşrasından bir ihracata yönelik tarım ürünleri yetiştiricisi olan Rosas'ın federalizmiyle çatıştılar. Federalistler daha büyük ticaret serbestisi isteyen Avrupalı ticaret politikasına karşı çıkıyordu. Bunlar yerli sanayii korumak gerektiğini, dışarıdan daha çok mal gelmesi durumunda insanların yoksulluğa itileceğini ve sanayiinin gelişmeyeceğini savunuyorlardı. Her ne kadar Rosas döneminde belli bir süre için federalist ve taşralı grupların baskısı korumacı bir politika izlenmesini sağladıysa da, bu şekilde sağlanan koruma ne yeterli ne de belirleyiciydi. Rosas'ın *Caseros* savaşındaki yenilgisinden kısa bir süre sonra, yeni hükümet gümrük tarifelerini yine düşürdü. Ancak ondan sonra iş başına gelen Mitre yönetiminde de Buenos Aires taşrayı tümüyle denetim altına alamadı. Bu 1880'den sonraki Roca ve Pellegrini hükümetleri dönemlerine kadar başarısız kaldı.²²¹

Bu noktada bağımsızlık döneminde Arjantin'de meydana gelen gelişmeleri daha iyi anlayabilmek için yaşanan ekonomik gelişmelere kısaca bir gözatmak doğru olacaktır.

Devrim sonrası Arjantin'in ekonomik gelişmesinin niteliği, kıyının hızla büyümesine karşılık, iç kesimlerin eşzamanlı gerilemesi nedeniyle, ekonomik çekim merkezinin iç kesimlerden deniz kıyısına kaymasıydı. Ekonomik gelişmenin eşitsiz niteliği, bir ölçüde kendi kendini sürekli kılan bir eşitsizliğe yol açmıştı. Ülke zengin ve yoksul yerleşim yerlerine bölünmüş, iç kesimlerdeki ulusal gelirden giderek büyüyen payları Buenos Aires ve diğer doğu illerine bırakmak zorunda kalmışlardı.

²²¹ Frank, *Lümpen Burjuvazi...*, s. 58.

Ülkenin ekonomik yaşamı ihracatın etrafında dönmekteydi. Burada, yalnızca üretimin yapısının değil, Arjantin burjuvazisinin bütün gelişme politikasını gümrük tarifeleri, vergiler, para ve kambiyo politikaları, yeni arazilerin tarımsal üretime açılması ve bu arazilerin büyük toprak sahiplerine dağıtılması, yeni işgücünün göçü, ücretlere, limanlara, demiryollarına ve altyapının diğer kesimlerine ilişkin politikalar Arjantin’de az gelişmişliğin gelişmesine yol açtı.²²²

Kıyı kesiminin gelişmesinin dinamik güçleri olan tüccarlar ve canlı hayvan sahipleri, yalnızca ihracatın genişlemesiyle ilgileniyorlardı. Dolayısıyla, serbest ticaret bu grupların felsefesi ve pratik politikaları haline geldi. Serbest ihracat aynı zamanda ithalat serbestisi anlamına geliyordu. Canlı hayvan sanayi, temel olarak birkaç kişinin elindeki geniş mülkler üzerinde yapıldığı ve ticari etkinlikler yabancı ticaretle bağlantısı olan birkaç grubun hakimiyetinde olduğu için gelir nüfusun küçük bir bölümünün, sığır yetiştiricileri ve tüccarların elinde toplanmıştı. Bağımsızlıktan sonra bütçe açıkları ve kağıt para basımı paranın değerinin düşmesi yol açtı. Tarım işçilerinin ve kentli işçilerin ücretleri ihraç malları fiyatlarına ve iç tüketim için gerekli ithal malları fiyatlarına sıkı sıkıya bağlı olan genel fiyat düzeyinden daha az yükseldi. Paranın değeri düştükçe ithal malları daha pahalı hale geldi. İhraç malları fiyatlarının ve bunun sonucunda sığır yetiştiricileri ve tüccarlarının geliri paranın değerine bağlı olarak arttıkça bir toplumsal gruptan diğerine gelirin daha da yoğunlaşmasına yol açan içsel bir gelir transferi ortaya çıktı.

Dış fiyatı düşürerek ihracatı genişletmeye yönelik bu politika hayvansal ürünlerin burjuva üretici ve ihracatçıların diğer Latin Amerika ülkelerinde de maden ihracatçıların çıkarlarına hizmet ediyordu.

²²² Frank, *Lümpen Burjuvazi...*, s. 59.

Bu ekonomik çıkar çatışmaları çerçevesinde Arjantin’de anayasa için mücadele federal hükümete karşı olan Buenos Aires ile kendi ekonomik ve siyasi çıkarları için federalizmi en iyi yol olarak gören diğer eyaletler arasında 40 yıl süren bir çatışma süreci meydana geldi. Ancak Buenos Aires’in askerî yenilgiye uğradığı 1853’ten sonra, taşralı eyaletlerin çoğunluğunun desteklediği bir anayasa üretebilen bir Konvansiyon kurulabildi.

Çıkar çatışmaları devam etmesine ve Buenos Aires 1860’a kadar bu anayasaya katılmasına direnmesine rağmen, 1853 anayasası Arjantin’in tarihsel koşullarına en uygun olan kurumlar hakkında bir siyasi konsensüs üretebildi. Bu konsensüs muhafazakar bir liberalizm versiyonunu temsil etmekteydi. Bu anayasayı yazan Juan Batista Alberti’ye göre Latin Amerika’daki ilk liberal elitlerin asıl hatası, halk egemenliğini zayıf bir yürütme ve güçlü bir yasama oluşturarak kurmaya çalışmalarıydı.²²³ Ona göre, bu sistemler otoriteyi sınırlandırmak için yeterli önlemleri getirmiyordu. İç çatışmalar sonucunda hükümetler düşüyor, yönetici gruba göre anayasalar değişiyor ve siyasi süzenin sağlanması için tek yol olarak ortaya diktatörlükler çıkıyordu. Bu tecrübelerin ışığında Alberti, 1833 Şili anayasasını kendine rehber edinmişti. Çünkü Şili’de bu tip sorunlar görülüyordu. Şili anayasasında istikrarı sağlayan formülasyonun üç temel özelliği vardı: merkezîyetçi bir federasyon biçimi, güçlü acil durum yetkileriyle donatılmış bir yürütme ve oy kullanma hakkına sahip olamaya çeşitli kurallar koyarak halk katılımının sınırlanması. Bu kurumlar cumhuriyette diğer siyasal özgürlüklerin uygulanması konusunda düzen ilkesine güçlü bir vurgu sağlıyordu.

²²³ Gabriel L. Negretto , Jose Antonio Aguilar Rivera, *Rethinking the Legacy of the Liberal State in Latin America: The Cases of Argentina (1853-1916) and Mexico (1857-1910)*, Rights Versus Efficiency Paper, No.6, Institute for Latin America and Iberian Studies at Columbia University, April 1999, s. 9.

Alberti, eyaletlerin kendi otoritelerini seçebilmesini, kendi anayasalarını yaratabilmesini ve her eyaletin kendi meclisinin seçtiği iki senatör yoluyla ulusal hükümetin oluşuma katkıda bulunabileceği bir sistem önerdi. Ancak, aynı zamanda ulusal hükümeti yerel hükümetlere üstün kılarak taşradaki merkezkaç eğilimleri ve siyasi istikrarsızlıkları önlemenin yolunu da arıyordu. Bu açıdan hükümetin elindeki en önemli aracı da yerel otoritelerin isteği olmadığı durumlarda bile bir iç istikrarsızlık ve dış müdahale halinde eyaletlere müdahale etme hakkının verilmesiydi.²²⁴ Ayrıca, Kongre'nin, taşradaki yasaları yerel meclislerde kabulünden önce uygun bulması şeklindeki düzenleme de önemli bir araç olarak görülüyordu. Bu anayasa da güçler ayrılığı sistemi güçlüydü. Ancak son derece güçlü bir başkanlık kurumu vardı. Alberti'nin görüşlerinden oy verme hakkı üzerine olan ise kabul edilmedi. Yeni anayasa Buenos Aires hariç tüm eyaletler tarafından kabul edildi. 1860'da Buenos Aires'in diğer eyaletlere katılmasıyla bir anayasal reform gerçekleşti ve Buenos Aires'in rahatsızlık duyduğu bazı merkezîyetçi maddeler çıkarıldı veya yumuşatıldı. Bu reformla taşra yasalarının ulusal meclis tarafından değiştirilmesi hakkı, federal yargının taşralı hükümetlerin farklı organları arasındaki sorunlara müdahale etme hakkı ve taşralı valileri yargılama hakkı kaldırıldı.²²⁵ Ancak merkezîyetçi anlayışın temel maddesi olan içişlerine müdahale hakkı yumuşatılarak da olsa sürdürüldü ve isyan durumunda istek üzerine yapılmaya çevrildi. Ancak Buenos Aires'in ulusun başkenti olması, taşralı orduların varlıklarını sürdürmeleri gibi sorunlar 1880'e kadar çözülemedi. Fakat, 1862'de yapılan bu değişikliklerle anayasa siyasi istikrarın ve medeni hakların ekonomik ilerlemenin temel referans

²²⁴ Negretto , Rivera, agy, s. 10.

²²⁵ Negretto , Rivera, agy, s. 12.

çerçevesi haline geldi. Bu çerçevede özellikle federal düzeydeki yargı diğer kurumlar üzerinde etkin hale geldi ve iç istikrar görelî olarak sağlandı.

Arjantin’de 1853 Anayasası merkezî hükümet ve bölgesel elitler arasındaki karşılıklı koruma paktının sonucuydu.²²⁶ Bu pakta göre, başkan, valiler onun başkanlığını desteklediği sürece onların otoritesini kendi yerel etki alanlarında koruyacaktı. Bu sistemin sürdürülebilirliği başkanın gücüne bağlıydı. Eyaletlere müdahale etme hakkına sahip güçlü bir otorite ve anayasal hakların askıya alınması durumu iç ve dış güçlerin taşradaki statüyü bozmasına karşı bir garantiydi. Eyaletlerdeki aşırı siyasi istikrarsızlık durumunda taşralı liderler merkezî hükümete dayanabiliyordu. Aynı zamanda, başkan elindeki bu güçleri hükümetin politikalarına uymayan valilere karşı da kullanabiliyordu. Ancak 1862-1874 yılları arasında taşralı ve merkezîyetçi çıkar grupları arasındaki çıkar çatışmaları sonucunda tekrar istikrarsızlık dönemi başladı. Çatışma durumu 1880’da sürdü. Bu tarihte PAN olarak bilinen Ulusal Özerklikçi Parti’nin simgelediği bir oligarşi tarafından seçilen Roca döneminde istikrar tekrar sağlandı.

Meksika’da da Arjantin’dekine benzer bazı gelişmeler yaşandı. Meksika’da Fransız müdahalesinin sonuna doğru liberaller başkanın gücünü artırdı. Olağanüstü hal geçtikten sonra başkanın gücü azaltılmak istendi. Ancak cumhuriyetin bu bağlamda karşılaştığı en büyük sorun yine liberal elitin kendi içinden geldi. Liberaller siyasi idareyi elinde tutmasına rağmen kuralların yürütülmesi konusunda hem fikir bir elit yoktu. Bu özellikle başkanlık seçimlerinde hissediliyordu.²²⁷

Bağımsızlık savaşı sonrası dönemde Latin Amerika’daki siyasi çatışmaların çoğu devleti ve kaynakları kimin kontrol edeceği üzerinde yoğunlaşmıştır. Bununla

²²⁶ Negretto , Rivera, agy, s. 14.

²²⁷ Negretto , Rivera, agy, s. 15.

birlikte, çok sayıda ülkede siyasi konularda da çatışma çıkmıştır. 1810-1845 devletin merkezîyetçi mi yoksa federalist mi olacağı sorunu Meksika, Orta Amerika ve Rio de la Plata bölgesinde şiddetli çatışmalara yol açmıştır. Ancak bu federal-merkezîyetçi çatışması her yerde aynı nedenle ortaya çıkmamıştır. Bu çatışma, Rio de la Plata'da bölgesel ekonomik çıkarlara dayanırken, Meksika ve Şili'de en azından görünürde ekonomik çıkarlar ikinci plana atılmıştır. Bu ülkelerde federalizm, federal sistemin bireysel özgürlükleri devlet iktidarından korumanın en iyi aracı olduğu şeklindeki ideolojik inancı yansıtmıştır. Yeni Granada'da ise 1830'ların sonunda federalizm, devletin kontrolünü silah yoluyla eline geçirmeye çalışan bir kliğin kendini meşrulaştırma aracı olmuştur.

2. Pan Amerikanizm

Pan-Amerikanizm üç biçimde gelişmiştir: İspanyolca konuşan Güney Amerika halklarını birleştirmeyi amaçlayan Pan-Hispanizm, İspanyol-Amerikası devletleri ve Brezilya ve Haiti gibi diğerleri arasındaki açığı kapatma çabası ve 19. yüzyılda oluşan ABD liderliğindeki Pan-Amerikanizmi hem Güney Amerika'ya hem de Kuzey Amerika'ya yayma çabası. Bu çalışmada Pan Amerikanizm olarak ele alınacak tanım yukarıdaki boyutlardan birincisi çerçevesinde şekillenmektedir.

Başta, Bolivar ve San Martin olmak üzere bağımsızlık savaşlarının önderlerinin çoğu birleşik bir Latin Amerika hayal etmektedir. Ancak aşağıda da ele alınacağı gibi bağımsızlık sonrası gelişmeler büyük bir Latin Amerika devletini kurmayı başaramamanın ötesinde birleşik devletlerden yeni devletler üretmiştir.

a. Birleşik Cumhuriyet Kurma Deneyimleri

Savaş sosyal yapıda bazı değişiklikler getirmesine rağmen teritoryal sınırlardaki değişiklik çok az oldu. Hareketin ilk öncüleri çeşitli İspanyol kurumlarını bir bütünün parçası olarak görmüşlerdi. Pasifik'teki toprakları kurtarmak için San Martin güneyden, Bolivar ve Sucre kuzeyden gelmişlerdi.

Sömürge döneminde yerellik imparatorluğun merkezîyetçi yapısına rağmen birçok bölgede özerk yapılar oluşturulmuştu.

Bağımsızlık ilan edildiğinde özerklik bozulmamış olarak kaldı ve hatta genişledi. Özerk sömürgeci hükümetlere sahip olanlar bağımsız devletler haline geldi. Sömürge dönemindeki idarî sınırlar yeni devletlerin sınırlarına dönüştü.

Aynı İspanya'da olduğu gibi, Latin Amerika'da kurtuluş çağının insanları yerel çıkarların üstüne çıkmak için çaba sarfederken, bir grup dağılmış devletten fazlasını yaratamadılar. San Martin, Panama'nın tüm güney topraklarını kapsayacak bir devlet kurmayı planlıyordu. Iturbide, Panama'nın kuzeyindeki İspanyol topraklarını kapsayan kısa süreli bir devlet kurdu. Bolivar, Peru ve Yeni Granada'yı kapsayan toprakların birleştiği bir ülkeyi kısa süre de olsa yönetti. Panama'da başarısızlıkla sona eren Pan Amerikan Kongreleri'nin amacı, Amerika'da tüm eski İspanyol İmparatorluğunu kapsayan bir konfederasyon yaratmaktı. Fakat her *criollo* gurubu bir devleti, bir bayrağı ve kendi ordusu olmasını tercih etti.²²⁸

Bir oligarşinin devamı topraklar üzerinde kontrol kurmaya bağlıdır ve bu 19. yüzyıl koşullarında büyük topraklar üzerinde imkansızdı. Yeni devletlerin

²²⁸ Victor Alba, **Nationalists without Nations: Oligarcy versus the People in Latin America**, Frederick A. Praeger Publishers, 1982, s. 142.

eyaletlerine sömürge dönemindeki gibi yerel özerklik bağışlanmıştı. Bolivar, Bolivya'nın yönetimini Sucre'ye bırakmış, Ekvator, Peru, Kolombiya ve Venezuela'yı da aynı yöntemle yönetmeye çalışmıştı. Tüm eyaletlerin birarada olmasını isteyen San Martin bile yerelliğin üstesinden gelinebilmesi için çok güçlü bir olgu olduğunu anlamıştı.²²⁹ O da Şili'yi kurtarıncaya, yönetimi Bernardo O'Higgins'e bırakmıştı.

Aşağıdaki örneklerde de anlatılacağı gibi ayrılık amacı birlik fikrine üstün geldi. Büyük Kolombiya üçe ayrıldı. Orta Amerika'da parçalanmalar meydana geldi. Yerellikle birlikte işleyebilecek tek devlet sistemi federal sistemdi. Fakat daha önce Arjantin örneğinde ele alındığı gibi, bu sistemde de bir çok sorun yaşandı. Sömürge dönemi sonrasında birleşik bir Latin Amerika kurmaya ve ortak bir ulusun yaratılmasına öncülük edebilecek en önemli faktör olan birarada yaşamışlık, siyasi yaşamda yeralma fırsatı sağlayan *cabildo* geleneğinin yıkılmasıyla büyük zarar gördü.

Eski imparatorluk yeni bir federasyon için temel olabilirdi. 1810'da yapılan Tucuman Kongre'sinin açılışı şu sözlerle yapılmıştı: "...biz, Güney Amerika Birleşik Eyaletleri temsilcileri..."²³⁰. Meksika'daki hareketin önde gelenlerinden Hidalgo kendisini "Amerikaların Generali" olarak adlandırıyordu. Arjantinli Bernardo de Mantegudo *İspanyol Amerikası Devletleri Arasında Bir Genel Federasyon İhtiyacı Üzerine Deneme* adlı bir eser yazdı ve bu deneme Lima, Şili ve Guatemala'da basıldı. 1810'da Juan Martinez de Rozas adlı bir Arjantinli yabancı etkisinden

²²⁹ Hobsbawm, agy, s.260.

²³⁰ Alba, agy, s.192.

kurtulmak amacıyla İspanyol sömürgelerinin bir konfederasyon oluşturmasını öneren bir kitap yazdı.²³¹

Bolivar eski İspanyol kolonilerini bir federasyon altında toplama konusunda en ileri giden kişiydi. 1826 Panama Konferası'nda "... Yeni Dünya dış ilişkilerini kuran ve kendi seştikleri genel ve sürekli bir meclis yoluyla iktidarı bunlara veren bir ortak hukuk tarafından çevrelenen bir bağımsız uluslar birliği olacaktır" diyordu.²³²

Ancak tüm bunların tersine bağımsızlık döneminde koloni döneminde bir arada bulunan birimler bile kendi içinde ayrıldılar. Latin Amerika birliği ideali yalnızca 1864'de bir İspanyol ordusu Peru kıyılarında demirleyince El Salvador, Venezuela, Ekvator, Kolombiya, şili, Peru ve Bolivya temsilcilerinin Lima'da biraraya gelip, bu olaya karşı ortak hareket etmek için karar almalarında olduğu gibi uluslararası kriz zamanlarında gündeme geldi ve sonra unutuldu.²³³

Latin Amerika'daki devletler arasında güçlü bir işbirliğinin oluşturulması siyasi istikrarsızlık, devletler arasında ekonomik bağların yokluğu ve her bir oligarşinin diğerinden çıkarları nedeniyle uzak durması nedeniyle geręekleřtirilemedi. 1865-1870 Paraguay savaşı ve 1879-83 Pasifik Savaşı ise birlik yolundaki eğilimleri neredeyse öldürdü.

²³¹ Alba, agy, s.193.

²³² Alba, agy, s.194.

²³³ Alba, agy, s.195.

b. Pan Amerikanizmin Sonu: Büyük Kolombiya Cumhuriyeti ve Orta Amerika Cumhuriyeti'nin Dağılması

i. Büyük Kolombiya'nın Cumhuriyeti'nin Dağılması:

Latin Amerika'da bağımsızlaşma sürecinin en büyük kahramanı Bolivar'ın kurduğu ve diğer devletlere örnek olarak planladığı Büyük Kolombiya Cumhuriyeti bugünkü Ekvator, Kolombiya ve Venezuela devletlerinden oluşuyordu. Kuruluş aşamasında da bölgeselci ve yerelci eğilimlerin ağır basması nedeniyle büyük sıkıntılar çeken Büyük Kolombiya Cumhuriyeti'nin dağılma süreci kıtada birleşik devletler kurma hayallerine büyük darbe vurdu.

Büyük Kolombiya Cumhuriyeti'nin kuruluşu iki aşamalı oldu. Birinci aşamada 1819'da Venezuela ve Yeni Granada'nın birleştiği ilan edildi; 1821'de ise Ekvator, Venezuela ve Yeni Granada arasında Büyük Kolombiya Cumhuriyeti hükümetinin oluşturulması için bir anayasa yapıcı Kongre oluşturuldu. Yeni cumhuriyetin anayasası büyük oranda merkezîleşmiş, ancak pek demokratik olmayan cumhuriyet kurmayı amaçlıyordu. Yeni anayasayla engizisyon, köle ticareti ve Yerlilerden alınan haraç kaldırıldı. Fakat, bu gelişmelerden zarar gören güçler, birleşmenin başından itibaren sorun çıkarmaya başladılar.

Büyük Kolombiya Cumhuriyeti'nin dağılmasının en önemli nedenlerinden birisi, bugün Ekvator adıyla bilinen bölgedeki gelişmelerdi. Bugün Venezuela, Kolombiya ve Ekvator devletlerinin bulunduğu bölgedeki Büyük Kolombiya Cumhuriyeti'nin dağılma sürecinin iki boyutu vardı: Devlet içinde Bolivar ve devlet başkanı yardımcısı Santander arasındaki çekişme ve güneydeki (Ekvator) hareketler.

Ekvator bölgesindeki olayların kökenleri koloni dönemindeki örgütlenmeye kadar gitmekteydi. Bölgede 1563'te kurulan *audiencia*, Quito, Guayaquil ve Cuenca'ya kapsıyordu. Siyasi, ekonomik ve sosyal bağlar dağlık bölgeyi kuzeye Bogota'ya (bugünkü Kolombiya) yönlendirirken kıyı ticaretinin getirdiği çıkarlar eliti Lima'ya itiyordu. 1719-39 arasında bölgenin hangi genel valiliğe bağlı olduğu konusunda bir tartışma çıktı. Sonuçta, Quito Audiencia'sı kuzeye yönelirken, çıkarları Lima liman elitleri yakından ilişkili olan Guayaquil ticari eliti bu bölgeye döndü.²³⁴

Bağımsızlık savaşları sırasında dağlık bölgedeki liderliğin başarısızlığı buranın Peru'ya bağlı kalması durumunu yaratırken, kıyı şeridindeki Guayaquil, koloni idaresini devirdi ve 1820-1822 yılları arasında kendi kendisini yönetti. Savaş sonunda tüm *audiencia* Büyük Kolombiya Cumhuriyeti'ne katıldığında ortaya çıkan durum, Guayaquil'n rahatsızlık duymasına, Quito'nun durumdan memnun olmasına ve Cuenca'nın olaylar karşısında pratik bir tavır almasına neden oldu.

1826 Büyük Kolombiya Cumhuriyeti'nin dağılmasıyla sonuçlanan olayların başlangıç yılıydı. Ekvator bölgesinde görev yapan bir Venezuelalı generalin Büyük Kolombiya Cumhuriyeti Kongresi'nin verdiği yetkiyi kötüye kullanması ve bunun sonucunda yapılan şikayetin reddedilmesiyle bölge elitleri protestolar yapmaya başladılar. Latin Amerika tarihindeki *pronunciamiento** hareketlerinin en önemlilerinden birisiyle sonuçlanan bu eylemler sonucunda, yerel elitler Büyük Kolombiya Cumhuriyeti hükümetinin gayrimeşru olduğunu ve kökten bir değişime gereksinim olduğunu belirten bir bildiri yayımladılar.²³⁵

²³⁴ Roger Davis, "The Local Dynamics of National Dissent: The Ecuadorian Pronunciamientos of 1826," *Historian*, Vol.55, Issue 2, Kış 1993, s. 293.

* Cuntaların veya yerel yönetimlerinin isteklerini bildirmeleri ve isteklerinin kabul edilmemesi durumunda başlattıkları ayaklanmalar.

²³⁵ Davis, agm, s. 294.

1826 Temmuz'undan Eylül'üne kadar Guayaquil, Quito ve Cuenca'daki elitler hem eylem sürecinde hem de politik görüşlerde ciddi bir birlik kurmuşlardı. Büyük Kolombiya Cumhuriyeti başkan yardımcısı Francisco de Paulo Santander bu girişimler nedeniyle Quito'nun önde gelen insanlarından birisine yazdığı mektupta belediye meclislerindeki faaliyetlerin Büyük Kolombiya Cumhuriyeti'nin evrensel güvenliği ile çatıştığını, yabancı devletlerin desteğini azalttığını, İspanya'nın fetih rüyalarını canlandırdığını ve iç savaşa davetiye çıkardığını söylüyordu.²³⁶

Büyük Kolombiya Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla güney bölge olan Ekvator bölgesini altı askeri yetkili yönetmeye başlamıştı. Bu yönetim çerçevesinde Büyük Kolombiya Cumhuriyeti'nin yaptığı yeni kanunlar olağanüstü hal yönetiminde uygulanan kolonyal ekonomik kurumları kaldırdı. Ekvator ve Azuay bölgeleri için önemli gelir kalemleri olan Yerlilerden alınan haraç, koloni satış vergileri ve tekeller iptal edildi. Yeni bir vergilendirme sistemi kuruldu. İthalat ve ihracata konulan vergiler standart hale getirildi ve azaltıldı. Buna karşılık kölelerin çocuklarının özgür olduğu açıklandı. Eski *audiencia*'nın toprakları üzerinde üç yeni yönetim bölgesi oluşturuldu. Tüm illerde yerel seçim kurulları ve cuntalar yerel ve ulusal seçimlerin yapılması ve yerel olayların bildirilmesi için oluşturuldu.

Güneyin askeri ve sivil liderliği Büyük Kolombiya rejiminin taleplerinden hoşnut değildi. Örneğin, Quito'da önemli bir kesim Beyaz nüfusa mali zorunluluklar yükleyen ekonomik politikaları eleştiriyordu. Ayrıca, idarî harcamalar artarken kakao ihracatında düşüş yaşanması Guayaquilli tüccarları çok zor durumlara soktu ve bunlar Büyük Kolombiya Cumhuriyeti liderliğine serzenişlerde bulunmaya başladılar.²³⁷

²³⁶ Davis, agm, s. 293.

²³⁷ Davis, agm, s. 294.

Büyük Kolombiya Cumhuriyeti Venezuelalı bir generali Bogota'ya atadığında bu durum bir yetki aşımı olarak değerlendirildi ve Ekvatorlu elitler bu olayın kendileri açısından da bir emsal yaratacağını düşünerek tehdit algılamaya başladılar.

Yeni kanunları uygulamanın zorluğu ve otorite sorunlarının yaşandığı bu ortamda tüm sistemi reform fikri, Ekvatorlular tarafından sempatiyle karşılandı. Bu durum zaten o dönemde yeni bir reform programı üzerinde çalışan Bolivar için uygun ortamın yaratılmasında etkili oldu.

Venezuela örneği ve Bolivar'ın mesajları Ekvator'daki liderliğin 1826'daki *pronunciamiento*'lar serisini başlatmasında önemli bir rol oynadı. 1826 Temmuz'unda Guayaquil şehir meclisi kendi halkı adına Büyük Kolombiya Cumhuriyeti anayasasının ilk düzeltmelerini yaptığını ilan etti. Cucuta Anayasası gözden geçirilmeye davet edilirken, şehir meclisi bu gözden geçirmeye neden olarak "aşırı gerginliği" gösterdi. Belge (*pronunciamiento*), açıkça askeri liderliğin yaptıklarını ve kendi kendini yöneten halk fikrini referans alıyordu.

Quito belediye meclisi üyeleri de bu eylemin arkasında yer aldı. Temmuz ayının sonunda ise Cuenca bir kasaba meclisi kurma kararı aldı ve diğer şehirlerin faaliyetlerini destekleyen bir *pronunciamiento* ilan etti ve Bolivar'a taleplerini içeren bir mektup yazdı. Bolivar da buna cevabında reform ihtiyacı bulunduğunun farkında olduğunu ve reform talep edenin sadece Kolombiya olmadığını tüm Güney Amerika Cumhuriyetlerinin yapılarının reforma ihtiyaç duyduğunu belirtiyordu.

Ağustos ayının sonunda Guayaquilli otoriteler bir kez daha toplandı ve "...bizim generallerimiz, bizim politikacılarımız ve devrimin liderlerinin safdışı bırakılıyor ve ulusal kurumlar yetersiz kalıyor" diyerek cumhuriyetin yıkılmasında

önemli yere sahip olan bir bildiri yayımladı.²³⁸ Bu koşullar altında şehrin yetkililerinin, önde gelen vatandaşlarının ve mülk sahiplerinin birleşerek halk egemenliğini ve Bolivar'ı desteklediği görülmekteydi. Bu üç il Bolivar'ı yeni anayasa girişimlerinde desteklediler. Bolivar, bu illerden aldığı destekle Bogota'da diktatörlüğünü ilan etti ve bu cumhuriyetin sonu oldu.

Ekvator'daki Büyük Kolombiya Cumhuriyeti çağı genellikle Bolivar, Santander ve Kongre'nin hataları sonucu asillerin başarısızlığı olarak değerlendirilmektedir.²³⁹ Ekvator, Azuay ve Guayaquil olaylarında bu illerin aynı doğrultuda davranmaları bunlar arasındaki ekonomik birliği yansıtıyordu. Quito'da ekonomik durumu iyi olan aileler iç dağlık bölgedeki pazara, Kolombiya'daki kuzey pazarlarına ve tekstil üretimine bağlı olan toprak sahipleri ve asillerdi. Yerli nüfus *hacienda*'larda ve tekstil atölyelerinde işçi olarak çalışıyordu. Bunlar aynı zamanda verdikleri haraç ile kamu idaresi için gerekli fonları oluşturunuyordu. Serbest ticaretin başlamasıyla tekstil sanayiinde büyük bir patlama oldu. Haracı kaldıran kanunlar idarî finansmanın altını oydu ve Quito elitini yabancılaştıran bir vergilendirme değişikliği yarattı.

Güney Amerika'nın batı sahillerindeki önemli bir liman şehri olarak Guayaquil serbest ticaret koşullarından yararlandı. Burada kıyı bölgelerindeki nüfus, çoğunlukla *mestizo* ve *mulatto*'ydu. Kıyı eliti bu işgücünü büyük kakao plantasyonlarında kullanıyordu. Guayaquil'in ekonomik bağları bu toprak sahipleri ve tüccarları Peru piyasalarına yönlendirdi. 1820-22 arasında bu kıyı elitlerinin bazıları Peru'ya katılmayı veya dağlık alandan ayrılmayı istiyordu.

²³⁸ Davis, agm, s. 295.

²³⁹ Davis, agm, s. 295.

Quito’da olduğu gibi Cuenca’nın ve Güney Sierra bölgesinin ileri gelen aileleri Yerli emeğine dayanan tarım, kırsal üretim ve küçük madencilik faaliyetlerine bağılıydı. Ancak, Quito’nun tersine bunların pazarı Peru’ydu. Cuenca Yerli haraçlarının kaldırılmasından sıkıntı çekti fakat serbest ticaretin çıkarlarını paylaştı.

Büyük Kolombiya Cumhuriyeti’nin kanunları güneyli elitlerin çıkarları ile çatışan ekonomik ve siyasi düzenlemelerden topraksal bölünmelere kadar bazı öğeler koyuyordu. Ancak eski ve yeni yerel ve bölgesel sorunlar yerinde kalmaya devam etti.

Guayaquil’de Kongre’den gelen kanunlardan hoşlanılmayınca alternatif hükümet kurmaya yönelik girişimler oldu. Yeni bir vali şehre atandığında sokaklarda insanlar “Kongre’ye ölüm, çok yaşa federalizm” diye bağıyorlardı. Quito’da da atanan vali insanların siyasal sistemden mutsuzluğunu ve değişim istediğini belirtiyordu.

1822-26 arasında Bolivar güneyde İspanyollarla savaşırken ve Peru ve Bolivya hükümetlerini örgütlemekle uğraşırken Büyük Kolombiya’nın yönetimi Francisco Santander’in elindeydi. Bu düzenleme olumsuz sonuçlara yol açtı. Büyük Kolombiya, yaratıcısının kontrolüne ve kişisel dikkatine ihtiyaç duyuyordu. Yeni Granada’da Santander, Venezuela’da Paez ve Quito’da Flores birleşik bir cumhuriyetten ziyade kendi bölgelerinde güçlerini artırma çabasına girişmişti. Santander ile Bolivar arasında devlet yönetimi konusunda sorunlar çıkınca Bolivar onu sürgüne gönderdi. Ancak bu önlem bile birliği korumaya yetmedi. Venezuela 1829’da isyan ettiğinde Bolivar kendisini Yeni Granada’da zayıf hissetti ve isyancılara karşı askeri harekât başlatamadı. Sonuçta sağlığı da bozulunca 1830’un

başlarında istifa etti. Aynı yıl ölümünden önce baharda Venezuela merkezî hükümetle tüm bağlarını kopardı. Onu birkaç ay sonra bugün Ekvator denilen Quito izledi. Böylece Büyük Kolombiya dağıldı.

ii. Orta Amerika Cumhuriyeti'nin Kuruluşu ve Dağılması (1821-1838):

19. yüzyılda Orta Amerika Cumhuriyeti olarak adlandırılan topraklar eski Guatemala Genel Kaptanlığı'nın bir parçasıydı. Bunların nüfusları büyük oranda Pasifik kıyılarında toplandığı ve doğu bölgelerinde ulaşım zor olduğu için bu ülkelerin ABD ve Avrupa ile ilişkisi yüzyılın sonuna kadar çok sınırlıydı. Bu nedenle bu bölgedeki gelişmelerde dış etkenlerin etkisi çok daha az oldu.

19. yüzyılda Orta Amerika tarihi asıl olarak ikiye bölünebilir. 1821-1838 Orta Amerika birleşik bir cumhuriyetken 1838-1900 arası dönem genelde istikrarsızlık ve darbeler dönemidir. Orta Amerika Cumhuriyeti deneyiminin önemi, sömürge sonrası dönemde büyük çoğunluğunu Yerli nüfusun oluşturduğu bir bölgede önce bir birlik sağlanmasına rağmen, bu birliğin neden bir ulus yaratamadığı sorusuna eski İspanyol İmparatorluğu'nun kuzey bölgesi açısından da yanıt vermeye olanak sağlamasıdır.

Guatemala Genel Kaptanlığı Meksika'yı takiben 1821'de bağımsızlığını ilan etti. Bunda en önemli etkenler kolonilerin diğer bölgelerinde olduğu gibi hareketin başını çeken siyasi, dinsel, askerî liderler ve üniversiteli elitlerdi. Sömürge döneminde bölgenin idarî merkezi olan Guatemala bağımsızlık döneminde de bölgedeki diğer ülkeler üzerinde etkisini hissettirdi. Bu çerçevede Eylül 1821'de bağımsız Orta Amerika Cumhuriyeti'nin ilk başkanı sömürge döneminde Guatemala

Audiencia'sının başında bulunan bir İspanyol genel vali oldu. Ancak bu bağımsızlık çok uzun sürmedi. Orta Amerikalılar Agustín Iturbide'nin Meksika İmparatorluğu'na ilhak olmayı tercih etti. Liberallerin muhalefetine rağmen Ciudad de Guatemala'daki muhafazakarlar yeni ulusun varlığını devam ettirebilmesi için Meksika'nın korumasına ihtiyacı olduğunu ileri sürerek, 1822'de Meksika'ya katıldılar.

Orta Amerika'daki liberaller başka ülkelerdeki liberallerden de destek alarak bu ilhaka karşı bir direniş gösterdiler. Fakat, Vicente Filisola'nın kumanda ettiği bir Meksika ordusu Ciudad de Guatemala'ya geldi, burada hükümeti kurdu ve daha sonra San Salvador'u işgal etti.²⁴⁰

Iturbide İmparatorluğu çöktüğünde Meksikalı ve Orta Amerikalı liberaller zafere ulaştı. Bunun üzerine Filisola, Ciudad de Guatemala'da bir kongre topladı. Bu kongre Meksika, İspanya ve diğer uluslardan mutlak bağımsızlığını ilan etti. Kongre, ayrıca, cumhuriyetçi bir hükümet biçimi kabul etti, bir yürütme kurulu atadı ve Filisola'nın görevini bırakmasını talep etti. Kongre, 1823'te kendisini Orta Amerika Birleşik Devletleri Ulusal Konvansiyon Meclisi olarak ilan etti ve Guatemala, El Salvador, Honduras, Nikaragua ve Kosta Rika'nın üyesi olduğu federal bir sistem oluşturdu. Bu yeni devletin kurulmasında liberaller önemli rol oynadı. Anayasa yapıcı kongre, başkenti Ciudad de Guatemala olan Orta Amerika Cumhuriyeti'nin anayasasını hazırladı.

Ertesi yıl, meclis bir dizi kurumsal değişiklik ile kamu maliyesi, tekeller ve ayrıcalıklar konularında revizyonlar yaptı. Yerlilere uygulanan haraçlar ve kölelik kaldırıldı. 1825'te yapılan genel seçimlerde liberaller ve federaller olmak üzere bölünen güç odakları kendi adaylarını çıkardılar. Bağımsızlığın ilk yıllarında çok

²⁴⁰ "Central American States, History," *Encyclopedia Americana*, Cilt:3, s.1109.

güçlü olan muhafazakarlar geçen süre zarfında güç kaybetmişlerdi. Bu seçimlerde liberallerin adayı Manuel Jose Arce, muhafazakarların adayı ise Jose Cecilio del Valle'ydi. Sonuçta seçimi liberallerin adayı Manuel Jose Arce kazandı.

Arce'nin önünde çeşitli sorunlar vardı. Bunlardan birisi hükümet görevlerini yerine getirebilecek yeterince eleman bulamamaktı. Diğer bir sorun merkezî hükümetin Ciudad de Guatemala'da yerleşmiş olmasıydı. Burası, aynı zamanda federal yönetimin sınırları dışındaydı. Bu şehrin valisi değişmemişti. Buna ek olarak, Kongre de Nicolas Raul adlı bir Fransız'ı vali olarak bu şehre atadı ve atanmış vali de Arce'yi tanımadı. Arce'yi tanımayan Raul tutuklandı. Bunun üzerine Ciudad de Guatemala vali yardımcısı şehri terketti ve Quezaltenango şehrine gitti ve burada bir direniş örgütlerken öldürüldü.

Federasyonda siyasi karışıklıklar bununla kalmadı. Bir süre sonra Arce ile kendi partisi olan Liberal Parti arasında büyük ideolojik farklılıklar ortaya çıktı. Arce bir diktatörlük rejimi kurmak isterken federal kongre daha fazla yetki vermeyi reddetti. Bunun üzerine Arce, taraf değiştirdi ve muhafazakarlarla işbirliği yaparak kendisine muhalefet eden San Salvadorlu liberallerin üstüne yürüdü ve onları yendi. Fakat liberallerin isyanı tam anlamıyla bastırılmadı.

Gelişmeler üzerine muhafazakarlar tekrar Ciudad de Guatemala'yı kontrol etmeye başladı ve Arce ile tanımlanan federasyonu desteklediler. San Salvador federal kuşatmaya direnirken, Francisco Morazan adlı liberal bir Yerli Honduras'tan gelerek şehri kurtarmaya girişti. Federal ordunun bir kısmı Morazan'la çarpışmak için kuşatmaya bıraktığında Salvadorlular kuşatmayı kırdılar. Morazan federal güçleri yendi ve San Salvador'a kurtarıcı olarak girdi. Buradan aldığı ek kuvvetlerle

Ciudad de Guatemala'ya girdi. Arce istifa etti ve liberaller Morazan'ı iyi karşıladı ve muhafazakarlar teslim oldu.

Morazan 1830'da yapılan seçimlerde başkanlığı kazandı. Ancak Honduras'ta bir muhafazakar ayaklanma ve El Salvador'daki siyasi ve ekonomik zorluklarla karşılaştı. 1834'te yapılan seçimlerde muhafazakarlar Valle'yi Morazan'a karşı aday gösterdiler ve seçimi Valle kazandı. Ancak Valle'nin Kongre'nin seçim kararını onaylamasından birkaç gün önce doğal yollardan ölmesi nedeniyle Morazan iktidarda kaldı ve radikal bir program uygulamaya başladı.

Kongre, devletlerin aleyhine federe devletin gücünü artıran anayasal reformlar çıkardı. Morazan'ın liderliğinde liberaller, dinin ve devletin ayrılmasını, tarikatların kontrol altına alınmasını ve Kilise dışında medeni kanuna göre evlilikler yapılmasını içeren bir anti-klerikal bir reform başlattı. Büyük toprak sahipleri ve Kilise üyeleri sürgüne gönderildi ve bunların malvarlığı kamulaştırıldı. Fakat bu kanunları yalnızca Nikaragua ve Kosta Rika kabul etti. Federasyonda daha sağlam bir yapının kurulması ve muhafazakarların etkisinin azaltılması için yeniden bir idarî yapılanmaya gidilmesini öngören bir program hazırlandı. Bu çerçevede idarî bölgelerde değişiklikler planlandı ve Guatemala'dan çıkarılacak bir veya iki yeni devletin oluşturulması ve bir de federe devlet kurulması planlandı.

Bütün bunlar gerçekleştirilirken 1837'de Orta Amerika'da başgösteren kolera salgını trajik bir şekilde federasyonun sonunu hazırlayan gelişmelere başlangıç teşkil etti. Liberallerin yaptığı reformlardan büyük zarar gören Kilise öncelikle halk içinde bir panik havası yarattı. Bilindiği gibi, Kilise sömürge döneminden beri Latin Amerika'da çok önemli bir güce sahipti. Bu nedenle özellikle dinsel inançları güçlü olan cahil halk arasında salgının, Kilise'ye karşı girişilen mücadeleye karşı bir ceza

olduğu söylentisi çerçevesinde Guatemala’da bir *mestizo* olan Rafael Carrera önderliğinde bir ayaklanma başlatılması pek de zor olmadı. 1838-1840 arasında yaşanan savaşlar Morazan’ın devrilmesi ve Orta Amerika Cumhuriyeti’nin dağılmasıyla sonuçlandı.

III. KENDİNİ TANIMLAMA

Bağımsızlıktan sonraki ilk yüzyıl içinde Latin Amerika’da kimlik sorununa ve milliyetçiliğe iki temel yaklaşım vardır: Avrupa’nın üstün değerlerini kabul ederek olumlu bir kimlik yaratma çabası ve karşı tarafın kötü yanlarını vurgulayarak kendini kurgulama çabası. Aslında her iki tip milliyetçilikte de “öteki” en az “biz” kadar önemli olmuştur. Bu iki tip milliyetçilikteki ayrım ötekini olumsuzlama veya yüceltmeden yola çıkarak değerlendirilebilir. “Öteki”ni yücelterek onun olumlu yanlarını almak suretiyle pozitif bir ulusal kimlik yaratma süreci ideolojik ‘öteki’nin milliyetçiliğin pozitif işlevi olarak değerlendirilirken, “öteki”nin yanlışlığı üzerine kendi kimliğini kurmak ve tepkisel bir “biz” oluşturmak ‘öteki’nin negatif yanı olarak ele alınacaktır.

A. İdeolojik ‘Öteki’nin Pozitif İşlevi

Ulusun karakterini negatiften pozitive çevirmek suretiyle kendi ulusal kimliklerini oluşturmaya çalışan milliyetçi akım, Batı ile eşit konuma gelmek için Batı kültürünü kabul etmenin temel yol olduğunu ileri sürüyordu. Ancak, bunlar kozmopolitan anti-milliyetçilerden farklı olarak kendi kimliklerini inkar etmek yerine kendi halklarını gurur duyabileceği özel bir milliyetçi gurur geliştirmek için toplumu değiştirmek istiyorlardı.

Bu tür milliyetçiliğin kökenleri bağımsızlığın ilk dönemlerinde bulunabilir. Bu dönem boyunca Batı Avrupa’nın ulaştığı seviye Latin Amerikalılar için çok cazip bir hale gelmişti. Bu nedenle Latin Amerikalıların çoğu kendi insanları için aynı ilerleme ve özgürlük rüyasını görmeye başlamıştı.

Modernlik ve medenilik büyük oranda Avrupa uygarlığıyla tanımlandığından ‘kabulcü’ milliyetçiler olarak tanımlanabilecek bu grup modernleşmenin en önde gelen savunucusu oldu. Bu milliyetçilere göre, Lâtin Amerika’yı modernleştirmek için Avrupa kültürünün kabul edilmesi ve öğrenilmesi gerekmektedir. Örneğin Arjantin anayasasının babası olan Juan Batista Alberti, “kendi ülkemizde uygarlaşmak için yapmak zorunda olduğumuz herşeyin kökeni Avrupa’dadır” diyordu.²⁴¹

Bu kişilerin gözünde yaşadıkları toplum geri kalmış, uygarlaşmamış bir toplumdur. Geri kalmışlıklarının nedeni olarak ise sömürge döneminden kalan kültürel mirası öne sürüyorlardı. Bunlara göre kültürel mirasın olumsuz özelliklerinin çoğunun İspanya’dan geldiğini ve Latin Amerika’nın ortaçağın kötü özelliklerini

²⁴¹ Barrett, agy, s. 149.

bünyesinde en çok barındıran, en az modern insanları tarafından sömürgeleştirildiğini söylüyorlardı. Şili'nin önde gelen entelektüellerinden birisi olan Jose Victoriono Lastarria'nın şu sözleri bu yaklaşımı açıklığa kavuşturmak açısından son derece açıklayıcı görünmektedir: "...bizim sosyal ve siyasal hastalığımızın temel nedeni İspanyol mirasında yatmaktadır..."²⁴² Bu dönemdeki Beyaz *criollo* elitin kültürel yaklaşımında Yerli ve Siyah kültürlerine olan sempati İspanyollara olandan daha da azdı. Bunlar, bu kültürleri de "barbar", "vahşi" ve "pagan" olarak adlandırıyorlardı.

Bu reformcular kültür çalışmalarıyla çok yakından ilgiliydi. Çünkü bunlar kendi insanların Avrupa çizgisine gelebilmesi için modernleşmeye engel olan tarihsel miraslarından ve değerlerinden kurtulmaları gerektiğini düşünüyorlardı.²⁴³ Bu grubun reform konusundaki temel stratejisi eğitim ve göçtü. Ulusal birliğin sağlanması ve eğitimin tektipleştirilerek modernleştirilmesi için devlet okulları ve ulusal eğitimin inşa edilmesi bu programın en önemli parçalarından birisiydi.

Ancak, bu grubun stratejisinde en önemli yeri Avrupa'dan beyazların göç ettirilmesi tutmaktaydı. Bunlar iki nedenden dolayı göçü destekliyordu: Öncelikle, Avrupalı değerlerin ithalatı için Avrupalıların ithalinden kolay bir yol görünmüyordu. İkincisi, bu göçmenlerin disiplinleri, üretken yaşamaları gibi faktörlerin Latin Amerikalılara iyi bir örnek oluşturabileceğini ve bunların yeni gelenlerin çalışma alışkanlıklarını taklit edebileceklerini düşünüyorlardı. Bazılarına göre ise Avrupalı yerleşimciler cahil kitlelere ahlaki ilerleme getirecek "uygarlık ajanları"ydı.²⁴⁴ Bunlar, Avrupalı göçmenlerin kendi insanların ahlakını da değiştirmesini de bekliyordu. Şili'nin önde gelen entelektüellerinden birisinin şu

²⁴² Barrett, agy, s. 150.

²⁴³ Barrett, agy, s. 151.

²⁴⁴ Barrett, agy, s. 153.

sözleri çok önemliydi: “... İnsan toplulukları bireyler gibidir. Eğer onlara birşeyler öğretmek veya daha ahlaklı kılmak istiyorsan, onları kalabalık olmalarının etkilerinden ve tembelleştirici geleneklerinden kurtar ve onları üstün insanlarla ilişkiye geçir. Okullar ve öğretim, gelenekleri korumak ve onları geliştirmek için çok şey yapabilir fakat bir halkın hızlı bir biçimde yenilenmesi daha uygar bir halkın varlığı ve örnek olmasını gerektirir...”²⁴⁵

Kabulcü milliyetçilerin ana sloganı “Avrupa’yı Amerika’ya getir”di. Bu strateji sayesinde bir dereceye kadar modern uluslar yaratılabilmesi başarılabildi. Bunların nihai amacı, Latin Amerikalılar arasındaki geri kalmışlık duygusunu yok etmek ve onları kendi ulusal kimliklerinde bir onur hissi vermektir.

Bu strateji bir dereceye kadar başarılı oldu. Kamu eğitimi sistemi kullanmak mantıklıydı fakat bu değerler, bu eğitimi verenlerin üzerindeydi ve bunları da etkilemişti. Kabulcü milliyetçiler, modern değerleri öğretecek öğretmenlere bağımlıydı. Fakat, öğretmenler de özsaygılarının içinde büyüdüklerinden çok farklı bir değer sistemi tarafından tehdit edildiğini hissediyorlardı.

Stratejinin diğer ayağı olan göçte de önemli sıkıntılar oldu. Bu sıkıntıların en önemlileri yeterince göçmen gelmemesi ve bazı bölgelerde yeterince göçmen gelse bile bunların gelişinin ülke ekonomisinde beklenen etkiyi yaratmamasıydı. Projenin yaratıcıları ekonomik ilerleme konusunda haklı çıkmışlardı. Fakat, göçmenlerin kendilerini geldikleri toplumdan daha üstün görmeleri nedeniyle asimilasyona direnmesi, bunların ekonomik olarak da geldikleri devletle bütünleşmesi konusunda sorun yarattı. Göçmenler başlangıçta ekonomiye hız getirmelerine rağmen yüzyılın

²⁴⁵ Barrett, agy, s. 153.

sonlarına doğru ekonomiyi ele geçirdiler. Bu durum ise negatif kimliği yok edeceğine daha da güçlendirdi.

B. İdeolojik ‘Öteki’nin Negatif İşlevi: İspanyol Karşıtlığı ve Anti- Yankeeçilik

Bağımsızlık döneminin ilk yüzyılında negatif milli kimlik Latin Amerika yaşamında güçlü bir psikolojik faktördü. Bazı Latin Amerikalılar negatif kimliğin üstesinden gelebilmek için milliyetçiliği tümünden reddetme ve ulusal bir kimlik yerine kozmopolit anti-ulusçu bir kimlik oluşturma yoluna gitmekteydi. Bu yaklaşımı kendini tanımlama olarak gören Latin Amerikalılar özel bir ulusun üyeleri olarak değil, bireyler olarak yorumlanmakta ısrar etmekteydiler. Bunların görüşlerine göre her uygarlaşmış insan dünya medeniyetinin en iyi özelliklerini kabul etmeliydi. Onlara göre daha da önemlisi, her birey, toplumunun uygarlığa yaptığı katkıya bakarak değil, bunu nasıl kabul ettiğiyle yargılanmalıydı. Bunlar, kendi ulusal kültürlerini aşağı gördükleri ve Avrupa’nın ise Batı uygarlığına çok katkıda bulunduklarını hissettiklerinden anti-milliyetçilik için çok önemliydi.

Anti-milliyetçilerin kendilerini kendi toplumlarından soyutlamaya çalışmalarının temel teknikleri kendi kültürlerinin negatif özelliklerini sürekli vurgulamak ve hayran oldukları kültürü mümkün olduğunca öğrenip ona sıkı sıkıya uymaktı. Milliyetçilikten kaçarak dünya vatandaşlığı ya da evrenselciliğe yönelen bu kesim, Latin Amerika düşünce hayatında bir dönem önemli olmasına rağmen 19. yüzyıl için başat kimlik biçimi olmaktan uzaktı.

Latin Amerika’da negatif kimlik konusunun en önemli parçasını “öteki” üzerine inşa edilen kimlikler oluşturmaktaydı. Bu bağlamda ele alınabilecek ilk olgu

İspanyol karşıtlığıydı. Bağımsızlık savaşlarında başta Meksika'daki kırsal isyancılar olmak üzere çeşitli bölgelerde görülen İspanyol karşıtlığı, bağımsızlık döneminde de etkisini güçlü bir biçimde hissettirdi. Bu konuda en önde gelen düşünürlerden birisi Şilili bir liberal olan Francisco Bilbao'ydu. Bilbao, 1863 yılında *La America En Peligro* (Tehlikedeki Amerika) adlı çalışmasında Latin Amerika'da başta *Caudillosmo*'nun yarattığı sorunlar ve yeni cumhuriyetlerin özgün kurumlar kurmadaki başarısızlığının suçlusu olarak İspanyol koloni yönetimini ve Katolikliği işaret etmekteydi. Çalışmasında asıl olarak Katolikliğin Latin Amerika toplumsal düzeni üzerindeki etkisini ve bunun modern yapıların kurulmasının önünde engel teşkil etmesini eleştiren Bilbao, temel sorunlardan bu kurumu yerleştiren İspanyol sömürgeciliğini sorumlu tutuyordu.²⁴⁶

Tepkisel milliyetçiliğin diğer bir boyutu da “öteki” olarak ABD'nin kabul edildiği akımdı. Bu akım büyük oranda kabulcü milliyetçiliğin tavırlarına yanıt olarak ortaya çıktı. Bu milliyetçiliğin ilk ve en önemli ismi Uruguaylı Jose Enrique Rodo'ydu. Rodo'nun bağımsızlık savaşından hemen sonra yazdığı *Ariel* adlı kitap tüm Latin Amerika'da büyük bir etki yarattı. Rodo kitabında Kuzey Amerika için kötü olan şeyin kendileri için iyi olduğundan bahsediyordu. Rodo'nun bu kitaptaki amacı, Latin Amerikalıların ABD'ye hayranlık eğilimini ve kendi ülkeleri için model olma durumunu zayıflatarak veya yok ederek Latin Amerikalılar için milliyetçi bir bilinç inşa etmektir.²⁴⁷

ABD'nin hedef olarak seçilmesi son derece anlaşılabilir bir durumdu. Çünkü bu dönemde ABD, Latin Amerika bilincinde en güçlü modernleşme örneği idi. Latin Amerikalıların kendi halklarını aşağı veya geri olarak nitelendirdiği bir eğitimden

²⁴⁶ Francisco Bilbao, “America in Danger,” Hugh Hamill, *Caudillos: Dictators in Spanish America*, Norman, University of Oklahoma Press, 1992, s. 155.

²⁴⁷ Barrett, agy, s. 157.

geçtikleri bir dönemde 20 yaşlarında bir genç olan Rodo'nun *Ariel*'i, kendi neslinin duygusal tepkilerini yansıtıyordu. Rodo, Kuzey Amerikalılara yönelik eleştiriler getiriyordu. Bunların içinde Latin Amerikalılar için en etkileyicileri Kuzey Amerikalıların felsefi ve sanatsal ilgilerinin olmayışındı. Rodo, Amerikalıları kendi enerjilerini salt materyalist ve yararcı bir yöne yönlendirmekle suçlamaktaydı. Buna karşılık Latin Amerikalıların daha duyarlı bir halk olduğunu ve bu nedenle bu hatayı yapmadığını söylüyordu.

Rodo, kafasında bir Latin Amerikalı ideali yaratmıştı. Bu ideal tipik kimliğin en önemli özellikleri yaşamda ideallik ve düzen, düşüncede asil esinlenme, çıkarıcı olmama, sanata önem verme, kahramanlık ve nezaketti.²⁴⁸

Arielismo denilen ve ruhsal ve ruhsal üstünlük fikri çevresinde odaklanan bir akım olan bu tepkisel milliyetçilik, gittikçe güçlenen tepkisel meşruiyeti vurgulamak ve meşrulaştırmak için kullanılmıştır.

²⁴⁸ Barrett, agy, s. 158.

SONUÇ

Bu bölümde, şimdiye kadar ortaya koyulmaya çalışılan olgular, giriş bölümündeki varsayımların doğruluğunu ispatlamak için özetle ele alınacak, ardından çalışmanın içindeki kanıtlar doğrultusunda, varsayımların doğruluğu gösterilmeye çalışılacaktır.

Giriş bölümünde Latin Amerika'da milliyetçiliğin doğuşuna ilişkin ilk varsayım, sömürge öncesi toplumsal yapının sömürge dönemini ve bağımsızlık dönemini etkilediğidir. Birinci bölümde de ortaya konulduğu gibi özellikle sömürgelerde kültürel yapının inşasında ve Yerlilerin kolektif kimliklerinin kurgulanmasında bu olgu açıkça görülmektedir. Latin Amerika'nın İspanyol sömürgeciliği öncesi mirası, özellikle kültürel anlamda etkisini göstermiştir. Latin Amerika'nın sömürge öncesi döneminin kültürel mirası, milliyetçi hareketin temel ögesi olan *criollo*'ların kolektif kimliklerinin kurgulanmasında *peninsulares*'e karşı ayırıcı bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. *Peninsulares*'e karşı oluşturulan kimliğin en önemli sembolleri ya sömürge öncesi dönemden aynen alınarak ya da İspanya'nın kültürel özellikleriyle harmanlanılarak kullanılmıştır.

Sömürge öncesi dönemin etkileri bağımsızlaşma sürecinde yalnızca *criollo* hareketleri boyutunda değil, aynı zamanda halk hareketleri boyutunda da görülmektedir. Kolomb öncesi dönemin kalıntıları, hem sömürgecilik döneminde hem de bağımsızlık döneminde geçmişe vurgu yapan iddialarla defalarca ayaklanmışlardır. Bu durum bu varsayımın doğru olduğunu gösterir niteliktedir.

Criollo'lar ile *peninsulares* arasındaki ekonomik mücadelenin, *criollo* kimliklerinin oluşumunda çok önemli bir rol oynadığı savı özellikle birinci bölümde

ele alınmıştır. Sömürgelerde oluşturulan ekonomik, toplumsal ve siyasal yanı üzerinde hakimiyet kurma çabası *criollo*'ların yeni bir sınıf olarak ortaya çıkmasının temel nedenidir. İspanyol vatandaşlık hukukuna göre İspanya'nın dışında doğan İspanyolların ikinci sınıf vatandaş sayılması ve bunun sonucu olarak bazı haklardan ve yetkilerden dışlanması, dışlanan kişiler arasında bir ortaklık duygusu yaratmıştır.

Önceleri ortak kaderi paylaşmaktan kaynaklanan bu duygu, *criollo*'lar ve *peninsulares* arasında ekonomik ve siyasi alandaki çıkar farklılıklarının oluşturdukları koşullar sonucunda bir sınıf bilincine dönüşmüştür. Bu dönüşüm Avrupa'da burjuvazinin aristokrasi ile mücadelesinde yaşadığı dönüşümü andırsa da, iki örnek arasında temel bir farklılık vardır. Avrupa'da sınıfsal bilincin oluşumu başını ticaret burjuvazisinin çektiği burjuvazinin, mutlakıyetçi aristokrasiye karşı çıkılması şeklindeyken, Latin Amerika'daki *criollo*'lar tam anlamıyla burjuva değildir. *Criollo*'lar kendi içlerinde ikiye ayrılmaktadır. İç bölgelerde feodal özellikleri ağır basan *criollo* grupları bulunurken, liman şehirlerinde bir ticaret burjuvazisinin sınıfsal dönüşümüne tanık olunmuştur. *Criollo* başkaldırısı, *hacendados* (feodalite) ile liman oligarşilerinin (ticaret burjuvazisi) ittifak yaptığı bir harekettir. Liman oligarşilerinin temsilcileri Batılı anlamda milliyetçi duygularla, cumhuriyetçi projelerle ortaya çıkmış ve Avrupa'daki sınıfdaşlarına benzer bir hareket yürütmeye çalışmışlardır. Bunlar, hareketin asıl milliyetçi özünü ortaya çıkaran grup olmuştur. Milliyetçi hareketin bunlar açısından işlevi bağımsızlık ve bağımsızlık sonrasında kendi ulus tahayyülleri doğrultusunda aynı toplumsal kimliğe sahip olduklarını düşündükleri insanlar arasında birlik kurmaktır. Bu nedenle bunlar pan Amerikancıdır.

19. yüzyılda milliyetçiliğin işlevi bağımsızlığın kazanılması veya ulusal birliği sağlanmasıdır. Bununla birlikte, kolonilerde başgösteren milliyetçi hareketlerde öncelikli hedef bağımsızlık olmakla birlikte, ülkü birliği içinde olunan gruplarla birleşmek nihai hedef olarak ortaya çıkmaktadır. Fakat bu tür pan milliyetçiliğin kaynağı tarihsel iddialar değil, ortak sömürge yönetiminde olmaktan kaynaklanan kolektif kimlik duygusudur. Bu bağlamda kolon milliyetçiliğindeki pan milliyetçilik ögesi, Kıta Avrupa'sında görülen pan milliyetçiliklerden farklı bir karakter taşımaktadır.

Varsayımlar arasında kolon milliyetçiliğinin önde gelen liderlerinin kafalarında birlik düşüncesi bulunduğu belirtilmiştir. Kolon milliyetçiliğinin ayrıcı unsurlarından birisi olan bu düşüncenin Latin Amerika'da başarısız olmasının nedeni *criollo* ittifakının doğasıdır. Çünkü, hareketin beyni ve itici gücü liman oligarşileri olmalarına rağmen *hacendados*'un sayıca çokluğu ve savaşlar sırasında elde ettikleri güçleri, bunların temel eğilimi olan özerkliğin ve ayrılıkçılığın ağır basmasına neden olmuştur. Sömürge döneminde ele edilen özerkliklerin ve ekonomik ve siyasi gücün korunması ve artırılması isteği birlik yerine ayrılıkçılığı getirmiş, eski sömürge idari sınırları yeni devletlerin sınırlarına dönüşmüştür.

Bu çalışmada kolon milliyetçiliğine ilişkin en önemli varsayımlardan birisi kolonicilerin kendi kolektif kimliklerini oluştururken baz aldığı referanslara ilişkin olanıdır. Millet olarak kurgulanan toplumsal birimin diğerlerinden ayrıcı özelliği dil, din, kan bağı, ortak ekonomik kodlar, varsayılan ortak tarih veya coğrafyadan birisi veya bunlardan birkaç tanesi olmaktadır. Koloniciler arasında dil ve din, varsayılan kan bağı gibi öğeler metropolden farklılık taşımadığından yeni kolektif kimliklerin icadında yeni bir tarihin oluşturulması ve ortak sembollerin yaratılması yolu

seçilmiştir. Latin Amerika’da koloniciler metropoldekilerle ve *peninsulares* ile aynı dili konuşmakta ve aynı dine inanmaktadır. Melezleşmeye rağmen kan bağı duygusu da güçlüdür. Bu nedenle yeni kolektif kimliğin kurgulanmasında en önemli unsurlar tarihten, koloni öncesi dönemden ve koloni idaresi boyunca oluşturulan ortak kültürel unsurlardan seçilmiştir. *Criollo*’ların kendilerini tanımlamasında Aztek ve İnka sembollerine önem vermeleri, onların metropolden ayrı bir kimliğe sahip olma çabalarında önemli bir olgudur. Ancak, *criollo*’lar yalnızca Yerli antikitesine atıfta bulunarak bir kimlik inşası yoluna gitmemiştir. Modern çağın Aydınlanma düşüncesini kendilerine rehber edinerek, rejime karşı isyanlarını milliyetçi bir harekete çevirmişlerdir. Milliyetçilik öncesi hareketlerde de mevcut olan rejimin yanlış olduğu düşüncesi, tam anlamıyla rejim karşıtı halini Aydınlanmanın önde gelen düşünürlerini okumuş ve laik eğitim almış burjuvalar sayesinde almıştır. Modern dönemin etkisi *criollo* burjuvazisinde cumhuriyetçi ve bağımsızlıkçı düşünceyi doğurmuştur.

Coğrafya da milliyetçiliğin ortaya çıkışında önemli bir rol oynamıştır. Coğrafyanın Latin Amerika’da kimlik oluşumuna etkisi iki yönlü olmuştur. Merkezî yönetimin etkisinden uzak iç bölgelerde yerel kimlikler gelişme olanağı bulmuştur. Fakat, coğrafyanın asıl etkisi Amerika’nın coğrafi olduğu kadar kimlik belirten bir terim haline gelmesiyle ortaya çıkmıştır. Uzun yıllar boyunca *Indias* olarak adlandırılan kıta, 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Amerika olarak bilinmeye başlamıştır. ‘Amerikalılık’ın, bir kolektif kimliğin adı haline gelmesi Latin Amerika’daki milliyetçilik hareketi için çok önemlidir. Çünkü, hareketlerine bir birliktelik olgusu katmak isteyen *criollo*’lar için bu terim üst kimliğin oluşturulmasına olanak sağlamıştır. Bağımsızlık savaşlarında Hidalgo’nun kendisine

‘Amerikalının Generali’ demesi, Bolivar’ın ‘biz, Amerikalılar’dan bahsetmesi coğrafyanın milliyetçilik içindeki yerini göstermesi açısından önemlidir.

Giriş bölümünde ileri sürülen, en önemli ve burada ele alınacak olan sonuncu sav bağımsızlık savaşlarının asıl olarak kolon milliyetçiliği hareketleri olmaları ve *criollo*’lar tarafından domine edilmeleridir. Savaşlarda ileri sürülen iddialar ve önderlerin talepleri bu savaşların bir milliyetçilik hareketi olduğunu ortaya koymaktadır. Bu olgu, çalışmanın ikinci bölümünde Ayaklanma İdeolojisinin Değerlendirilmesi başlığı altında ayrıntılı biçimde ele alınmıştır. Dahası, Bolivar’ın, San Martin’in savaşlar sırasındaki sözleri ve savaş sonrasında kurulan devletlerdeki pratikler de hareketlerin bağımsızlıkçı ve milliyetçi karakterini ortaya koymaktadır. Bu noktada sorun, kır kökenli hareketler ve halk ayaklanmalarının nereye yerleştirileceğidir. Bağımsızlık savaşlarının kırsal boyutu da çok önemli olmasına rağmen asıl sonuç şehirlerde yapılan darbelerle alınmıştır. İspanyol sömürgeciliğinin merkezîyetçi yapısı nedeniyle asıl gücünün şehirlerde toplanmış olması kırdaki başlayan hareketlerin de sonuçta şehirlere yönelmesine yol açmış ve bu nedenle *criollo*’ların hakimiyetine girmesine neden olmuştur. Örneğin kır kökenli ayaklanmaların en güçlü olduğu yer olan Yeni İspanya eyaletinde hareket şehirli *criollo*’lardan destek bulana kadar etkili olamamıştır. Halk ayaklanmaları hem askeri hem de siyasi açıdan başarılarını *criollo* önderlik sayesinde yakalamışlardır. Bu nedenle hareketleri *criollo*’lar domine etmiştir, demek yanlış olmayacaktır.

LÜGATÇE

Adelantados: Bir yeri fetheden ve yeni bölgeleri işgal eden ve üç kasaba kuran kişilere verilen yönetici unvanı.

Alcaldes Mayores: Yerel vergileri ve haraçları toplayan, madencilik, tarım ve Yerli emeğini kontrol eden üst düzey idarî yetkililer.

Audiencia: İspanyol sömürge yönetiminde genel valilikten sonra en önemli kurum olan *audiencia* ise danışma konseyi ve temyiz mahkemesi işlevi görmekteydi.

Ayuntamiento: Büyük şehirlerdeki meclislere verilen ad.

Cabildo: Küçük ve orta boy kasabalardaki meclislere verilen ad.

Caciques: İspanyolların Yerlileri yönetmek için işbirliği yaptığı Yerli şefleri

Casa de Contracion: Ticaret Kurulu.

Castizo: Criollo ile mestizo melezi.

Caudillosmo: *Caudillo*'ların egemenliklerini sağladıkları sosyal ve siyasal düzen.

Ciudad: Büyük Şehir.

Conquistadores: İspanyol Fatihlere verilen ad.

Consulado: İspanyol sisteminde büyük ticaret loncalarına verilen ad

Corregidores: Alcaldes Mayores gibi temelde yerel vergileri ve haraçları toplayan, madencilik, tarım ve Yerli emeğini kontrol eden ancak yalnızca sivil yetkilere sahip üst düzey idarî yetkililer.

Criados: Güçlü yerel beylerin çevresinde bulunan, onların işlerini yürüten ve akrabalık temelinde örgütlenen grup.

Criollo: İspanya dışındaki topraklarda doğan İspanyollara verilen ad.

Encomendero: Encomienda sahibi kişiye verilen ad.

Encomienda: Yerlilerin, onları Hristiyanlığa kazandırmak ve de korumakla görevlendirilmiş bir İspanyol'un emrine, onun kişisel hizmetini görme ya da topraklarında tarım yaparak, maden çıkararak çalışma yükümlülüğü altında verilmesi.

Estancieros: Rio de la Plata bölgesinde küçük ve orta boy hayvancılık işletmeleri sahiplerine verilen ad.

Federales: Federalistler

Fuero: İspanya'da toprağın sahibine tanınan yargısal ve ekonomik ayrıcalıklar

Gachupin: Mahmuzlanan. Yarımada İspanyollara criollo'lar tarafından söylenen aşağılayıcı bir sıfat.

Gobernadores: Küçük taşra vilayetlerinin yöneticileri.

Guadolope Bakiresi: Latin Amerika'nın en önemli dinî simgelerinden birisi olan Bakire kültü.

Hacendado: Hacienda sahibine verilen ad.

Hacienda: Yerel düzeyde kendine yeterlilik ve otarşiyi başarmaya çalışan ekonomik ve sosyal sistem

Hint Konseyi: Sömürge yönetiminin en üst organı.

Lautaro Locası: Latin Amerikalı devrimci önderlerin üyesi olduğu ve amacı sömürgelerin bağımsızlığını kazanmasını sağlamak olan gizli bir örgüt.

Lepero: Atalarının kökeni belli olamayacak kadar karışık olan yasal statüsü olmayan kişiler.

Mestizo: Yerli-Beyaz melezi

Mulatto: Siyah-Beyaz melezi

Peninsulares: İspanya doğumlu İspanyollar.

Portenos: Buenos Aires bölgesindeki genellikle kıyı bölgelerindeki ticaret burjuvazisine verilen ad.

Pueblo: İspanyolca'da halk anlamına gelen kelime. Daha çok elit dışındaki tabakayı temsil etmektedir.

Reconquista: İber yarımadasının tek bir yönetim altında bütünlüğünü sağlama girişimi.

Unitaros: Birlikçiler. 19. Yüzyılda merkezîyetçi hükümetin tarafının tutan grup.

Visitas : İspanya'nın genel valilerini denetlemek için kullandığı görev sırasındaki habersiz teftişler.

Zambo: Yerli-Siyah melezi.

KAYNAKLAR

Kitaplar

Akal, Cemal Bali, **Modern Düşüncesinin Doğuşu: İspanyol Altın Çağı**, Ankara, Dost, 1998.

Alba, Victor, **Nationalists without Nations: Oligarcy versus the People in Latin America**, Frederick A. Praeger Publishers, 1982

Anderson, Benedict, **Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması**, İstanbul, Metis, 1995.

Anderson, Charles W, **Politics and Economic Change in Latin America**, London, Van Nostrand Company, Inc, 1967.

Barrett, Jeffrey, **Impulse to Revolution in Latin America**, New York, Praeger Social Studies, 1985.

Bethell, Leslie, **Spanish America After Independence (1820-1870)**, Cambridge, Cambridge University Press, 1987

Boyd, Shafer, Richard, McLemore, Everett, Augspurger, **United States History**, Illinois, Laidlaw Brothers, t.y.

Brading, D. A., **The First America: The Spanish Monarchy, Creole Patriots, and The Liberal State, 1492-1867**, Cambridge, Cambridge University Press, 1993

Braudel, Fernand, **Akdeniz ve Akdeniz Dünyası**, çev.Mehmet Ali Kılıçbay, Cilt: 2, İstanbul, Eren Yayıncılık, 1990.

Brown, Jonathan, **Latin America: A Social History of Colonial Period**, Harcourt College Publishers, 2000.

Bushnell, David, Macaulay, Neill, **The Emergence of Latin America in the Nineteenth Century**, Second Edition, New York, Oxford University Press, 1994.

Elites in Latin America, ed. by. Seymour Martin Lipset and Aldo Solari , New York , Oxford University Press, 1968 .

Fisher, John, **Commercial Relations between Spain and Spanish America in the Era of Free Trade- 1778-1796**, Liverpool, University of Liverpool Press, 1985.

Frank, Andre Gunder, **Lümpen Burjuvazi Lümpen Gelişim**, çev. A. Yılmaz, İstanbul, Gökkuşığı, 1995.

_____, **Capitalism and Underdevelopment in Latin America; Historical Studies**, New York, Monthly Review Press, 1967.

Goodnough, David, **Simon Bolivar: South American Liberator**, Enslow Publishers, 1998.

Hobsbawm, Eric J., **Devrim Çağı:1789-1848**, çev. Julide Ergüder- Alaeddin Şenel, Ankara, V Yayınları, 1989.

Johnson, Dale, **The Sociology of Change and Reaction in Latin America**, New York, Bobbs Merrill, 1973.

Johnson, John, **Continuity and Change in Latin America**, Stanford, Stanford University Press, 1964.

Johnson, Julie Greer, **The Books in The Americas: The Role of Book & Printing in the Development of Culture & Society in Colonial Latin America**, Rhode Island, Meriden-Stinehour Press, 1988.

Jones, Tom, Beatty, Donald, **An Introduction to Hispanic American History**, New York, Harpers & Brothers, 1950.

Klaren, Peter and Bassert, Thomas, **“Promise of Development”**, Baulder and London, Westview Press, 1986.

Lynch, John, **Latin American Revolutions, 1808-1826 : Old and New World Origins**, Norman, University of Oklahoma Press, 1994.

Moses, Bernard, **The Establishment of Spanish Rule in America**, Cooper Square Publishers, INC, New York, 1965.

Negretto, Gabriel Rivera, Aguilar, Jose Antonio, **Rethinking the Legacy of the Liberal State in the Latin America: The Cases of Argentina (1853-1916) and Mexico (1857-1910)**, Rights Vesus Efficieny Paper No: 6, Institute for Latin American and Iberian Studies at Colombia University, 1999.

Oran, Baskın, **Az gelişmiş Ülke Milliyetçiliği: Kara Afrika Modeli**, Ankara, Bilgi, 1997.

Snyder, Louis, **Encyclopedia of Nationalism**, New York, Paragon House, 1990.

Tannebaum, Frank, **Ten Keys to Latin America**, Random House, New York, 1960.

Makaleler

A Letter by Simon Bolivar: Reply of a South American to a Gentleman of This Island (Jamaica),

<http://www.emory.edu/COLLEGE/CULPEPER/BAKEWELL/t.../jamaica-letter.html>

An Outline of American History, Chapter Three: The Road to Independence,

<http://www.usis.usemb.se/usis/history/chapter3.html>

An Outline of American History: The Colonial Period,

<http://www.usis.usemb.se/usis/history/chapter2.html>

Archer Christon, "The Royalist Army of New Spain, 1810-1821: Militarism, Praetorianism or Protection of Interest ?" **Armed Forces & Society**, Vol.17, Issue 1, Sonbahar 1990.

_____, "Introduction : Setting the Scene for an Age of Warfare,"

Archer Christon, **The War of Independence in Spanish America**, Delaware, Jaguar Books on Latin America, 2000, s.3-42.

Asher, Christensen, , "The Spanish American Colonial System," **The Evolution of Latin American Government**, New York, Henry Holt and Company, 1965, s.53-61.

Axelrod, Alan, "New Spain, Same Old Spaniards (1400-1600s)" **Complete Idiots Guide to American History**, 1998, s.19-27.

Belaunde, Victor Andres, "The Political Ideas of Bolivar," **The Evolution of Latin American Government**, New York, Henry Holt and Company, 1965, s. 85-93.

Bunge, Carlos Octavio, "Caciquismo in Our America", Hugh Hamill, **Caudillos: Dictators in Spanish America**, Norman, University of Oklahoma Press, 1992, s. 168-172.

Capdequi, Jose Ots y , "Native Policy, Latin America," **Encyclopedia of the Social Sciences**, ed. by. Edwin R.A. Seligman, Cilt:11, New York, Mac Millan, 1935, s. 252-260.

Cary, Diana Serra, "Failed First Step Toward Mexican Independence," **Military History**, Vol.17, Issue.4, Ekim 2000

Convencion Nacional de Ocana,

<http://www.geocities.com/Athens/Acropolis/7609/bolivar/ocana.html>

Conway Chris, "Simon Bolivar and the Latin American Wars of Independence,"

<http://www.victorian.fortunecity.com/dadd/453/warsindep.html>

Davis, Roger, "The Odysseys of Identity: Culture and Politics in the Evaluation of Latin American Nationalism," **Plate Valley Review**, Vol. 15, No:1, Bahar 1987, s.36-45.

Davis, Roger, The Local Dynamics of National Dissent: The Ecuadorian Pronunciamentos of 1826," **Historian**, Vol.55, Issue 2, Winter 1993, s. 289-303.

Donghi, Tulio Halperin, "Economy and Society," Leslie Bethell, **Spanish America After Independence**, Cambridge, Cambridge University Press, 1990, s. 1-47.

Duany, Jorge, "Ethnicity in the Spanish Caribbean: Notes on the Consolidation of Creole Identity in Cuba and Puerto Rico 1762-1868," **Ethnic Groups**, Vol. 6, 1985, s. 99-123.

Early Latin America, <http://www.fsmitha.com/h3/h26-am.html>

Echazabal, Lourdes Martinez, "Mestizaje and the Discourse of National Cultural Identity in Latin America 1845-1959," **Latin American Perspectives**, Vol 25, May, 1998, s.21-42.

Edelman , M , "A Central American Genocide -Rubber, Slavery, nationalism and the Destruction of the Guostusos – Malekus," **Comparative Studies in Society and History**, Vol.40, No. 2, 1998, s.346-90

Esguerra, Jorge Canizares, "New World, New Stars: Patriotic Astrology and the Invention of the Indian and Creole Bodies in Colonial Spanish America, 1600-1650," **American Historical Review**, Şubat 1999, s. 33-68.

Esteban, Javier Cuenca, "Trends and Cycles in US Trade with Spain and the Spanish Empire, 1790-1819," **Journal of Economic History**, Vol.44, No.3, 1984, s. 521-543.

Fisher, John, "Commerce and Imperial Decline: Spanish Trade with Spanish America (1797-1820)" **Journal of Latin American Studies**, Vol. 30, 1998, s. 459-479.

Gibson, Charles, "The Aztec Aristocracy in Colonial Mexico," **Comparative Studies in Society and History**, Vol.60, 1959, s.169-196.

Gil-Montero, Martha, "The Liberator's Noble Match," **Americas**, Vol.45, Issue 3, Mayıs/Haziran 1993, s. 6-18.

Gourdon, Hubert, "Bolivar, Marti, Castro: Latin Amerika'da Ulusal Kurtuluş Hareketleri ve Milliyetçilikler," Jean Leca, **Uluslar ve Milliyetçilikler**, İstanbul, Metis Yayınları, 1998.

Greenfeld, Liah, "Fundamental Themes, Nationalism: Etymology, Definitions, Types," **Encyclopedia of Nationalism**, Vol. 1, San Diego, Academic Press, 2001, s. 251-26.

Guardino, Peter F., "The War of Independence in Guerrero, New Spain, 1808-1821," Christon Archer, **The War of Independence in Spanish America**, Dalaware, Jaguar Books on Latin America, 2000, s. 93-140.

Guedea, Virginia, "The Process of Mexican Independence," **American Historical Review**, Şubat 2000, s.116-131

Gutierrez, Navidad, "South and Central America," **Encyclopedia of Nationalism**, Volume 1, San Diego, Academic Press, 2001, s.719-735.

Hamnett, Brian, "Popular Insurrection and Royalist Reaction: Colombbian Regions, 1810-1823," **The Wars of Indepence in Spanish America**, edited by Christon Archer, Dalaware, Jaguar Books on Latin America, 2000, s. 43-74.

_____, "Process and Pattern: A Re-examination of the Ibero-American Independence Movements, 1808-1826," **Journal of Latin American Studies**, Vol.29, s. 279-328.

Herzog, Tamar, " 'A Stranger in a Strange Land': The Conversion of Foreigners into Community Members in Colonial Latin America (17th-18th centuries)," **Social Identities**, June 1997, Vol. 3, Issue 2, s. 247-264.

Hill, Jonathan D., "Colonial Transformations in Venezuela," **Ethnohistory**, Vol: 47, No:3-4, Yaz-Sonbahar 2000, s. 747-754.

Jacobs, James Q., "Tupac Amaru: The Life, Times and Execution of the Last Inca,"

http://www.geocities.com/Athens/Olympus/4844/tupac_amaru.html

Jose De San Martin- The Knight of the Andes,

<http://www.geocities.com/TimesSquare/1848/martin.html>

Jose Marti, Our America,

<http://www.cyberscholl.k12.or.us/hamill/history/units/america/marti.htm>

Juan, Jorge, Ulloa, Antonio, "Colonial Lima," A Voyage to South America (1748),

<http://www.geocities.com/Athens/forum/9061/latin/lima.html>

Juan, Jorge, "A Voyage to South America (1748),"

<http://www.geocities.com/djmarby/latin/lima.html>

Keen, Benjamin, "The Old World Meets the New: Some Repercussions, 1492-1800,"

Essays in the Intellectual History of Colonial Latin America, Oxford, Westview Press, 1998, s. 119-129.

Keen, Benjamin, "The White Legend Revisited: A Reply to Professor Hanke's 'Modest Proposal'," **Essays in the Intellectual History of Colonial Latin America**, Oxford, Westview Press, 1998, s. 87-105.

Lapezunski, Rebecca Ann, " The Beginnings of the Colony of Georgia," **International Social Science Review**, Vol. 73, Issue 42, 1998, s. 37- 44.

"Latin America and the Caribbean Colonials," **Encyclopedia of Britannica's**, 15th, 1974, Cilt. 10, s.691-706.

Letter from Lope de Aguirre, rebel, to King Philip of Spain, 1561,

<http://www.geocities.com/djmabry/latin/aguirre.html>

Long, Norman, "Structural Dependency, Modes of Production and Economic Brokerage in Rural Peru," Ivar Oxall, Tony Barnett, David Booth, **Beyond The Sociology of Development**, London and Boston, Routhledge & Keagan Paul, 1975.

Luraghi, Raimondo, **Sömürgecilik Tarihi**, çev. Hakim İnal, İstanbul, E Yayınları, 2000.

Maculay, Neil, "Latin America," **Encyclopedi Americana**, International Edition, 1977, New York, Grolier, Cilt 17, s. 1-48.

Manifiesto De Cartagena,

<http://www.geocities.com/Athens/Acropolis/7609/bolivar/cartagena.html>

Mensaje Sobre El Congreso Constituyente De Bolivia,

<http://www.geocities.com/Athens/Acropolis/7609/bolivar/bolivia1826.html>

Meredith, Scott, "The Encomienda,"

<http://www.usis.usemb.se/usis/history/chapter2.html>

Michael T. Ducey, "Village, Nation, and Constitution: Insurgent Politics in Papantla, Veracruz, 1810-1821," **Hispanic American Historical Review**, Vol. 79, No. 3, 1999, s. 463-493.

Miguel Centellas, "The Bolivarian Republic,"

<http://www.geocities.com/Athens/Acropolis/7609/eng/repbol.html>

Modern History Sourcebook: Biographic Sources on Spaniards in the New World, 16-17th Centuries, <http://fordham.edu/halsall/mod/17c-spanishbias.html>

Padgen, Anthony, "Fabricating Identity in Spanish America," **History Today**, Mayıs 1992, Vol 42, s.44 –50

Palfrey, Dale Hoyte, "Mexico's Colonial Era-Part II: Religion and Society in New Spain," <http://www.mexconnect.com/mex-/travel/dpalfrey/dpcolonial2.html>

Poniatowska, Elena, "Memory and Identity," **Latin American Perspectives**, Yaz 1992, Vol.19, Sayı.3, s.67-79.

Potthost-Jutkait, Barbara, "The History of Family and Colonialism: Examples from Africa, Latin America, and the Caribbean," **History of Family**, 1997, Vol. 2, Issue 2, s. 115-122.

Proclamation to the People of Venezuela,

<http://www.geocities.com/Athens/Acropolis/7609/eng/bolivar/venezuela1813.html>

Ramos, Donald, "Gossip, Scandal and Popular Culture in Golden Age Brazil," **Journal of History**, Vol.33, Yaz 2000, s. 887-913.

Rodriguez, Jamie, "The Emancipation of America" **American Historical Review**, Şubat 2000, s.131-152

Rolena, Adorn, "The Depiction of Self and Other in Colonial Peru," **Art Journal**, Vol.49, Issue 2, Yaz 1990, s. 110-119.

Safford, Frank, "Politics, ideology and society," ed by. Leslie Bethell, **Spanish America After Independence**, Cambridge, Cambridge Univeristy Press, 1987, s. 48-122.

Serulnikov, Y, "Customs and Rules: Bourbon Rationalizing Projects and Social Conflict in Northern Potosi During the 1770's," **Colonial Latin American Review**, Vol. 8, Issue 2, Aralık 1999, s. 245-75.

Silve, Daniel, "A New World of Words: Amerindian Languages in the Colonial World," <http://www.library.upenn.edu/special/gallery/kislak/index/sliver.html>

The New Laws of the Indies 1542,

<http://www.fordham.edu/hallsall/mod/1542newlawindies.html>

The Spanish Conquest of the Inca Empire, <http://alishow.ucsh.edu/-ogburn/inca/conquest.htm>

Tupac Amaru: The Life, Times and Execution of the Last Inca,

http://www.geocities.com/Athens/Olympus/4844/tupac_amaru.html

White, Shannon, "Spaniards v. Incas and the Fall of the Inca Empire,"

<http://www.millersv.edu/-colombus/papers/white.html>

Williams, Caroline, "Resistance and Rebellion on the Spanish Frontier: Native Responses to Colonization in the Colombian Choco (1670-1690)," **Hispanic American Historical Review**, Vol.79, No.3, Augustos 1999, s. 402-421

Özet

19. yüzyıl bir yandan sömürgeciliği zirveye çıkıttığı ve tüm dünyaya yayıldığı dönem olmuşken, diğer yandan da ilk sömürgecilik karşıtı ve bağımsızlıkçı hareketlerin ortaya çıktığı tarihsel periyot olmuştur. Yüzyılın başından itibaren Napolyon Savaşları Avrupa’da yeni bir düzenin kurulmasının önünü açarken Latin Amerika tarihi için de bir kırılma noktası yaratmıştır.

19. yüzyılın başında İspanya Napolyon ordularının işgaliyle dağılırken, Latin Amerika’da bağımsızlıkçı, milliyetçi hareketlerin kendilerine çıkış yolu bulabilmelerini sağlamışlardır. Ancak, bu milliyetçi hareketler 1808’de birdenbire ortaya çıkmamıştır. İspanyol sömürgeciliğinin yarattığı ekonomik, toplumsal ve siyasal yapı Latin Amerika’da ekonomik olarak güçlü ancak siyasal anlamda zayıf bir grubun oluşmasına neden olmuştur. Siyasal, sosyal ve ekonomik anlamda ikincilleştirilmiş gruplar olan *criollo*’lar 16. Yüzyılın başından itibaren anakaradan farklı bir kimlik inşa etme çabasına girmiştir. Bu çerçevede gelişen *criollo* kolektif kimliği, kolon milliyetçiliğinin en erken örneklerinden birisi olan Latin Amerika’daki *criollo* milliyetçiliğinin temellerini atmıştır. Bu temel üzerine yapılanan 19.yüzyıl bağımsızlık hareketinin öncülüğünü *criollo*’lar yapmış olmasına rağmen halktan da önemli destek gelmiştir.

Kıtanın coğrafi yapısı ve sömürge örgütlenme modelinin kimlik biçimlenmesi üzerindeki etkileri savaş sonrası düzene de yansımıştır. Koloni döneminde zaten coğrafi uzaklık, ortak pazar yokluğu ve iletişim yetersizliği nedeniyle kıta çapında bütünsel ve kapsayıcı bir kimlik gelişmemesine ek olarak savaşların farklı merkezlerden yürütülmesi ve kimliklerin asıl olarak savaşlar sırasında inşa edilmesi,

Latin Amerika’da bağımsızlığın kazanılmasından sonra bir çok yeni devletin kurulmasına neden olmuştur.

Summary

In the nineteenth century had seen the rise and spread of colonialism as well as the first anti-colonialist and independence movements. Since the beginning of century, the Napoleon's Wars paved a new order in Europe as well as serving as a breaking point in the Latin American History.

With the collapse of Spain under the invasion of Napoleon's army, in the early years of nineteenth century, the nationalist independence movements in Latin America came to the foreground. Nonetheless, these movements did not surface out of the blue in 1808. The economic, social and political structure created as a result of the Spanish colonialism brought about the emergence of a new economically strong but politically-weak group in Latin America.

The Creole as a secondary group in political social as well as economic spheres, concentrated their efforts on building a new and different identity since the beginning of the 16th century.

The Creole collective identity that emerged within this context because the foundations of Creole nationalism, an early example of colonial nationalism in Latin America. In fact, Creoles became the leaders of the 19th century independence that was founded in the colonial nationalism.

The effects of the geographical structure of the continent and the colonial organizational system on the formation of the identity were also reflected on the post-war system. The geographical distance from the main land, the non-existence of common market and the lack of communications as well as wars directed from

different parts of the continent and the building of identities during war time were the reasons behind the failed attempts to build an all-inclusive, continental identity and brought about the establishment of new states in the continent after Latin America gained its independence.

